

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Afo-420

DE ARTE

BENE MORIENDI

Libri duo:

AUCTORE

ROBERTO

S. R. E. CARD. BELLAR-

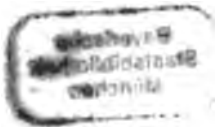
mino è Societ. Iesv:

Ad Illustriss. & Reuerendiss.

D. FRANCISCVM S. R. E.

Card. Sfortiam Episcopum

Albanens.

COLONIA AGRIPPINÆ,

Apud BERNARDVM GVALTERI.

Anno M. DC. XXI.

Cum consensu Auctoris, & Priuil. Sacr.

Cas. Maiest. speciali.

*Imprimatur, si videbitur Reuerendiſſimo,
P. Magistro Sac. Pal. Apost.*

Cæſar Fidelis Viceſg.

*Imprimatur. Fr. Hyacintus Petro-
nius Ord. Præd. Sac. Apost. Pal.
Magiſter.*

**Bayernische
Staatsbibliothek
München**

FRAN.

FRANCISCO

SFORTIAE

S. R. E. CARDINALI

EPISCOPO ALBANENSI

ROBERTVS CARDINALIS

Bellarminus S. P. D.

Cripsi ante pau-
cos mēses opus-
culum de arte
bene moriendi,
tum vt ipse me
ad mortem, iam

maturum, compararem; tum vt
ea, quæ mihi vtilia visa sunt ad
negotium negotiorum om-
nium

nium maximum, cum fratribus, vel Dominis meis libenter, ut mihi solitum est, communicarem. Hoc autem opusculum duabus de causis Tibi, FRANCISCÆ SFORTIÆ, Cardinalis optime, dicendum esse censui. Prior mihi causa fuit, ut per te memoria sancta GREGORII XIII. Pontificis Maximi æternitati commendetur. Tu enim solus iam superes ex tot lectissimis Cardinalium creationibus, quibus Collegium hoc nostrum Sapientissimus Pontifex illustravit: & tu idem solus ex nobilitate Romana familiam Boncompagnam, & ipsam quoque nobilem affinitate contigis. Porro hic idem Gregorius Religioni Societa-

cietatis Iesu, quæ mihi ab annis sexaginta pia mater est, non solum Dominus clementissimus, sed etiam Pater amantissimus semper fuit. Is enim diplomata multa Societati attribuit, quibus eius priuilegia à superioribus Pontificibus concessa, vel explicauit, vel auxit. Idem ipse Collegium Romanum magno sumptu extruxit: nec minori liberatitate sumptus, quibus Collegæ n. tur, attribuit. Idem ipse Sanctissimus Pontifex pro eo, quo ardentissimè flagrabat, desiderio propagandæ Catholicæ fidei multis in locis Collegia extruxit; atque in primis Romæ Germanicum, & Hungaricum, cuius administrationem propriam Societatis Ie-

*

fu esse voluit. Huius igitur vigilantissimi Pontificis memoriã colit quidem Romæ Societas anniuersarijs sacrificijs, ac laudationibus. Sed visum mihi est, huic etiam epistolæ adiungere beneficia tanti Pontificis in Societatem Iesu, vt ea quoque redundent in laudem, decusque Illustrissimi Principis, cui libros meos, ipsi dicatos, non ingratos esse desidero. Venio nunc ad alteram rationem, quæ me potissimum impulit, vt hos libros Tibi præcipuè, Cardinal. Amplissime, nuncuparem. Argumentum operis mei non allicit ad legendum, sed absterret potius, præsertim viros magnos, siue Principatu politico, siue sacro : non enim continet
liber

liber hic meus artem philosophicam, vel oratoriam, vel poëticam, quæ mentem doceat, vel linguam expoliat, vel aures delectet ; sed hortatur ad meditationem mortis, & ad ea sæpè cogitanda, quæ viris magnis placere plerunque non solent : qualia sunt paupertas, humilitas, patientia, & aliæ Christianæ, verissimæque virtutes. Elegi ergo Te, virum Principem, Principatu politico, & sacro ; & fretus humanitate tua singulari, dicaui Tibi libros de arte bene moriendi, libros exiguæ eruditionis, sed magnæ utilitatis : & fretus benignitate tua spem bonam concepi, & abs Te facile legendos libros non prolixos, & ad imitationem tuam

non defuturos, qui id ipsum
agant. Erit id mihi res planè
gratissima; nec me arbitrabor
Tibi munusculum obtulisse,
sed abs te munus amplissimum
accepisse. Vale.

IN

IN PRIMO LIBRO

hæc sunt Capita.

Cap.1. **D**E primo praecepto artis bene moriendi, quod est, ut qui cupit bene mori, bene viuatur.
pag. 1.

Cap.2. De secundo praecepto artis bene moriendi, quod est mori mundo.
pag. 5.

Cap.3. De tertio praecepto artis bene moriendi, quod est de tribus virtutibus Theologicis.
pag. 16

Cap.4. De quarto praecepto artis bene moriendi, quod continet tria documenta Euangelica.
pag. 26

Cap.5. De quinto praecepto artis bene moriendi, in quo detegitur error diuitum huius mundi.
pag. 40

Cap.6. De praecepto sexto artis bene moriendi, quo explicantur tres virtutes morales.
pag. 49

Cap. 7. de septimo praecepto artis bene moriendi, quod est de oratione.
pag. 59

Index Cap.

- Cap. 8. De octavo precepto artis bene
moriendi , quod est de ieiunio.
pag. 76.
- Cap. 9. De nono precepto artis bene
moriendi , quod est de eleemosyna.
pag. 91.
- Cap. 10. De decimo precepto artis be-
ne moriendi, quod est de Sacramento
Baptismi. pag. 108.
- Cap. 11. De precepto undecimo artis be-
ne moriendi, quod est de Confirma-
tione. pag. 120.
- Cap. 12. De duodecimo precepto artis
bene moriendi , quod est de Eucharis-
tia. pag. 127.
- Cap. 13. De precepto decimotertio artis
bene moriendi , quod est de Pœni-
tentia. pag. 137.
- Cap. 14. De precepto decimoquarto ar-
tis bene moriendi, quod est de Sacram.
Ordinis. pag. 149.
- Cap. 15. De quintodecimo precepto ar-
tis bene moriendi, quod est de Matri-
monio. pag. 160.
- Cap. 16. De precepto decimosexto ar-
tis

Index Cap.

tis bene moriendi , quod est de Sacramento Vnctionis extrema. pag. 174.

IN SECVNDO LIBRO hæc sunt Capita.

Cap. 1. **D**E primo precepto artis bene moriendi , vicina iam morte quod est de meditatione mortis. pag. 206.

Cap. 2. De secundo precepto artis bene moriendi , vicina iam morte, quod est de iudicio extremo. pag. 216.

Cap. 3. De tertio precepto artis bene moriendi , vicina iam morte , quod est de gehenna. pag. 231.

Cap. 4. De quarto precepto artis bene moriendi , vicina iam morte, quod est de gloria Beatorum. pag. 241.

Cap. 5. De quinto precepto artis bene moriendi , vicina iam morte,
* 6 quod

Index Cap.

quod est de testamento condendo. pag. 253.

Cap. 6. De sexto praecepto artis bene moriendi , vicina iam morte, *quod est de confessione peccatorum. pag. 258.*

Cap. 7. De praecepto septimo artis bene moriendi , vicina iam morte, *quod est de sacrosancto viatico. pag. 265.*

Cap. 8. De praecepto octavo artis bene moriendi , vicina iam morte, *quod est de vñctione extrema. pag. 283.*

Cap. 9. De nono praecepto artis bene moriendi, vicina iam morte , *quod est de prima tentatione Diaboli, id est, de heresi. pag. 290.*

Cap. 10. De decimo praecepto artis bene moriendi, vicina iam morte, *quod est de secunda tentatione, id est, de desperatione. pag. 296.*

Cap. 11. De praecepto undecimo artis bene moriendi, vicina iam morte, *quod est de tertia tentatione, id est, odio Dei. pag. 303.*

Cap

Index Cap.

Cap. 12. De duodecimo praecepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de remedio primo aduersus tentationes Diaboli. pag. 312.

Cap. 13. De praecepto tertiodecimo artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de secundo remedio aduersus tentationes Diaboli. pag. 319.

Cap. 14. De praecepto quartodecimo artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de ijs, qui non ex consuetudo morbo, sed ex alia causa moriuntur. pag. 327.

Cap. 15. De felici morte eorum, qui artem bene moriendi didicerunt. pag. 334.

Cap. 16. De infelici morte eorum, qui artem bene moriendi discere neglexerunt. pag. 342.

Cap. 17. Summa totius artis bene moriendi. pag. 360.

DE ARTE BENE MORIENDI

PRAEFATIO.

COGITANTI mihi
Cum solito meo reces-
su, in quo à nego-
cijs publicis vacans,
mibi ipse vaco, quæ
causa sit, cur artem bene morien-
di, quæ notissima omnibus esse
deberet, paucissimi addiscere stu-
deant; nihil occurrit aliud, nisi
Eccles. 1. quod Sapiens ait, Stultorum in-
finitum esse numerum. Quæ po-
test enim fingi, vel cogitari stulti-
tia maior, quàm artem illam ne-
gligere, ex qua bona summa & sem-
piterna dependent: & artes plu-
rimas, ac penè innumerabiles
magno labore perdiscere, &
non minore studio exercere, qui-
bus peritura bona vel conser-
uan-

P R A E F A T I O.

uantur, vel augetur? Porro ar-
tem bene moriendi, artem ef-
se artium omnium maximam ne-
mo negabit, qui attentè cogi-
tare voluerit, in morte reddend-
dam esse Deo rationem de om-
nibus, quæ toto vitæ spatio ege-
rimus, dixerimus, cogitaueri-
mus vsque ad verbum vnum
otiosè prolatum, diabolo accu-
sante, conscienciâ restificante, *Mat. 12*
Deo iudicante, pœnâ mortis
æternæ, vel premio sempiterno
nos expectante. Videmus quoti-
die, cùm iudicium expectatur de
rebus etiam minimis, litigantes
quietem nullam capere, sed nunc
aduocatos adire, nunc procu-
ratores, nunc iudices, nunc isto-
rum ipsorum amicos, vel affi-
nes; & in obitu pendente cau-
sâ coram summo iudice, de vi-
ta, vel morte sempiterna, sæpè
reus imparatus, & morbo op-
pressus, vix sui compos, cogi-
tur

P R A E F A T I O.

tur rationem reddere de ijs rebus, de quibus, dum benè valeret, fortasse nunquam cogitavit. Hinc turmatim miseri mortales in gehennam ruunt: &, vt loquitur

1. Pet. 4 Sanctus Petrus, *Si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parent?* Ego igitur operæ pretium esse duxi, vt me ipse primum, deinde fratres meos admo-
neam, vt artem bene moriendi magnificiamus; & si qui sint, qui ab alijs doctioribus magistris hanc artem nondum didicerint, ea saltem, quæ nos de hac arte ex libris sacris, & scriptis veterum magistrorum colligere curauimus, non despiciant.

Sed antequam ad præcepta huius artis veniamus, operæ pretium esse duxi de natura mortis quærere, vtrum mors in rebus bonis, vel malis reponenda sit. Et quidem si mors absolute consideretur, sine vlla dubitatione

P R A E F A T I O.

tione mala censenda est , quippe quæ vitæ opponitur , quam bonam esse negare non possumus. Accedit præterea , quòd *Deus mortem non fecit* , sed inui- Sap. 1.
diâ Diaboli mors intrauit in orbem ter- & 2.
rarum. vt Sapiens docet. cui sub-
 scribingit Apostolus Paulus , cùm Rom. 5.
 ait , *Per vnum hominem peccatum*
in mundum intrauit , & *per pec-*
catum mors , in quo omnes pecca-
 uerunt. Certè si Deus mortem
 non fecit, mors bona non est ; cùm
 omne , quòd Deus fecit , bo- Gene. 1.
 num sit , dicente Mose , *Vidit Deus*
cuncta quæ fecerat , & *erant valde*
bona.

Quamuis autem mors in se bo-
 na non sit , tamen sapientia Dei
 sic mortem quasi condire nouit,
 vt ex morte multa bona oriri pos-
 sint. Hinc David canit , *Pretiosa*
in conspectu Domini mors sanctorum
eius. & Ecclesia de Christo lo-
 quens, ait : *Qui mortem nostram mo-*
ricando

P R A E F A T I O.

riendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit. Certè mors, quæ mortem destruxit, & vitam reparauit, nisi valde bona esse non potuit: proinde si non omnis, aliqua saltem mors bona fuisse dicenda est. Itaque sanctus Ambrosius librum *de bono mortis* inscribere non dubitauit: in quo libro satis apertè demonstrat, mortem, quamuis ex peccato natam, suas habere non exiguas utilitates.

Accedit denique ratio, quæ mortem, quamuis in se malam, ex gratia Dei multa bona producere posse demonstrat. Primum enim, magnum bonum ex morte colligimus, cùm ea finem imponit miserijs plurimis, & maximis huius vitæ. Iob sanctus disertis verbis queritur de miserijs vitæ

Iob 14.

præsentis. Homo, inquit, natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Ecclesiastes ait,

Lauda-

P R A E F A T I O.

Laudavi magis mortuos , quàm vi. Eccl. 4.
uentes, & feliciorem viroque iudica-
ui , qui nec dum natus est , nec vi-
dit mala , quæ sub Sole fiunt. Eccle-
gasticus autem addit , & dicit,
Occupatio magna creata est omni- Eccl. 40
bis hominibus , & iugum graue super
filios Adam à die exitus de ventre ma-
tris eorum , vsque in diem sepulturae
in matrem omnium. Apostolus
quoque de miserijs huius vitæ
conqueritur, & ait, Infelix ego ho- Rom 7.
mo , quis me liberabit de corpore mortis
huius?

His igitur testimonijs eloquio-
rum diuinorum satis proba-
tur , mortem id habere in se bo-
ni , quòd liberet hominem à mi-
serijs plurimis huius vitæ. Dein-
de , excellentius bonum mors
adfert, cùm ianua efficitur à car-
cere ad Regnum. Id sancto Io-
anni Euangelistæ & Aposto-
lo reuelatum est à Domino , cùm
propter fidem exularet in In-
sula

PRAEFATIO.

Apo. 14. *sula Pathmos , Audiui , inquit ,
vocem de cœlo dicentem mihi , Scri-
be , Beati mortui , qui in Domi-
no moriuntur. Amodò iam dicit spi-
ritus , vt requiescant à laboribus suis:
opera enim illorum sequuntur illos.*
Beata planè mors sanctorum
est , quæ iussu cælestis Regis ab
ergastulo carnis animam edu-
cit , & ad Regnum cæleste per-
ducit ; vbi defunctæ laboribus
animæ sanctæ dulciter requies-
cunt , & pro mercede operum
bonorum coronam Regni per-
cipiunt. Sed & animabus , quæ
ad purgatorium deducuntur,
non exiguum beneficium mors
adfert , cum eas à timore ghen-
næ liberat , & certas de futura , ac
sempiterna felicitate confluuit.
Quid ? quòd ipsis etiam repro-
bis hominibus mors adueniens
aliquid utilitatis adferre vide-
tur , dum eos à corpore separans,
id efficit , vt mensura pœna-
rum

P R A E F A T I O.

rum non amplius crescat. Propter has egregias utilitates mors hominibus pijs non ostendit faciem horrendam, sed blandam; non terribilem, sed amabilem. Hinc Apostolus Paulus securè clamat, *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum*, desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Et in Epistola priore ad Thessalonicenses, admonet Christianos probos, ut non contristantur in mortibus charorum, neque eos, ut mortuos lugeant, sed ut dormientes aspiciant. Sed vixit etiam mulier quædam sancta, auctorem nostrorum memoria, nomine Catharina Adorna Genuensis, quæ sic ardebat amore Christi, ut incredibile desiderio cuperet dissolui, & ad dilectum migrare: hinc quasi mortis amore capta, eam sæpè ut pulcherrimam, & speciosissimam laudabat; id solum in ea reprehendens, quòd se quærentes fugeret, & se

*Phil. 1.
1. Thes.
4.*

PRAEFATIO.

**se fugientes quæreret. Consulat
Lector vitam B. Catharinæ Genu-
ensis cap. VII.**

Ex his igitur, quæ dicta sunt, ha-
bemus, mortem vt prolem pecca-
ti, malam esse; sed ex gratia Christi,
qui mortem subire pro nobis di-
gnatus est, factam esse multis modis
vtilem, & salutarem, amabilem, &
desiderabilem.

SVM-

*SVMMA PRIVILEGII
Casarei.*

MATTHIAE Rom. Imperato-
ris semper Augusti diploma-
te cautum est, ne quis opera Reue-
rendissimi D. Cardin. BELLARMI-
NI, siue integra, siue diuissim, citra
scitum, ac voluntatem BERNARDI
GVALTHERI, Typographi Colo-
nienfis, intra Sacr. Roman. Imperij
fines imprimat, vel alibi impressa,
adducere & venundare audeat per
integrum decennium, sub poena in
Originali expressa. Signatum Vien-
nae 16. Martij, M. DC. XV.

Matthias

Locus sigilli

V. H. BonBlm.

DE ARTE

BENE

MORIENDI

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

*De primo præcepto Artis bene moriendi;
quod est, vt qui cupit bene mori, be-
ne viuat.*

Ggredior nunc præ-
cepta artis bene mo-
riendi. Distribuemus
aut hanc artem in par-
tes duas: in priore tra-
demus præcepta, quibus vtendum
erit, dū bene valemus: in posteriore
trademus ea, quibus opus erit, cūm

A

mor-

morbo periculoso laboramus, *ut* credibile sit, mortem esse præforibus. ac in parte priorè trademus primùm præcepta, quæ pertinet ad virtutes, deinde ea, quæ pertinent ad sacramenta: his enim duobus maximè iuuamur, tum ad bene viuendum, tum ad bene moriendum. Sed his omnibus præponendum esse videtur generale præceptum, *ut* bene viuat, qui bene mori desiderat: nam cum nihil sit mors, nisi vitæ finis; certè omnis qui vsque in finem bene viuit, bene moritur; neq; potest malè mori, qui nunquam malè vixit; quemadmodum etiam, qui malè semper vixit, malè moritur, nec potest non malè mori, qui nunquam bene vixit. Id quod in omnibus similibus rebus cernimus. Omnis enim, qui rectam viam tenet, ad locum, ad quem tendit, sine errore pertingit: contrà verò qui à recta via aberrat, nunquam exitum viæ inueniet, & qui diligenter in studia

scientia-

ſcientiarum incūbit, breui doctus,
vel etiam & doctor euadit; & qui
ſcholas frequenter, ſed ad percipi-
endas diſciplinās animū non ac-
commodat, oleum & operā perdit.

Sed obijciat fortāſſe aliquis boni
latronis exemplum, qui ſemper ma-
lē vixit, & bene beatēque vitam fi-
niuit: Non ita eſt, quin potius pius
ille latro piē ſanctēque vixit, & ea-
de cauſa piē quoque ſanctēque mor-
tem obiuit. Nam tametſi partem
vitæ maiorem in ſceleribus con-
ſumpſerit, tamen partem aliam vi-
tæ uſque adeo ſanctē traduxit, ut
peccata præterita facilē purgauerit,
& merita eximia comparauerit.
Nam & charitate in Deum flagrans,
Chriſtum ab inſipiorum calumnijs
palām defendit, & charitate in pro-
ximum pariter flagrans, ſodalem
ſuum blaſphemantem admonuit &
corripuit, atque ad meliorem vi-
tam reuocare conatus eſt; vivebat
enim vitam hanc mortalem, cum

Luc. 23. Sodali suo diceret, *Neque tu timeas Deum, qui in eadem damnatione est & Nos quidem iuste, nam digna factis recipimus: hic vero nihil mali gessit: neque mortuus erat, sed vivebat idem ipse latro, cum præclaram illam vocem emisit, Christum confitens, & invocans, Domine memento mei, dum veneris in Regnum tuum.* Itaque videtur hic vnus fuisse ex illis, qui vltimi venerunt ad vineam, & ante primos accepere mercedem.

Vera igitur, & generalis est sententia illa, Qui bene viuit, bene moritur: & illa etiam, Qui malè viuit, malè moritur. Neque tamen negandum est, rem esse periculis plenam, differre ad vltimum vitæ conuersionem à peccatis ad iustitiam; & longè feliciores esse, qui iugum legis Dei portare incipiunt *ab*
Thre. 3. *adolescencia sua*, vt Ieremias loquitur: & omni ex parte felicissimos,
Apo. 14. *qui empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno, qui non solum cum mul-*
lieri-

lieribus non sunt coinquinati, sed nec in ore eorum est inuentum mendacium, & sine macula sunt ante thronum Dei; qualis fuit Ieremias Propheta, & plusquam Propheta Ioannes, & in primis Mater Domini, & alij, atque aliæ, quos Dei solius scientia nouit. Maneat igitur primum pronunciatum, regulam bene moriendi pendere à regula bene viuendi.

CAPVT II.

De secundo precepto artis bene moriendi, quod est mori mundo.

IAm verò vt quis benè viuatur, necesse in primis est, vt moriatur mundo, antequàm moriatur vitæ corporali. Omnes enim, qui mundo viuunt, mortui sunt Deo, neque fieri vllò modo potest, vt quis incipiat viuere Deo, nisi priùs moriatur mundo. Hæc autem veritas in scripturis sanctis tantâ euidentiâ præ-

A 3

dica-

dicatur, vt nisi ab infidelibus, & incredulis in dubium reuocari possit. Ac, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, producam sanctos Apostolos, Ioannem, Iacobum, & Paulum, testes omni exceptione maiores, quippè in quibus Spiritus Sanctus, qui spiritus est veritatis, apertissimè loquebatur. Sic igitur scribit Ioannes Apostolus & Euangelista, Christum ipsum loquentem indu-

Ioan. 14. cens; *Venit princeps huius mundi, & in me non habet quidquam.* Vbi, mundi principem, intelligit Diabolum, qui Princeps est omnium iniquorum & per mundum, intelligit cœtum omnium peccatorum, qui diligunt mundum, & diliguntur à mundo. Idem paulò post, *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit: si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Et alio

alio loco, *Ego non pro mundo rogo, sed* Ioan. 17.
pro eis quos dedisti mihi. Vbi manife-
 stè Christus pronunciat, mundi
 nomine intelligi eos, qui cū Prin-
 cipe suo Diabolo audient in iudi-
 cio: *Ite maledicti in ignem æternum.* I- 1. Ioan. 2.
 dem in Epistola sua addit, *Nelite*
diligere mundum, neque ea, quæ in mun-
do sunt. Si quis diligit mundum, non est
charitas Patris in eo: quoniam omne
quod est in mundo, concupiscentia carnis
est, & concupiscentia oculorum & super-
bia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex
mundo est: & mundus transiit, & concu-
piscentia eius: qui autem facit volunta-
tem Dei, manet in æternum.

Audiamus nunc Coapostolum e-
 ius Iacobum, qui in Epistola sua sic
 loquitur, *Adulteri, nescitis quia ami-* Iac. 4.
icitia huius mundi inimica est Dei? qui-
cunque ergo voluerit amicus esse sæculi
huius, inimicus Dei constituitur.

Audiamus denique Coapostolum
 vtriusque Paulum, vas electionis.
 Hic in Epist. priore ad Corinthios.

A 4

scri-

scribens fidelibus omnibus dicit,
Debueratis de hoc mundo exiſſe ; & in

1. Cor. 5. eadem epiſtola addit, *Dum iudicæ-*

1. Cor. 11 *mur, à Domino corripimur, vt non cum*

hoc mundo damnemur. Vbi manifeſtè

pronunciat, mundum totum in die

nouiſſimo eſſe damnandum. Pro-

inde per mundum non intelligit

cælum, & terram, neque omnes ho-

mines, qui ſunt in mundo, ſed eos

tantùm, qui diligunt mundum. Iu-

ſti enim, & pij mortales, in quibus

charitas Dei, non carnis concupif-

centia regnat, ſunt quidem in mun-

do, ſed non de mundo : iniuſti au-

tem & impij non ſolùm in mundo

ſunt, ſed etiam de mundo, & per

hoc, non *charitas Dei regnat in cordi-*

bus eorum, ſed *concupiſcentia carnis,*

hoc eſt, luxuria; & *concupiſcentia o-*

culorum, hoc eſt, auaritia, & *ſuperbia*

vita, hoc eſt, elatio mentis, quæ ſe ef-

ferunt ſuper alios, & Luciferi arro-

gantiam, & ſuperbiam, non Chriſti

Ieſu humilitatem, & manſuerudi-

nem imitantur.

Quæ

Quæ cum ita sint, si quis velit artem bene moriendi verè perdiscere, oportet eum sermō, & non verbo & lingua, sed opere & veritate exire de mundo, immò etiam mori mundo, & cum Apostolo dicere, *Mibi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Est autem negotium hoc, non ludus puerorum, sed res maxima, & difficillima. Et idè Dominus interrogatus, an pauci sint, qui saluantur, respondit, *Contendite intrare per angustam portam.* & apertius apud Matthæum, *Intrate per angustam portam, quia lata porta & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem. & multi intrant per eam; quàm angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inveniunt eam.*

Gal. 6.

Luc. 13.

Matt. 7.

In mundo viuere, & mundi bona contemnere, res est difficillima: videre res pulchras, & non amare, gustare dulcia, & non delectari; honores contemnere, labores appetere, nouissimum locum libèter tenere,

A 5

gra-

gradus altiores alijs omnibus cedere; denique in carne quasi sine carne viuere, Angelica potius, quàm humana vita dicenda esse videtur.

Et tamen Apostolus scribens ad Ecclesiam Corinthiorum, in qua pènè omnes cum coniugibus suis vitam ducebant, ac per hoc non Clerici, non Monachi, non Anachoretæ, sed, vt nos nunc loquimur, seculares erant; sic tamen eos allo-

2. Cor. 7. quitur, *Hoc itaque dico fratres, tempus breue est. Reliquum est, vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint; & qui flent, tanquam non flentes; & qui gaudent, tanquam non gaudentes; & qui emunt, tanquam non possidentes; & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* Quorum verborum hæc sententia est, vt hortetur Apostolus fideles, vt erecti ad spem cælestis felicitatis, rebus terrenis tam parum afficiantur, ac si ad eos non pertinerent: ament vxores, sed a-

sed amore tam moderato, ac si eas non haberent: si flere necesse est ob amissionem filiorum vel fortunarum, tam moderatè flegant, ac si non tristarentur, neque flerent: si gaudium se offert ob lucrum, vel honorem adeptum, tam modicè gaudeant, ac si nō gauderent, id est, ac si gaudium ad ipsos non pertineret: si domum vel agrum emunt, ita modicè rebus illis afficiantur, ac si eas non possiderent. Denique iubet Apostolus sic nos in mundo degere, ac si hospites & peregrini, non ciues essemus. Quod etiam Apostolus Petrus adhuc apertius docet, cum ait, *Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam.* Vult enim hic beatissimus Apostolorum princeps, ut etiam in propria ciuitate & domo sic viuamus, ac si in aliena domo, & regione viueremus, parum omnino solliciti, si res in eo loco deficiant,

ficiant, vel redundant. Id verò ideo præcipit, vt sic abſtineamus à carnalibus deſiderijs, qua militant aduerſus animam: non enim carnalia deſideria facile inſurgunt, cùm ea videmus, quæ ad nos non pertinet. Hoc igitur eſt, in mundo eſſe, & de mundo non eſſe; quod ad eos pertinet, qui mundo mortui, ſoli Deo viuunt; ac per hoc mortem corporalem non timent, quæ ipsis non detrimentum, ſed lucrum apportat, iuxta illud Apoſtoli Pauli. *Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum.*

At quot quæſo noſtris temporibus inueniemus ſic mundo mortuos, vt iam didicerint etiam carni bene mori, ac per hoc ſalutem ſuam in tuto ponere? Ego certè non dubito, in Eccleſia Catholica, non ſolum in monaſterijs, & in clero, ſed etiam in ſæculo non paucos inueniri homines ſanctos, & mundo verè mortuos, qui artem bene moriendi didicerint. Sed illud etiam negari nō poſſe

posse video, plurimos inueniri, non solum non mortuos mundo, sed mundo supra modum addictos, & voluptatum, honorum, & diuitiarum ardentissimos amatores, qui nisi mundo mori constituent, & re ipsâ mundo moriantur, sine dubio malâ morte peribunt, & cum ipso mundo, vt Apostolus loquitur, damnabuntur. 1. Cor. ix

At, inquit fortasse amatores mundi, nimis difficile est, mundo mori, dum in mundo sumus, & ea bona negligere, quæ Deus hominibus ad fruendum creauit. His ego respondeo, nō hoc Deum velle, vel iubere, vt opes, & honores, atque alia mundi bona penitus negligantur, vel abiciantur: nam & Abraham amicus Dei in primis fuit, & diuitias ingentes possedit. David quoq; & Ezechias, & Iosias Reges ditissimi, & simul Deo amicissimi fuisse leguntur, quod idē de multis Christianis Regibus, & Imperatoribus

dicere possemus. Non igitur bona mundi huius, opes, honores, voluptates Christianis hominibus penitus interdicuntur; sed amor immoderatus rerū mūdi huius, qui *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorū, & superbia vitæ* à Ioanne Apostolo nominantur. Abraham certè ditissimus erat, sed non solum diuitijs moderatè utebatur, sed etiam omnia statim ad nutum Dei profunderē paratissimus erat. qui enim filio vnico, optimo & amātissimo nō percipit, cū eum Deus ab ipso patre immolari mandauit; quantò facilius opes omnes ad nutum Domini profudisset? Itaque Abraham diues opum erat, sed ditior fide & charitate; & ideo non erat de hoc mundo, quin potius mundo mortuus erat. Quod idem dici potest de alijs sanctis viris, qui diuitijs, potentia, & gloria, Regnis etiam, & Imperio præditi, pauperes spiritu fuerunt, & mundo mortui, soli Deo viuētes,

artem

artem bene moriendi accuratissime didicerunt. Itaque non abundantia opum, neque celsitudo honoris, neque Regnum, aut Imperium faciunt hominem esse de mundo, vel ut uiuat in mundo, sed *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vite*, quæ vno verbo cupiditas dicitur, & diuinæ charitati opponitur. Proinde si quis incipiat, Deo aspirante, ipsum Deum verè diligere propter se, & proximum propter Deum, is incipiet exire de mundo, & crescente charitate minuetur cupiditas, & incipiet ille idē mori mundo, non. n. potest charitas crescere, quin cupiditas minuatur. Ita fiet, ut quod regnante cupiditate videbatur non posse fieri, ut videlicet homo in mundo viuens non esset de mundo, crescente charitate, & imminuta cupiditate, reddatur facillimum. quod enim cupiditati est onus importabile & durum, id charitati est iugum suauis, & onus leue.

Quod

Quod ergo suprà diximus, exire de mundo, & mori mundo non esse ludum puerorum, sed rem maximam & difficillimam; verissimè dictum est de ijs, qui potentiam gratiæ Dei non nouerunt, & charitatis dulcedinem non gustauerunt; & qui animales sunt spiritum non habentes: gustato enim spiritu desipit omnis caro. Igitur omnis, qui serio cupit artem bene moriendi perdiscere, ex qua arte pendet salus æterna, & omnis vera felicitas; non differat exire de mundo, & planè mori mundo, cum fieri nullo modo possit, vt quis mundo viuatur, & Deo, & terra fruatur, & cælo.

C A P V T III.

De tertio precepto artis bene moriendi, quod est de tribus virtutibus theologicis.

Docuimus in superiore capite, nō posse bene mori, qui nō exit de

de mundo, & non moritur mundo.

Nunc addendum est, quid sit agendum ei, qui mortuus est mundo, ut viuat Deo: non enim datur bene mori, nisi ei, qui bene vixit, ut in primo capite demonstrauius. Summa bene viuendi ponitur ab Apostolo in priore ad Timotheum in illis verbis: *Finis precepti charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Non ignorabat Apostolus respōtionem Domini ad eum, qui interrogauerat, *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* respondit enim, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata:*

1. Tim. I.

sed voluit explicare paucissimis verbis finem precepti primarij, ex quo tota lex, & totius legis intelligentia, & adimpletio, & via ad vitam æternam dependet; & simul docere voluit, quæ virtutes sint necessariae ad perfectam iustitiam, de quibus alibi dixerat: *Nunc manent fides, spes,*

Mat. 19.

charitas, tria hæc: maior autem est charitas. Ait igitur, *Finis precepti cha-*

1. Cor. 13.

ritas. Ait igitur, *Finis precepti cha-*

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

ritas.

tas, hoc est, finis omnium præceptorum, quorum obseruatio ad bene viuendum est necessaria, in charitate positus est, sic vt qui charitatem Dei habeat, omnia præcepta adimpleat, quæ ad primam tabulam pertinent: & qui charitatem proximi habeat, omnia præcepta adimpleat, quæ pertinent ad tabulam secundam. Declarat hanc posteriorem partem, quæ obscurior videri poterat, idem Apostolus in Epistola ad Romanos dicens, *Qui diligit proximum, legem impleuit. nam, non adulterabis non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis est dilectio. Ex qua ratiocinatione vnusquisq; per se potest intelligere, omnia præcepta, quæ ad Deum colendum referuntur, in vna charitate impleri. Nam quæadmodum charitas pro-*
ximi

ximi erga proximum non operatur malum, sic etiam charitas Dei erga Deum operari non potest malum: proinde plenitudo legis, tam erga Deum, quàm erga proximum, est dilectio.

Quæ sit autem vera, & perfecta charitas, tam erga Deum, quàm erga proximum, declarat idem Apostolus dicens, *Charitas ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta.* In quibus verbis per conscientiam bonam, intelligimus cum sancto Augustino, præfatione in psalmum trigessimum primum, virtutē spei, quæ est una ex tribus virtutibus theologicis. dicitur autem spes, conscientia bona, quia nascitur ex conscientia bona: quemadmodum desperatio ex conscientia mala. hinc est illud Sancti Ioannis, *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Sunt igitur tres virtutes, in quibus perfectio legis Christianæ cōsistit; charitas ex corde pu-

1. Ioa. 3.

puro; spes ex conscientia bona; & fides non ficta. Sed quemadmodum ordine perfectionis prima est charitas, sic ordine generationis prima est fides, iuxta illud eiusdem Apostoli, *Nunc manent, fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas.*

1. Cor. 13

Ordiamur à Fide, quæ prima omnium existit in corde hominis iustificandi. Non sine causa beatus Apostolus ad fidem addidit, *non ficta*. Fides enim incipit iustificationem, modo sit vera, & sincera, non falsa, vel ficta. Fides hereticorum non incipit iustificationem, quia non est vera, sed falsa: fides malorum Catholicorum non incipit iustificationem, quia non est sincera, sed ficta. Dicitur autem fides ficta duobus modis; quando vel re vera aliquis non credit, sed fingit se credere, vel credit quidem, sed non vivit, ut credit esse viuendum: utroque modo videntur esse intelligenda verba illa Beati Pauli in epistola ad Titum,

Titum,

Titum, Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Tit. I. sic enim ea interpretantur sancti Patres, Hieronymus in Commentario, & Augustinus sermone 31. de verbis Apostoli.

Et ex hac prima virtute hominis iusti facile potest intelligi, quanta sit multitudo eorum, qui non bene viuunt, ac per hoc male etiam moriuntur. Prætermitto infideles, paganos, hæreticos, atheos, qui artem bene viuendi prorsus ignorant. Inter Catholicos quantus est eorum numerus, qui verbis confitentur se nosse Deum, factis autem negant? qui confitentur, Christum esse iudicem viuorum, & mortuorum; & tamen ita viuunt, ac si iudicem nullum haberent? Qui Matrem Domini virginem esse fatentur; & blasphemando meretricem appellare non timent? qui preces, ieiunia, elemosynas, opera cætera virtutum laudant; & vitia contraria semper exer-

exercent? Omitto cætera, quæ nota sunt omnibus. Non igitur fidem non fictam se habere iactent, qui vel non credunt, quod se credere mentiuntur, vel non viuunt, ut fides catholica præcipit esse viuendum: ac per hoc agnoscant, se nondum cœpisse bene viuere; nec sperent feliciter se merituros, nisi gratia Domini aspirante, artem bene viuendi, & bene moriendi perdiscant.

Altera virtus hominis verè iusti Spes est, siue *conscientia bona*, ut eam hoc loco appellandam censuit magister noster Paulus Apostolus. hæc virtus ex fide nascitur; non enim sperare potest in Deo, qui vel Deum verum non nouit, vel eum potentem & misericordem esse non credit. Sed ad Spem excitandam & roborandam: ut non solum spes, sed etiam fiducia dici possit, plurimum valet conscientia bona. Quæ fronte enim Deum adibit, atque ab
eo

eo beneficia petat, qui sibi conscius est peccati in Deum admissi, & per veram poenitentiam nondum expiati? Quis enim ab inimico beneficia petit? quis ab eo confidit se adiuvandum, quem sibi iratum esse non dubitat? Audi Sapiensem, quid de spe impiorum sentiat: *Spes impij, Sap. 5.* inquit, *tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur, & tanquam fumus, qui à vento diffusus est, & tanquam memoria hospitis vnius diei prætereuntis.* hæc Sapiens, qui sapientissimè admonet impios, spem illorum rem esse fragilem, non solidam; breuem, non diuturnam. possunt enim dum viuunt, aliquo modo sperare, se aliquando poenitentiam acturos, & Deo reconciliandos; sed cum mors aduenerit, nisi Deus eos misericordia speciali præueniat, & poenitentiam illis inspiret, spes in desperationem commutabitur, & cum alijs impijs dicent

id

Sap. 5. id quod in eodem loco legitur. *Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt illa omnia tanquam vmbra.* hæc Sapiens, qui nos sapienter admonuit, vt si volumus bene viuere, & feliciter mori, non audeamus vel ad punctum horæ in peccatis hære inani fiducia decepti, multum adhuc nobis vitæ superesse; & tēpore suo pœnitentiā feriam nos acturos. hæc enim inanis fiducia multos decepit, & adhuc decipiet, nisi artem bene moriendi, dū tempus adest, prudenter addiscant.

Restat virtus tertia, quæ iure dicitur regina virtutum, videlicet Charitas, cum qua nemo perit, sine qua nemo viuit, neque in via, neque in patria. Dicitur autem vera charitas illa esse, quæ nascitur ex corde puro; non quod puritas cordis charitatem propriè gignat: Charitas enim ex Deo est, vt loquitur Sāctus Ioānes, & cla-

1. Ioan. 4

& clarior S. Paulus, cum ait : *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Rom. 5.
 Dicitur igitur charitas esse ex corde puro, quia charitas non accenditur in corde impuro, sed purificato per fidem diuinam ab erroribus, iuxta illud Apostoli Petri, *Fide purificans corda eorū:* & per spem diuinam purificato ab amore, & cupiditate rerum terrenarum. Quemadmodum enim ignis non accenditur in lignis viridibus, humore aqueo plenis, sed in lignis aridis; sic etiam ignis charitatis exigit corda purificata ab amore terreno, & ab inani fiducia in viribus proprijs.

Ex his potest intelligi, quæ sit vera charitas, quæ verò falsa, & fucata. Nam si quis fortè de Deo libenter loquatur, & in precibus vsque ad lacrymas compungatur, & opera quædam bona faciat, elemosynas distribuens, & sæpè ieiunans: sic tamen vt in corde retineat amo-

B

rem

rem obscœnum , inanem gloriam, odium erga proximum , & alia id genus, quæ cor impurum , & sordidum reddunt ; iste non charitatem diuinam, & veram; sed charitatis inanem speciem , vel simulachrum gerit. Prudentissimè igitur Sanctus Apostolus non simpliciter fidem, spem & charitatem nominauit, cum de vera & perfecta iustitia loqueretur; sed ait , *Finis præcepti charitas ex corde puro , & conscientia bona , & fide non ficta.* Atque hæc est ars vera bene viuendi, & feliciter moriendi, si quis in hac vera & perfecta charitate ad mortem vsque perseueret.

CAP V T IV.

De quarto præcepto artis bene moriendi, quod continet tria documenta Evangelica.

QUamuis ea , quæ dicta sunt de Fide, Spe, & Charitate, sufficere posse videantur ad bene viu-

viuendum, & bene etiam moriendum, tamen ad hæc ipsa præstanda perfectius & facilius, tria documēta Christus ipse in Euangelio nobis dare dignatus est. sic enim ait apud Euangelistam Lucam, *Sint lūbi* Luc. 12. *vestri præcincti, & lucerna ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, ut cum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei. Beati serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes.* Hæc parabola duobus modis potest intelligi, de præparatione ad aduentum Domini in die nouissimo, & ad aduentum in die obitus vniuscuiusque nostrum. Atque hæc posterior explicatio, quæ est sancti Gregorij in Homilia tertiadecima super hoc Euangelium, videtur magis ad rem nostram facere. Nam expectatio diei nouissimæ non pertinebit nisi ad illos, qui tunc in viuis reperientur: Dominus au-

tem eam proposuit Apostolis, & nobis omnibus. Certè autem Apostoli, & Apostolorum successores, per multa sæcula, longissimè aberāt à die nouissima. Deinde diem nouissimam multa signa præuenient, quæ homines excitabunt, dicente Domino, *Erant signa in Sole, & Luna, & Stellis, & in terris pressura gentium, arescentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi*, aduentum vero Domini ad iudiciũ particulare in die obitus cuiusq; nostrum nulla certa signa præuenient: & hunc aduentum significant illa verba in sanctis scripturis sæpissimè repetita, venturum Dominum vt furem, videlicet quando minùs expectatur.

Exponamus igitur breuiter hanc parabolam, & intelligamus præparationem ad mortem rem esse omnibus nobis præ omnibus rebus maximè necessariam. Tria nobis omnibus Dominus præcipit, primum, vt si-

vt simus præcincti lumbos, deinde, vt lucernas ardentes in manibus habeamus, postremò, vt vigilemus, expectantes aduentum Domini, qui quando sit venturus, non minùs ignoramus, quàm ignorent plerique omnes furis aduentum. Explicemus verba illa, *Sint lumbi vestri præcincti*. Sententia litteralis horum verborum ea est, vt simus parati & expediti ad currendum obuiam Domino, cum nos per mortem vocaturit ad iudicium particulare. Similitudo præcinctorum lumborum sumpta est ex more Orientalium, qui longis vestibus utebantur, & cum celeriter ambulaturi erant, colligebant vestem, & lumbos præcingebant, ne vestis longitudo cursum impediret. Hinc de Angelo Raphael, qui venerat comitaturus Tobiam iuniorem, dicitur in libro Tobiae, Tob. 5. *Tunc egressus Tobias inuenit iuuenem splendidum, stantem præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum.* & ex

hac Orientaliū consuetudine scrip-
 sit sanctus Petrus, *Propter quod suc-*
cincti lumbos mentis vestrae, sobrii perfe-
cti & sperate, &c. & sanctus Paulus in
 Eph. 6. Epistola ad Ephesios, *State, inquit,*
succincti lumbos vestros in veritate.

Porro habere succinctos lumbos
 res duas significat; primò virtutem
 castitatis, secundò promptitudi-
 nem ad occurrendum Christo ve-
 nienti ad iudicium siue particulare,
 siue generale. Priorem expositio-
 nem explicant sancti Patres, Basi-
 lius in explicatione capitis quinti-
 decimi Isaie Prophetæ, Augusti-
 nus in libro de continentia, & Gre-
 gorius in homilia tertiadecima su-
 per Euangelia. Et verè concupis-
 centia carnis, præter omnes animi
 perturbationes, impedit velocem
 & expeditum cursum ad occurren-
 dum Christo venienti: quemadmo-
 dum è contrario nihil magis expe-
 ditum hominem reddit ad Christū
 sequendum, quàm castitas virginalis.

lis. Nam & in Appocalypsi legimus,
 Virgines Christum sequi *quocunque Apo. 14.*
 ierit. & Apostolus hortatur, & dicit,
Qui sine vxore est, sollicitus est, qua Do- 1. Cor. 7.
mini sunt, quomodo placeat Deo: qui autē
eū vxore est, sollicitus est, qua sunt mundi,
quomodo placeat vxori, & diuisus est.

Sed altera expositio, quæ non re-
 stringit præcinctos lumbos ad so-
 lam continentiam, sed extendit ad
 expeditum obsequium Christi in
 omnibus rebus; est sancti Cypriani
 in libro de Exhortatione martyrij,
 capite octauo, & eam sequuntur
 qui commentaria scripserunt in
 Euangelium Lucæ. Sententia igitur
 huius loci Evangelici est, vt ne-
 gotia omnia huius vitæ etiā optimā
 & necessaria non ita occupent ani-
 mos nostros, vt impediunt cogita-
 tionem primariā occurrendi Chri-
 sto, cum nos vocauerit per mortē ad
 reddendam rationem omniū ope-
 rum nostrorum, imò etiam verbo-
 rum & cogitationum, vsque ad ver-

ba otiosa, & cogitationes inutiles. Quid ergo facient, cum mors aduen-
nerit improvisa, qui toti sunt in
rebus temporalibus occupati, & de
reddenda Deo ratione de omnibus
operibus, de omnibus verbis, de
omnibus cogitationibus, de omni-
bus desideriis, de omnibus omissioni-
bus, nullo unquam tempore cogi-
tauerunt? num isti præcincti lum-
bos current obuiam Christo? an po-
tius implicati, & irretiti iacebunt
in sordibus suis, obmutescentes, &
desperantes? Quid enim responde-
bunt Iudici dicenti, cur non atten-
disti ad verba mea, quibus vos ad-
monui dicens, *Primum querite Reg-*
Matt. 6. num Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia
adiicientur vobis? & cur non confide-
rasti verba illa, quæ sæpè in Ecclesia
publicè vobis decantata sunt, *Mar-*
Luc. 10. tha, Martha sollicita es, & turbaris er-
ga plurima; porro vnum est necessarium.
Maria optimam partem elegit, quæ non
auferetur ab ea? si reprehendi Mar-
 tha

thæ sollicitudinem quæ mihi ipsi
seruire deuotissimè cupiebat, an
mihi placere potuit sollicitudo tua
congregandi diuitias superuaca-
neas, aucupandi honores periculo-
sos, explendi cupiditates noxias, &
interim obliuisci Regnum Dei, &
iusticiam eius, quod est præ omni-
bus maximè necessarium?

Sed veniamus ad alterum offici-
um serui diligentis, & fidelis. *Et lu-
cerna ardentes in manibus vestris.* Non
satis est seruo fideli, succingi lum-
bos, ut liberè & expeditè currat ob-
uiam Domino: sed requiritur lucer-
na ardens, quæ viam ostendat, cum
nocturno tempore Dominus à nu-
ptiali conuiuio rediens expectetur.
Lucerna hoc loco legem Domini
significat, quæ viam bonam osten-
dit, *Lucerna*, inquit Dauid, *pedibus* Ps. 118.
mei verbum tuum. & *Lex lux*, inquit, Prou. 6.
Salomon in Prouerbijs. Sed hæc
lucerna non illuminat, neque viam
ostendit, si relinquatur in cubicu-

B x

lo,

lo, vel in domo; itaque in manibus habenda est, vt viā rectā demōstret. Multi sunt, qui leges diuinas & humanas nouerunt, sed ideo peccata multa cōmittunt, vel opera bona & necessaria prætermittunt, quia non gerunt lucernam in manibus, id est, non applicant scientiā legis ad opera. Quā multi sunt viri doctissimi, qui peccata grauissima perpetrant; quia cum operantur, nō consulunt legem Domini, sed irā, aut libidinē, aut aliquā aliā ex perturbationibus animi? Si Rex David, cū Berhsabēam nudam aspexit. consuluiſſet legē Domini; *Non concupisces uxorem proximi tui*, nunquam in tam grāde icellus incidisset: sed quia cōsultuit pulchritudinem mulieris, oblitus diuinæ legis, vir alioqui iustus, & sanctus adulterium perpetravit. Oportet igitur lucernā legis Domini nō reconditam in cubiculo, sed in manibus semper habere: & Spiritus sancti vocibus obedire, qui iubet, vt

in:

in lege Domini meditemur die, ac nocte: & vt cum ipso Propheta dicamus, *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Vtinam dirigantur via mea ad custodiendas iustificationes tuas.* Qui enim lucernam legis Domini semper ante oculos mentis habet, Domino suo venienti securus occurret. Psal. 119.
Psal. 119.

Restat officium tertium, atque postremum serui fidelis, vt semper vigilet, incertus quando Dominus ventet. *Beati, inquit, sunt serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes.* Noluit Dominus noster id efficere, vt homines certo tempore de vita discederent, ne toto præcedente tempore indulgerent crapulæ, & ebrietati, ludis, & iocis, alijsque operibus malis, & paulò ante mortem conuerterentur ad Deum. Voluit igitur diuina prouidentia, vt nihil esset incertius hora mortis, dum alij moriuntur in utero matris, alij vix nati, alij in extremo senio, alij in flore iuuentutis:

& rursum alij diu languent, alij repente moriuntur, alij à morbo gravissimo, ac penè incurabili conualescunt, alij leuiter ægrotant; & cùm videntur à morte securi, crescit morbi vis, & eos extinguit. Ad hanc incertitudinem designandam Dominus noster in Euangelio dicit, *Et si venerit in secunda vigilia, & si in*

LUC. 12. *tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi: Hoc autem scitote, quoniam si sciret Pater familias, qua hora fur veniret, vigilet utique, & non fineret perfodire domum suam. & vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet: Porro, vt intelligeremus, quanti momenti sit, nobis persuaderi incertitudinem temporis, in quo Dominus ad iudicandum veniet, siue in morte singulorum, siue in fine mundi: nihil sæpius scriptura sancta repetit, quàm vocem illam, *vigilate*, & similitudinem furis, qui venire solet, quando minùs creditur esse venturus. Verbum,*

vigil-

vigilata repetitur passim in Euange- *Mat. 24.*
lio Matthæi, Marci, & Luca, & si- *Ch. 25.*
militudo furis, non solum in Euan- *Marc. 13.*
gelijs, sed etiam in epistolis Apo- *Luc. 12.*
stolorum, & in Apocalypsi. *Ch. 21.*

Ex his omnibus intelligi potest, *Mat. 24.*
quanta sit negligentia, & ignoran- *Luc. 12.*
tia, ne dicam dementia, & stultitia *1. Thes. 5.*
maximæ partis hominum, qui to- *2. Pet. 3.*
ties admoniti ab ipso spiritu ve- *Apoc. 3.*
ritatis per scriptores sanctos, qui *Ch. 16.*
mentiri non poterant, ut præpa-
remur ad mortem, ut ad negocium
maximum & difficillimum, &
a quo pendet sempiterna, & sum-
ma felicitas nostra, vel sempiter-
num, summumque exitium: ta-
men pauci sunt, qui ad voces, vel
potius tonitrua sancti Spiritus ex-
citantur.

Sed dicet aliquis, quid consilij
nobis suggeris, ut vigilemus, sic-
ut oportet, & vigilando ad mor-
tem feliciter obeundam præpare-
mur? Nihil utilius mihi occurrit,

B 7

quàm

quàm ut frequenter per serium cōscientiæ examen ad mortem nos præparemus. Et quidem Catholici homines singulis annis ad confessionem peccatorum accessuri non omittunt conscientiæ examen. Et rursum cùm ægrotare incipiunt, ex decreto Pij Quinti Pontificis Maximi prohibentur Medici ægrotos secundo inuisere, nisi per confessionem peccata, præmissio cōscientiæ examine, expiauerint. Denique nulli ferè sunt in Ecclesia Catholica, qui morte imminente, præmissio conscientiæ examine, peccata sua non confiteantur. Sed quid dicemus de illis, qui morte repentina abripiuntur? Quid de illis, qui phrænesi laborant, vel in delirium incidunt ante confessionem? Quid de illis, qui morbi grauitate oppressi, ne cogitare quidem possunt, quot, & quæ peccata commiserint? Quid de illis, qui moriendo peccant, vel peccando moriuntur, ut qui in bello iniuste

vel

vel singulari certamine, vel in adulterio deprehensi interficiuntur?

Ad hæc & similia prudenter, & religiosè vitanda nihil vtilius excogitari potest, quàm vt qui salutem suam æternam cordi habent, bis diebus singulis, mane videlicet, & vespere, conscientiam suam diligenter discutiant; quid videlicet nocte, vel die præcedente egerint, dixerint, cupiuerint, cogitauerint, in quo peccati labes interuenerit: & si quid eiusmodi repererint, præsertim quod lethale videri possit, non differant veræ contritionis remedium quærere, cum proposito primo quoque tempore ad sacramentum pœnitentiæ accedendi. Itaque petant à Deo contritionis donum, recogitent gravitatem peccati, detestentur ex animo culpam suam, discutiant seriò, quis, quem offenderit, homunculus videlicet Deum Omnipotentem, & seruus inutilis Dominum celi & terre:

non

non parcat oculus lachrymis, nec
 manustunfioni pectoris; denique
 propositum verum & efficax con-
 cipiant, Deum nunquam amplius
 peccando irritandi, neque patrem
 optimum offendendi. Hoc examen
 si manè, & vespere, aut saltem
 semel in die ritè frequentetur; vix
 fieri poterit, vt quis moriendo pec-
 cet, vel peccando moriatur, vel vt
 delirio, vel amentia, vel casibus a-
 lijs præueniatur. Atque ex hoc fiet,
 vt bene ad mortem comparatis no-
 bis, neque incertitudo mortis offi-
 ciat, neque vitæ perpetuæ felicitas
 defit.

CAPUT V.

*De quinto precepto artis bene moriendi;
 in quo detegitur error diuitum huius
 mundi.*

AD ea, quæ suprâ dicta sunt, ad-
 denda est refutatio cuiusdam
 erro-

erroris, qui passim grassatur inter diuites huius sæculi: & multum impedit vitam bonam, mortemque felicem. Error autem in eo positus est, quod existimant diuites, opes, quas possident, absolutè & simpliciter esse suas, quando iusto titulo eas possident, ac per hoc posse iure suo illas consumere, largiri, distrahere: neque posse illis dici, cur ita facis? cur tam splendide vestis? cur tam opiparè epularis? cur tam liberaliter in alendis canibus, aut accipitribus, vel in ludis aleæ, vel in alijs oblectationibus pecunias perdis? respondebunt enim, quid ad te? de re mea non licet mihi facere quod volo? Hic verò error est sine dubio gratissimus, & maximè perniciosus. Esto enim, diuites huius sæculi domini sint opum suarū, si comparentur ad alios homines: tamē si comparentur ad Deum, Domini non sunt, sed administri, aut economi, aut villici. Id verò multis

tis.

tis testimonijs possum ostēdere. *Audi Prophetam Regium, Domini, inquit, est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo.*

Psal. 23.

Psal. 42. & rursum alibi, *Mea sunt omnes fere sylvarum, iumenta in montibus, & boves. Si esuriero, non dicam tibi, meus est enim orbis terrarum, & plenitudo eius.*

1. Paral. 29. & in libro primo Paralipomenon, cum in ædificationem Templi obtulisset Dauid tria millia talentorum auri, & septem millia talentorum argenti probatissimi, & marmor Parium abundantiſſimè: & ad exemplū Regis, Principes Tribuū obtulissent auri talenta quinque millia, argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoque centum millia talentorum; dixit Dauid ad Deum: *Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria: cuncta enim, qua in cælo sunt & in terra, tua sunt: tuum Domine Regnum, & tu es super oēs Principes: tua diuitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium*

Quia

Quis ego, & quis populus meus, ut possimus
 hac tibi vniuersa promittere? tua sunt
 omnia, & qua de manu tua accepimus,
 dedimus tibi. His addi potest testimo-
 nium ipsius Dei, qui per Aggaeum
 Prophetam dicit, *Meum est argentum, Agg. 2.
 & meum est aurum*; quod ideo Do-
 minus dixit, ut populus intelligeret,
 ad nouam Templi ædificationem
 nihil omnino defuturum, cum ipse
 Templum reedificari iuberet, cuius
 est aurum, & argentum, quod in v-
 niuerso terrarum Orbe reperitur.

Addam ex testamento nouo &
 verbis Christi duo alia testimonia.
 Parabola extat apud Lucam de vil-
 lico iniquitatis. *Homo quidam, in- Luc. 16.
 quit Dominus, erat diues, qui habebat
 villicum, & hic diffamatus est, quasi dis-
 sipasset bona ipsius: & vocauit illum, &
 ait illi, Quid hoc audio de te? redde ratio-
 nem villicationis tue, iam enim non poteris
 villicare.* Nomine diuitis non potest
 esse dubiũ, quin intelligatur Deus q,
 ut paulò antè dicebam⁹, per Aggaeu
 cla-

clamat, *Meum est argentum, meum est aurum.* Nomine villici, siue œconomi, vt legitur in codicibus Græcis, intelligi debet homo diues, vt exponunt sancti Patres Ioannes Chrysostomus apud sanctum Thomam in Cathena aurea, Augustinus in quæstionibus Euangelicis libro 2. quæst. 34. Ambros. Beda, Theophylactus, & Euthymius, & alij in hunc locum sancti Euangelistæ Lucæ. Omnis igitur homo diues sæculi huius, si Euangelio credit, fateri debet, opes, quas possidet siue titulo iusto, siue iniusto, non esse suas; sed si iusto titulo possidet, se villicum, siue œconomum esse Dei; si iniusto, esse furem & latronem. Quod autem homo diues in hoc mundo non sit dominus optimas quas possidet, ex eo potest intelligi, quod accusatum iniustitiæ apud Deum; Deus aut per mortem corporis, aut per egestatem illum amouet à villicatione: hoc enim significant illa verba,

Red-

Redde rationem villicationis tue, iam enim non poteris villicare. Neque desunt Deo rationes multæ redigendi diuites ad inopiam, & sic eos amouendi à villicatione; naufragia, latrocinia, grandines, erucæ, nimia pluuiæ, nimia siccitates, nimia procellæ, & alia id genus multa, voces Dei sunt, quæ diuitibus dicunt, *Nō poteris diutius villicare.*

Quod autem in extrema parabola Dominus dicit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*, non significant eleemosynas esse faciendas de iniustis diuitijs, sed eleemosynas esse faciendas de diuitijs, quæ re vera non sunt diuitiæ, sed vmbra diuitiarum. Id apertè colligitur ex eodem loco Evangelij secundum Lucam, ubi Dominus dicit, *Si in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis?* quorum verborum hæc est sententia, *si in mammona iniquo, id est,*
si in

si in diuitijs falsis fideles non fuistis, ut eas liberaliter largiremini pauperibus; *quis credet vobis* diuitias veras, diuitias virtutum, quæ hominē verē diuitem faciunt? Sic intellexit, & explicauit hunc locum sanctus Cyprianus in serm. de opere, & eleemosynis. nec multò aliter exposuit sanctus Augustinus in libro secundo Quaestionum Evangelicarum, quæstione trigesima quarta, vbi mammona iniquitatis, esse dicit diuitias, quas soli iniqui, & stulti reputant pro diuitijs; cùm homines iusti & sapientes nihili eas faciant, & sola dona spiritualiter diuitias veras esse contendunt.

Alter locus Euangelicus est in eodem cap. 16. Sancti Lucæ, qui potest haberi tanquam commentarius parabolæ de villico iniquitatis. *Hommo quidam*, inquit Dominus, *erat*

Luc. 16. diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus,

vir, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus
 plenus, cupiens saturari de micis, qua ca-
 debant de mensa diuitis, & nemo illi da-
 bat, sed & canes veniebant, & linge-
 bant vlcera eius. Factum est autē, vt mo-
 reretur medicus, & portaretur ab Angelo
 in sinum Abrahæ: Mortuus est autem &
 diues, & sepultus est in inferno. Hic cer-
 tē diues Epulo vnus erat ex illis, qui
 existimant, se dominos esse diuitia-
 rum suarum, & non villicos, aut œ-
 conomos Dei. Ideo non existimabat
 se peccare in Deum, si indueretur
 purpura & bysso, & epularetur quo-
 tidie splendide, & canes multos a-
 leret, fortasse etiam mimos & hi-
 striones. Dicebat enim intra se: ego
 res meas consumo, nulli facio iniu-
 riā, nō violō leges Dei, non blasphe-
 mo, nō peiero, obseruo sabbathum,
 honoro parentes, nō hominē occi-
 do, non adulterium perpetro, non
 furor, non falsum testimoniū dico,
 nō cōcupisco vxorē, aut rem alienā.
 At si res ita se habet, cur sepultus

De arte bene moriendi,

est in inferno? cur cruciatur in igne gehennæ? Facendum igitur est, falli omnes, qui arbitrantur, se esse dominos absolutos opum suarum. nā si diues, Epulo habuisset alia peccata grauiora, scriptura sancta aliquo modo eorum meminisset. Sed cum nihil addiderit, videtur omnino non intelligi voluisse, superuacaneum illum cultum corporis in vestibus nimis pretiosis, & quotidianos magnosque sumptus in conuiujs, & multitudinem seruorum, & canum, cum nulla misericordia erga pauperem vlceribus plenum; satis magnam causam fuisse, cur diues ille sepultus sit in inferno, æternis ardoribus cruciandus.

Sit igitur certa lex bene viuendi, & bene etiam moriendi, sæpè cogitare, & seriò considerare, ac mente reuoluere reddendam esse Deo rationem de superuacaneo luxu in palatijs, in hortis, in curribus, in multitudine seruorum, in pretio vest-

vestium, in conuiuijs, in coaceruan-
dis opibus, in alijs sumptibus non
necessarijs, ob quæ fit iniuria ma-
gna multitudini pauperum, & æ-
grotorum; quibus deest quod alijs
superest; qui sine dubio & nunc ad
Deum clamant, & in die iudicij cla-
mare non desinent, donec ipsi quo-
que cum diuite Epulone flammis
inextinguibilibus cremandi tradan-
tur.

CAPVT VI.

*De præcepto sexto artis bene moriendi,
quo explicantur tres virtutes mora-
les.*

QUamuis tres virtutes theolo-
gicæ, Fides, Spes, Charitas,
compendio quodam contineant
omnia præcepta bene viuendi, ac
per hoc etiam bene moriendi: ta-
men Spiritus sanctus auctor prima-
rius omnium librorum diuinorum,
ad maiorem intelligentiam huius
C
artis

artis saluberrimæ , addere voluit tres alias virtutes , quæ mirum in modum adituant homines, vt bene viuant, & bene etiam moriantur. Eæ sunt Sobrietas, Iustitia, & Pietas; de quibus sic loquitur Apostolus Paulus in Epistola ad Titum , Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Erit ergo sextum præceptum bene viuendi, & bene moriendi, vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc seculo. Habetur hic summa totius diuinæ legis, ad vnâ sententiam incredibili breuitate contracta: *Declina à malo, & fac bonum*, ait S. Propheta David. In malo duo sunt, auersio à Deo, & conuersio ad creaturas, iuxta illud Hieremiæ , *Duo mala fecit populus meus : me dereliquerunt fontem*

Tit. 2.

Psal. 36.

Hier. 2.

aqua vina, & foderunt sibi cisternas, quæ continere non valent aquas. Quid igitur faciet, qui utrūque malū cupiet declinare? abnegabit impietatem & *secularia desideria.* Impietas enim auertit à Deo, & *secularia desideria* conuertunt ad creaturas. Quod verò attinet ad faciendum bonum, tunc legem implemus, cum *sobriè, iustè & pè* viuimus, hoc est, cum sumus sobrij erga nos ipsos, iusti erga proximum, & pij erga Deum.

Sed placet hæc paulò copiosius explicare, vt saluberrimum, breuissimumq; præceptū facilius ad praxim redigi possit. Quid igitur est impietas? vitium cōtrarium pietati. Quid pietas? virtus siue donum Spiritus sancti, quo Deum respicimus, colimus, & veneramur vt patrem. Iubemur ergo sic abnegare impietatem, vt *piè viuamus in hoc sæculo*: vel quod in idem recidit, sic piè viuere in hoc sæculo, vt omnem abnegemus impietatem. Sed cur duo ista posita sūt,

cum alterum sufficeret? Nimirum placuit Spiritui sancto ita loqui, vt intelligamus, debere nos, si volumus Deo placere, sic pietatem colere, vt nullam admixtam habeat impietatem. Neque enim desunt inter Christianos, qui pietatem colunt, dum orant Deum, dum sacrificio tremendo assistunt, dum sacerdotem concionantem audiunt: sed interim vel blasphemant Deum in ludio, vel iurant per Deum sine causa, vel vota Deo facta non implent. Id verò quid aliud est, quàm piè colere Deum, & impium esse in Deum? Oportet igitur eos, qui cupiunt bene viuere, vt detur illis bene mori, ita piè Deum colere, vt abnegent omnem impietatem, immò etiam omnem vmbra, quamuis tenuissimã impietatis. Parum enim prodest, quotidie Missam audire, & Christum in sacro mysterio venerari, si interim impiè Deum blasphememus, vel per Deum peieres.

Est

Est verò illud etiam diligenter attendendum, quod non dixit Apostolus abnegantes impietatem, sed, *omnem impietatem*; id est, omne genus impietatis, & non solum atrocem, sed etiam leuem impietatem. Quod aduersus eos dicitur, qui non magnifaciunt iurare sine necessitate, in locis sacris petulanti oculo quamuis non lasciuo feminas respicere, inter sacra solemnia confabulari, & alia id genus peccata committere, quasi Deum praesentem esse, & omnia cernere, & peccata quantumvis leuia notare non crederent. Deus noster, *Deus zelotes est, visitans iniquitates patrum in filios; in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt eum, & faciens misericordiam in millibus qui diligunt eum, & custodiunt praecepta eius.* Hoc ipsum exemplo suo docuit Filius Dei, qui cum mitis, & humilis esset, & cum malediceretur, *1. Pet. 2. non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur* tamen cum vidisset in te- *Ioan. 2.*

clamat, *Meum est argentum, meum est aurum*. Nomine villici, siue œconomi, vt legitur in codicibus Græcis, intelligi debet homo diues, vt exponunt sancti Patres Ioannes Chrysostomus apud sanctum Thomam in Cathena aurea, Augustinus in quaestionibus Euangelicis libro 2. quaest. 34. Ambros. Beda, Theophylactus, & Euthymius, & alij in hunc locum sancti Euangelistæ Lucæ. Omnis igitur homo diues sæculi huius, si Euangelio credit, fateri debet, opes, quas possidet siue titulo iusto, siue iniusto, non esse suas; sed si iusto titulo possidet, se villicum, siue œconomum esse Dei; si iniusto, esse furem & latronem. Quod autem homo diues in hoc mundo non sit dominus optimarum quas possidet; ex eo potest intelligi, quod accusatum iniustitiæ apud Deum; Deus aut per mortem corporis, aut per egestatem illum amouet à villicatione: hoc enim significant illa verba,

Red-

Redde rationem villicationis tue , iam enim non poteris villicare. Neque desunt Deo rationes multæ redigendi diuites ad inopiam , & sic eos amouendi à villicatione ; naufragia, Iatrocinia, grandines, erucæ, nimix pluuiæ, nimix siccitates, nimix procellæ, & alia id genus multa , voces Dei sunt, quæ diuitibus dicunt, *Nō poteris diutiùs villicare.*

Quod autem in extrema parabola Dominus dicit , *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis , vt cum defeceritis , recipiant vos in æterna tabernacula* , non significant eleemosynas esse faciendas de iniustis diuitijs, sed eleemosynas esse faciendas de diuitijs , quæ re vera non sunt diuitiæ, sed vmbra diuitiarum. Id apertè colligitur ex eodem loco Euangelij secundum Lucam, vbi Dominus dicit, *Si in iniquo mammona fideles non fuistis , quod verum est , quis credet vobis ?* quorum verborum hæc est sententia, *si in mammona iniquo, id est,*
si in

si in diuitijs falsis *fidetes non fuistis*,
 vt eas liberaliter largiremini pau-
 peribus; *quis credet vobis* diuitias ve-
 ras, diuitias virtutum, quæ hominẽ
 verè diuitem faciunt? Sic intellexit,
 & explicauit hunc locum sanctus
 Cyprianus in serm. de opere, & e-
 leemosynis. nec multò aliter expo-
 sita sanctus Augustinus in libro
 secundo Quaestionum Euangelica-
 rum, quæstione trigesima quarta,
 vbi mammona iniquitatis, esse di-
 cit diuitias, quas soli iniqui, & stul-
 ti reputant pro diuitijs, cùm homi-
 nes iusti & sapientes nihili eas faci-
 ant, & sola dona spiritualiter diui-
 tias veras esse contendant.

Alter locus Euangelicus est in
 eodem cap. 16. Sancti Lucæ, qui po-
 test haberi tanquam commentarius
 parabolæ de villico iniquitatis. Ho-
 mo quidam, inquit Dominus, erat

Luc. 16. diues, qui induebatur purpura & bysso,
& epulabatur quotidie splendide. Et e-
rat quidam mendicus, nomine Laza-

uus, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus
plenus, cupiens saturari de micis, quæ ca-
debant de mensa diuitis, & nemo illi da-
bat, sed & canes veniebant, & linge-
bant vlcera eius. Factum est autē, vt mo-
reretur medicus, & portaretur ab Angelo
in sinum Abrahe: Mortuus est autem &
diues, & sepultus est in inferno. Hic cer-
tē diues Epulo vnus erat ex illis, qui
existimant, se dominos esse diuitia-
rum suarum, & non villicos, aut œ-
conomos Dei. Ideo non existimabat
se peccare in Deum, si indueretur
purpura & bysso, & epularetur quo-
tidie splendide, & canes multos a-
leret, fortasse etiam mimos & hi-
striones. Dicebat enim intra se: ego
res meas consumo, nulli facio iniu-
riā, nō violo leges Dei, non blasphe-
mo, nō peiero, obseruo sabbathum,
honoro parentes, nō hominē occi-
do, non adulterium perpetro, non
furor, non falsum testimoniū dico,
nō cōcupisco vxorē, aut rem alienā.
At si res ita se habet, cur sepultus
est

43 *De arte bene moriendi,*

est in inferno? cur cruciatur in igne gehennæ? Fatendum igitur est, falli omnes, qui arbitrantur, se esse dominos absolutos opum suarum. nã si diues Epulo habuisset alia peccata grauiora, scriptura sancta aliquo modo eorum meminisset. Sed cum nihil addiderit, videtur omnino intelligi voluisse, superuacaneum illum cultum corporis in vestibus nimis pretiosis, & quotidianos magnosque sumptus in conuiujs, & multitudinem seruorum, & canum, cum nulla misericordia erga pauperem vlceribus plenum; satis magnam causam fuisse, cur diues ille sepultus sit in inferno, æternis ardoribus cruciandus.

Sit igitur certa lex bene viuendi, & bene etiam moriendi, sæpè cogitare, & seriò considerare, ac mente reuoluere reddendam esse Deo rationem de superuacaneo luxu in palatijs, in hortis, in curribus, in multitudine seruorum, in pretio vesti-

vestium, in conuiuijs, in coaceruandis opibus, in alijs sumptibus non necessarijs, ob quæ fit iniuria magna multitudini pauperum, & ægrotorum, quibus deest quod alijs superest; qui sine dubio & nunc ad Deum clamant, & in die iudicii clamare non desinent, donec ipsi quoque cum diuite Epulone flammis inextinguibilibus cremandi tradantur.

CAP V T VI.

De præcepto sexto artis bene moriendi, quo explicantur tres virtutes morales.

QUamuis tres virtutes theologicae, Fides, Spes, Charitas, compendio quodam contineant omnia præcepta bene viuendi, ac per hoc etiam bene moriendi: tamen Spiritus sanctus auctor primarius omnium librorum diuinorum, ad maiorem intelligentiam huius

C

artis

artis saluberrimæ , addere voluit tres alias virtutes , quæ mirum in modum adituant homines, vt bene viuant, & bene etiam moriantur. Eæ sunt Sobrietas, Iustitia, & Pietas; de quibus sic loquitur Apostolus Paulus in Epistola ad Titum , Apparuit

Tit. 2. *gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc saculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri, Iesu Christi. Erit ergo sextum præceptum bene viuendi, & bene moriendi, vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, iustè & piè viuamus in hoc saculo. Habetur hic summa totius diuinæ legis, ad vnâ sententiam incredibili breuitate contracta: Declina à*

Psal. 36. *malo, & fac bonum, ait S. Propheta Dauid. In malo duo sunt, auersio à Deo, & conuersio ad creaturas, iuxta illud Hieremiæ, Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem*

Hier. 2. *aque*

aqua viua, & foderunt sibi cisternas, quæ continere non valent aquas. Quid igitur faciet, qui utrūque malū cupiet declinare? abnegabit impietatem & secularia desideria. Impietas enim auertit à Deo, & secularia desideria conuertunt ad creaturas. Quod verò attinet ad faciendum bonum, tunc legem implemus, cum sobriè, iustè & pie viuimus, hoc est, cum sumus sobrij erga nos ipsos, iusti erga proximum, & pij erga Deum.

Sed placet hæc paulò copiosius explicare, vt saluberrimum, breuissimumq; præceptū facilius ad praxim redigi possit. Quid igitur est impietas? vitium cōttrarium pietati. Quid pietas? virtus siue donum Spiritus sancti, quo Deum respicimus, colimus, & veneramur vt patrem. Iubemur ergo sic abnegare impietatem, vt pie viuamus in hoc sæculo: vel quod in idem recidit, sic pie viuere in hoc sæculo, vt omnem abnegemus impietatem. Sed cur duo ista posita sūt,

cum alterum sufficeret? Nimirum placuit Spiritui sancto ita loqui, ut intelligamus, debere nos, si volumus Deo placere, sic pietatem colere, ut nullam admixtam habeat impietatem. Neque enim desunt inter Christianos, qui pietatem colunt, dum orant Deum, dum sacrificio tremendo affligunt, dum sacerdotem concionantem audiunt: sed interim vel blasphemant Deum in ludo, vel iurant per Deum sine causa, vel vota Deo facta non implent. Id verò quid aliud est, quam piè colere Deum, & impium esse in Deum? Oportet igitur eos, qui cupiunt bene vivere, ut detur illis bene mori, ita piè Deum colere, ut abnegent omnem impietatem, immò etiam omnem umbram, quamvis tenuissimam impietatis. Parum enim prodest, quotidie Missam audire, & Christum in sacro mysterio venerari, si interim impiè Deum blasphememus, vel per Deum peteres.

Est

Est verò illud etiam diligenter attendendum, quod non dixit Apostolus abnegantes impietatem, sed, *omnem impietatem*; id est, omne genus impietatis, & non solum atrocem, sed etiam leuem impietatem. Quod aduersus eos dicitur, qui non magnificiunt iurare sine necessitate, in locis sacris petulanti oculo quamuis non lasciuo feminas respicere, inter sacra solemnia confabulari, & alia id genus peccata committere, quasi Deum præsentem esse, & omnia cernere, & peccata quantumuis leuia notare non crederent. Deus noster, Deus zelotes est, *visitans iniquitates patrum in filios; in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt eum, & faciens misericordiam in millibus qui diligunt eum, & custodiunt præcepta eius.* Hoc ipsum exemplo suo docuit Filius Dei, qui cum mitis, & humilis esset, & cum malediceretur, *non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur;* tamen cum vidisset in tē- Exo. 20.
1. Pet. 2.
Ioan. 2.

plō vendentes columbas, & nummularios sedentes, zelo magno succensus, flagello facto ex funiculis, eiecit vendentes, & ementes, & mensas nummulariorum euertit; & dixit, *Scriptū est, quia domus mea domus orationis est, & vos fecistis illam speluncam latronum* atq; hoc ipsum bis fecit, semel anno primo prædicationis, teste sancto Ioanne; & semel anno postremo, testibus tribus alijs Euangelistis.

Dan. 2.

Mat. 21.

Mar. 11.

Luc. 19.

Pergamus. ad secundam virtutem, quæ dirigit actiones erga proximum. Secunda virtus est Iustitia, de qua dicit Apostolus, *Abnegantes secularia desideria iuste vivamus*. Hic etiā locū habet illa sententia generalis, *Declina à malo, & fac bonum*. non enim potest esse vera iustitia. erga proximum, vbi non cessant secularia desideria. Quid. n. significāt desideria secularia, nisi cōcupiscētiā carnis, cōcupiscētiā oculorū, & superbiam vitæ, quæ non sunt ex Deo, sed ex mundo, siue sæculo? Itaque sicut iustitia iniusta esse non potest, sic

etiam sæcularia desideria non possunt vñlo modo cum iustitia vera coniungi. Poterit quidem filius huius sæculi verbo & lingua simulare iustitiam, sed opere & veritate eam præstare nullo modo poterit. Prudentissimè igitur S. Apostolus non dixit solum, iustè viuamus, sed præmisit, *abnegantes sæcularia desideria*; vt radicem infectam veneno concupiscentiæ priùs euellendā esse significaret, quā bona arbor iustitię plantari in corde bono & optimo possit.

Quid autem sit iustè viuere, non videtur in dubium reuocari debere. Notum enim omnibus est iustitiam hoc iubere, vt detur vn̄cuique suum. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita*; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Principi debetur tributum, parentibus honor, dominis timor: sic enim loquitur Dominus per Malachiam, *Si pater ego sum, ubi est honor meus?*

meus? & si Dominus ego sum, vbi est timor meus? Vendedoribus debetur iustum pretiū, operario iusta merces, & sic de alijs ad eūdem modum. Nec minori ratione, sed multò etiā maiore ij, ad quos pertinet distribuere bona communia, secundum iustitiam distributiuam ea conferre debent magis merentibus; non secundum acceptionem personarum magis coniunctis, vel magis dilectis. Si quis igitur artem bene viuendi, & bene moriendi discere velit, audiat Sapientem in initio libri sui clamātem, Diligite iustitiam, qui indicatis terram. audiat & S. Iacob. in Epistola sua lamentantem; Ecce merces operariorum, qui messuerūt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiit.

Restat virtus tertia, quæ dicitur Sobrietas, cui non minùs contraria sunt desideria secularia, quàm Iustitiæ. Neque enim per sobrietatem hoc loco intelligimus solū vir uic-

contrariam ebrietati, sed in vniuersum virtutem temperantię, siue moderationis, quę facit, vt homo secundum rationem, non secundum cupiditatem metiatur, quę sunt necessaria ad corpus curandum, vel conseruandum. Porro virtus ista rarissimè apud homines inuenitur, & secularia desideria videntur domos penè omnium diuitum repleuisse. Sed qui sapiunt, non attendere debent ad id, quod stulti faciunt, quantumvis plurimi, ac penè innumerabiles sint: sed ad id, quod faciunt sapientes. Certè sapientissimus fuit Salomon, & tamè ora uit Deum dicens, *Duo rogauite, ne deneges mihi* Prou. 30.
hi antequam moriar: mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi, sed tantum nãm meo tribue necessaria. Apostolus Paulus sapiens erat, & dicebat, *Habentes alimenta, & quibus tegamur,* 1. Tim. 6.
his contenti simus. nihil enim intulimus in hunc mundum. haud dubium, quod nec auferre. quid possumus. quę ratio sapi-

entissima est. Quorsum enim solliciti esse debemus de superuacaneis diuitijs, cum eas nobiscum asportare ad locum, ad quem per mortem pergimus, nequeamus? Christ^{us} Dominus nō solum Salomone, & Paulo sapientior, sed ipsa diuina sapientia erat, & tamen dicebat: *Beati pauperes*; &, *re vobis diuitibus*: & de se ipse dixit, *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Si in ore*

Luc. 6. *duorum, vel trium testium stabit omne*

Luc. 9. *verbum*, quanto magis in ore trium horum sapientissimorum virorum stare debet omne verbum? Quid si addamus, quod diuitiæ, quæ nobis supersunt, nostræ non sunt, sed pauperum, ut communis sententia Sanctorū Patrum, & Scholasticorū Doctorum habet; nonne stulti sunt, qui diligenter custodiūt id, vnde ad gehennā diuino iudicio damnabūtur?

Mat. 19. Si quis igitur cupiat artem bene viuēdi, & feliciter moriēdi omni-

no

no perdiscere, nō sequatur turbam,
 quæ non credit, vel non magni fa-
 cit, nisi quæ videt: sed Christum, &
 Apostolos eius sequatur, qui verbo
 & opere docuerunt negligenda esse
 præsentia, & expectandam esse ma- Tit. 2
 gnā spem, & aduentum gloria magnæ
 Dei, & Saluatoris IESV Christi. Verè
 enim tam magna res est, quam spe-
 ramus in glorioso aduentu Domini
 nostri Iesu Christi de cælo adiudi-
 cium; vt omnis gloria, & omnes di-
 uitiae, & omnia gaudia præterita
 mundi huius habenda sint, quasi nō
 fuerint, & stultissimi, & infelicissi-
 mi iudicandi sint, qui in re tantæ
 momenti stultis potius, quàm sapi-
 entibus fidem habere voluerint.

C A P V T VII.

*De septimo præcepto artis bene moriendi,
 quod est de oratione.*

DVXIMUS hætenus præcepta
 bene moriendi ex tribus virtu-
 C 6 tibus

De arte bene moriendi.

tibus theologicis, fide, spe, & charitate; & rursus ex tribus moralibus, sobrietate, iustitia, & pietate; de quibus omnibus Beatus Apostolus nos admonuit. Addam nunc aliud præceptum ex tribus operibus virtutum, Oratione, Ieiunio, & Eleemosyna, quod ab Angelo Raphaelē didicimus: sic enim legimus in li-

Tob. 12. bro Tobiaē Raphaelē Angelum esse locutum, *Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.* Est autem hoc ternarium operum bonorum, fructus trium virtutum, religionis, misericordiæ, & temperantiæ, quæ cum pietate, iustitia, & sobrietate magnam habent similitudinem. Nam quemadmodum pietas respicit Deum, iustitia proximum, sobrietas seipsum: sic etiam oratio, quæ est actio religionis, respicit Deum; eleemosyna, quæ est actio misericordiæ, respicit proximum; ieiunium, quod est actus abstinentiæ, respicit

respicit se ipsum. De oratione multi multa scripserunt: nos pro ratione instituti nostri tria solum capita explicabimus; vnum de necessitate orationis, alterum de fructibus orationis; tertium de modo fructuasse orandi.

Necessitas orationis in diuinis literis adeò perspicua est, vt nihil ea clariùs vel præcipiatur, vel ostendatur. Quamuis enim sciat Deus, quibus rebus indigeamus, vt Dominus ipse affirmat apud Matthæum: *Matt. 6.* tamen vult, vt ea petamus; & per orationem, quasi per manus spirituales, vel instrumentum aliquod ad hanc rem accommodatum, ea capiamus. Audi Dominum apud Lucam, *Oportet semper orare, & nunquã deficere.* item, *Vigilate omni tempore, orantes.* Audi Apostolum, *Sine intermissione orate.* Aud Ecclesiasticum, *Ne impediaris orare semper.* Quæ præcepta non hoc significât, vt nihil aliud agamus, sed vt huius tam salu-

Luc. 18.

Luc. 21.

1. Thess. 5.

Eccle. 18.

bris exercitationis nunquam obli-
uiscamur, & ad eam identidem re-
uertamur. Id quod nos Dominus, &
Apostolus eius, exemplo suo, do-
cuerunt. Christus enim, & Apo-
stolus non ita semper orabant, vt
non etiam populos docerent, & si-
gnis ac prodigijs sermonem confir-
marent; & tamen dici poterant
semper orare, quia frequentissime
orabant. Quo modo intelliguntur
illa, *Oculi mei semper ad Dominum*
& *Semper laus eius in ore meo.* & il-
lud de Apostolis, *Erant semper in*
templo laudātes & benedicētes Dominū.

Iam vero fructus orationis præ-
cipue sunt tres, Meritum, Satisfa-
ctio, & Impetratio. De merito testi-
moniū Christi habemus in Euange-
lio, *Cū oratis, nō eritis sicut hypocritæ,*
qui amāt in Synagogis, & in angulis pla-
tearum stantes orare, vt videantur ab ho-
minibus. Amen dico vobis, receperunt mer-
cedē suā Tu aut cū oraueris, intra in cu-
biculum tuum, & clauso ostio ora patrem
tuum

num in abscondito ; & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Quibus verbis non prohibet Dominus orationem in loco publico fieri ; nam & ipse publicè oravit , antea quàm Lazarum excitaret , sed prohibet orationem publicam, quando ea fit, ut qui orat, à multis videatur, idque ob inanis gloriæ cupiditatem : alioqui etiam in templo possumus orare , & ibidem inuenire cubiculum cordis, & in eo orare Patrē in abscondito. Illud autem, *reddet tibi*, significat meritum. nam quemadmodum de Phariseo dixit , *recepit mercedem suam*. i. e. laudem humanam : sic de orante in cubiculo cordis , & solum Deum respiciente, intelligendum est, reddendam illi esse mercedem à patre , qui videt in abscondito. De satisfactione pro peccatis præteritis, notum est ex usu Ecclesiæ , in qua semper cū iniungitur satisfactio, cum elemosyna, & ieiunio adiungitur oratio : immò verò sæpè omittitur

IOANNES

tur eleemosyna, vel ieiunium, sed oratio nunquam omittitur. Denique quod sit impetratoria beneficiorum multorum, docet pulcherrimè sanctus Ioannes Chrysostomus in duobus libris de oratione : vbi utitur similitudine manuum humanarum. Nam quemadmodum homo nascitur inermis, & nudus, & egenus omnium rerum, & tamen queri non potest de creatore, quia dedit illi manus, quæ sunt organum organorum, quibus potest homo sibi parare cibum, & vestes, & domum, & arma, & reliqua omnia: sic etiam homo spiritualis nihil potest sine ope diuina, sed habet orationis virtutem, quasi organum organorum spiritualium, per quam facile potest omnia sibi parare.

Præter hos tres primarios fructus, sunt alij permulti. Nam in primis oratio mentem illustrat. Neque enim fieri potest, ut homo mentis oculos in Deum, qui lux est, inten-

tè.

tè defigat, quin ab eo aliquantulum illustretur. *Accedite ad eum*, inquit *Psal. 33.* David, & *illuminamini*. Deinde oratio spem & fiduciam alit. Quò enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eò fidentiùs ad eum accedit. Tertiò inflamat oratio charitatem, & mentem ad maiora dona recipienda. capaciore reddit, ut S. August. affirmat. Quartò auget humilitatem, & timorem castum. Nam qui ad orationem accedit, intelligit, se Dei esse mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere solet; & diligentissime cauet, ne eum offendant, cuius ope in rebus omnibus eget. Quintò gignit oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest, ut non vilescent, & sordèant omnia terrena illi, qui cælestia, atque æterna assidue specularur. vide Sanctū Augustinum in Libro nono Confessionum. Sextò parit oratio delecta-

*Lib. 2. de
serm.*

*Domini
in monte
cap. 7.*

*Lib. 9. c. 1.
& 10.*

lecta-

lectionem incredibilem, cum per eam fiat, ut incipiat homo gustare, quam suavis sit Dominus. Quanta autem sit haec suauitas, vel ex eo potest intelligi, quod nonnullos non solum pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione coniungere sine labore potuisse nouimus. Denique praeter utilitatem, & voluptatem affert etiam oratio dignitatem, atque honorem non exiguum oranti. Ipsi enim etiam oratio dignitatem, atque honorem, quam cernunt tam familiariter, & tam crebro ad colloquium diuinæ Maiestatis admitti. Vide sanctum Ioannem Chrysostomum libro primo de orando Deum.

Restat, ut de ratione bene orandi aliquid dicamus, in qua re posita est praecipue ars bene viuendi, ac per hoc etiam ars bene moriendi.

Luc. 6. Nam quod ait Dominus, *Petite, & accipietis. &, Omnis qui petit, accipit,* declarauit sanctus Iacobus in Epistola

Aola sua esse intelligendum cum cō-
 ditione, si bene petamus. *Petitis, in- Iac. I.*
quit, & non accipitis, eò quòd malè pe-
tatis. Licetbit ergo sic ratiocinari,
 Qui bene petit donum bene viuen-
 di, utiq; accipiet; & qui bene petit
 perseverantiam bene viuendi usq;
 ad mortem, & per hoc ipsam felicē
 mortem, sine dubitatione accipiet.
 Explicemus igitur breuiter condi-
 tiones bonæ orationis, ut discamus
 bene orare, bene viuere, & bene
 mori.

Prima conditio est Fides, dicen-
 te Apostolo: *Quomodo inuocabunt, in Rom. 10*
quem non crediderunt? cui consonat S.
 Iacobus, *Postulet in fide nihil hesitans. Iac. I.*
 Sed hæc necessitas fidei non ita in-
 telligenda est, ut necesse sit, certò
 credere, Deum facturum esse, quod
 petimus; sic enim fides non rarò fal-
 sa inueniretur, ac per hoc nihil om-
 nino impetraremus. Credendū igi-
 tur est, Deum esse potentissimum,
 sapientissimum, optimum, fidelissi-
 mum.

mum; & proinde posse, & scire, & paratum esse facere, quod petimus, si deceat illum dare, & nobis expediat accipere, quod petiuimus. Hanc fidem postulauit Christus ab illis duobus cæcis, qui curari desiderabant,

Matt. 9. *Creditis quia hoc possum facere vobis?* Eadem fide orauit Dauid pro filio ægrotante: Nam non certò credidisse, Deum facturum, sed posse facere quod petebatur, demonstrant illa verba, *Quis scit si forte donet eum mihi Dominus?* Simili fide

2. Cor. 12. orasse Apostolum Paulum; vt auferretur ab eo stimulus carnis; dubitari non potest: quoniam orauit ex fide, & fides eius falsa fuisset, si certò credidisset, Deum facturum fuisse, quod eo tempore petijt; non enim tunc quod petijt, impetrauit. Neque alia fide orat Ecclesiæ, vt omnes hæretici, pagani, schismatici, denique mali Christiani conuertantur ad pœnitentiam; quos tamen certum est, non

om-

omnes conuerti, de qua re videtur sanctum Prosperum in libris de vocatione gentium. Luce. 4.

Altera conditio bonæ orationis, eaque valdè necessaria, spes, siue fiducia est. Quamuis enim non oporteat per fidem, quæ est opus intelligentiæ, certò statuere, Deum facturum esse, quod petimus; oportet tamen per spem, & fiduciam, quæ est actio voluntatis, firmiter adherere benignitati diuinæ, & certò confidere, Deum facturum esse, quod petimus. Hanc conditionem quesivit Dominus in paralytico, cui dixit. *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua.* Matt. 9. Eandem requirit Apostolus ab omnibus, cum ait, *Accedamus cum fiducia ad thronum gratia eius.* & multo antea Propheta Deum dicentem induxit, *Quoniam in me sperauit, liberabo eum.* Heb. 4. Quia verò fiducia nascitur ex perfecta fide, ideo cum scriptura requirit fidem in rebus magnis, adiungit aliquid pertinens ad fiduciam. Psal. 90.

duciam

duciam, hinc legimus apud Marcū,
Mar. II. Quicumque dixerit monti hanc, tollere,
& mittere in mare, & non habitaerit
in corde suo, sed crediderit, quia qua-
cūque dixerit fiant; fiet ei. de qua fi-
I. Cor. 13 illud Apostoli, Si habuero tantam fi-
dem, ita ut montes transferam, &c. Hinc
Col. 9. c. scribit Ioan. Cassianus in collatione
52. de oratione, signum certum impe-
trationis esse, cū quis in oratione
certò confidit, se accepturum quod
petijt; & nullo modo in ea petitio-
ne hæsitat, & lætitia spiritali oran-
do perfunditur.

Tertia conditio est charitas, si-
 ue iustitia, quā iustificamur à pec-
 catis: non enim certò impetrant
 beneficia Dei, nisi qui sunt eius a-
 mici. sic enim loquitur David in
Psal. 33. Oculi Domini super iustos, &
aures eius ad preces eorum. & in alio
Psal. 65. loco, Si aspexi iniquitatē in corde meo,
nō exaudiet Dominus. & in testamen- o
Joan. 15. nouo Dominus dicit, Si manseritis
in me,

in me, & verba mea, id est, præcepta mea, in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis. & Discipulus dilectus, Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum, & quicquid petierimus, accipiemus, quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita, coram eo facimus. 1. Ioa. 3.

Neque huic doctrinæ contrarium est, quod Publicanus petens à Deo indulgentiam peccatorum, iustificatus discesserit. Nam peccator pœnitens non impetrat, ut peccator, sed ut pœnitens: ut peccator enim inimicus est Dei, ut pœnitens amicus Dei esse incipit. Nam is, qui peccat facit quod Deo non placet, sed is, quem peccasse pœnitet, facit quod Deo maximè placet. Luc. 18.

Quarta conditio est humilitas, qua is, qui orat, non in sua iustitia, sed in Dei benignitate confidit. *Ad quem aspiciam, inquit Deus, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & tremementem sermones meos? & Ecclesiasticus*

Eccle. 35 asticus addit , *Oratio humiliantis se
nubes penetrabit , & non discedet , donec
Altissimus aspiciat.*

Quinta conditio , Deuotio est,
quæ facit, vt qui orat, non negligenter
oret , vt plerique facere solent,
sed attentè, sollicitè, diligenter, at-
que ardentè orat. Reprehendit e-
nim Dominus grauiter eos, qui so-
Isai. 29. lis labijs orant. *Populus hic* , inquit
Matt. 15. Dominus per Isaiam , *labijs me hono-
rat, cor autem eorum longè est à me.* O-
ratur autem hæc virtus ex fide viuâ,
& non in solo habitu , sed in actu
posita. Qui enim attentè & firma
fide cogitat, quanta sit maiestas Dei,
quanta vilitas nostra , quàm magna
res, quâ petimus; vix fieri potest, vt
non cum summa humilitate , reue-
rentia , deuotione , ardore ad oran-
dum accedat.

Placet hic adiungere duo sancto-
rum Patrum egregia testimonia.
Sanctus Hieronymus in dialogo ad-
uersus Luciferianos , *Ad orationem,*
inquit,

inquit, *assisto; non orarem, si non crederem: sed si verè crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerem ad Domini mei pedes. eosque fletu perfunderem, crine tergerem, harerem certè trunco crucis, nec prius emitterem, quàm misericordiam impetrarem; nunc verò creberrimè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam ea, quæ dictu erubescenda sunt, gero. Vbi est fides? siccinè putamus orasse Ionam? sic tres pueros? sic Daniele inter leones? sic certè latronem in cruce? Sanctus Bernardus in sermone de quatuor modis orandi, Omnino, inquit, oportet nos orationis tempore curiam intrare celestem, illam utique curiam, in qua Rex Regum stellato sedet solio, circumdante innumerabili, & ineffabili beatorum spirituum exercitu. Quanta ergo cū reuerentia, quanto timore, quan-*

ta illuc humilitate accedere debet à palude sua procedens, & repens. rancuncula vilis? Quàm tremebundus, quàm supplex, quàm denique humilis, & sollicitus, & toto intentus animo Maiestati gloria in præsentia Angelorum, in concilio iustorum, & congregatione assistere poterit miser homuncio? in cunctis igitur actionibus nostris multa est opus animi vigilantia, sed præcipuè in oratione.

Sexta conditio, perseverantia est, quam Dominus duabus parabolis propositis commēdavit apud
Luc. II. Evangelistam Lucam. Prior est de illo, qui media nocte perrexit adamicum, ut accommodaret ei tres panes; qui cum sæpè reiiceretur, quod esset importunum tempus; tamen perseverans in petendo, obtinuit quod petebat. Posterior est
Luc. II. de vidua, quæ interpellabat iudicē, ut eam vindicaret de aduersario suo; qui Iudex quamvis esset valde malus, & neque Deum timeret, neque homi-

hominem reuereretur; tamen virtus perseverantia, & importunitate mulieris, vindicauit illam de aduersario suo. Ex his colligit Dominus, multò magis perseverandū nobis esse in oratione ad Deum, qui iustus, & benignus est. Atque, vt addit Sanctus Iacobus, *Dat omnibus affluenter. & non impropert*, hoc est, *dat* liberaliter omnibus dona sua petentibus. *& nō impropert* importunitatem, quod videlicet nimis sæpè molesti sint in petendo. Deus enim est sine mensura diues, & sine mensura misericors. Addit sanctus Augustinus in explicatione vltimi versic. Psalmi 65. ad illa verba, *Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam à me. Si videris non esse amotam deprecationem tuam, securus es, quia non est amota à te misericordia eius.*

CAPVT VIII.

*De octauo praecepto Artis bene moriendi,
quod est de Ieiunio.*

SEquitur, vt de ieiunio, secundum ordinem ab Angelo positum, breuiter exponamus: ac omiffis multis, quæ Theologi de ieiunio disputant, ea solùm adferemus, quæ ad rem nostram faciunt. Propositum nobis est, artem bene viuendi exponere, quatenus ea ad artem bene moriendi viam sternit. Ad hanc artem tria illa sufficere videntur, quæ disputauimus de oratione, necessitas, fructus, & modus. Necessitas ieiunij pendet ex duplici lege, diuina, & humana: de lege diuina testis est Ioel Propheta, qui ex parte Dei dicit, *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu.* Idem habetur ex Iona Propheta, qui testatur, Niniuitas ad pla-

Ioel 2.

Ion. 3.

placandum Deum prædicauisse ieiunium, & faccum; & tamen nulla tunc erat lex positiua de ieiunio. Idē intelligi potest ex verbis Domini apud Sanctum Matthæum, *Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum. vt non videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui videt in abscondito; & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Matt. 6.

Addamus vnum, vel alterum ex Patribus. S. Augustinus sic loquitur in Epistola ad Casulanum: Ego in Euangelicis, & Apostolicis litteris, Epist. 20 totq; instrumento quod appellatur testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium: quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat præcepto Domini, vel Apostolorum, non inuenio definitum. Sanctus Leo in sermone de Ieiunio decimi mensis: Illa, inquit, quæ rerum futurarum figuras gerebant, impletis, quæ significauere, finita sunt: ieiuniorum verò utilitatem noui testamen-

si gratia non remouit ; & continentiam corpori , atque anima semper profuturam pia obseruatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christianam Dominum Deum tuum adorabis , & illi soli seruias , & cetera talia mandatorum : ita , quod in eisdem libris de ieiuniorum sanctificatione praeceptum est , nulla interpretatione vacuatur. Hæc Sanctus Leo , qui non voluit significare , illis ijsdem temporibus ieiunandum esse Christianis , quibus ieiunabant Iudæi : sed praeceptum ieiunandi Hebræis traditum obseruandum esse Christianis iuxta determinationem eorum , qui præsunt Ecclesiæ , quod ad tempus , & modum attinet. Quæ autem illa determinatio sit , notius est omnibus , quàm vt sit à me necesse declarari. atque hæc de necessitate ieiunij.

Porro fructus , & utilitates ieiunij facile demonstrabimus. Ac primum , utilissimū est ieiuniū ad ani-

mam præparandam ad orationem,
 & rerum cælestium contemplatio-
 nem, vt Angelus Raphael significa-
 uit, cùm ait, *Bona est oratio cum ieu-*
nio. Sic Moses quadraginta dierum Exo. 34.
 ieiunio animã præparauit, antequã
 ad colloquium Dei auderet accede-
 re. Sic Elias quadraginta dies ieu- 3. Reg. 19
 nauit, vt cum Deo in monte O-
 reb, eo modo, quo poterat, collo-
 qui posset. Sic Daniel ieiunio heb- Dan. 10.
 domadarum trium præparatur ad
 reuelationes Dei recipiendas. Sic
 Ecclesia in profectis magnarum ce-
 lebritatum ieiunia instituit, vt Chri-
 stiani paratiores reddantur ad va-
 candum rebus diuinis. Porro san-
 cti Patres hanc ipsam vtilitatem ie-
 iunij passim prædicant. Consultat
 lector sanctum Athanasium in libro
 de Virginitate; sanctum Basilium
 in oratione prima & secunda de ie-
 iunio; sanctum Ambrosium in li-
 bro de Elia, & ieiunio; sanctum
 Bernardum in sermone de Vigilia

sancti Andreæ. Sed verba sancti Iohannis Chrysostomi ex Homilia prima in Genesim, quæ pauca, & illustria sunt, non grauabor adducere. *Ieiunium*, inquit Chrysostomus, *anima nostra alimentum est*, leues ei *penas* producit, vt in sublime feratur. & *summa* contemplari queat.

Altera vtilitas ieiunij est ad carnem edomandam. & hoc nomine ieiunium valdè placet Deo, cui placet, vt carnē crucifigamus cum vitijs & concupiscentijs eius, vt docet Apostolus in Epistola ad Galatas, qui etiam hac ipsa de causâ dicebat, *Castiga corpus meum*, & in ser-
Gal. 5.
1. Cor. 9. *uitutem redigo, ne cum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar.* Nam de ieiunio hæc verba exponunt Chrysostomus, & Theophylactus in Commentario, & sanctus Ambrosius in Epistola ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc vtilitatem ieiunij prædicant sancti Patres, Cyprianus in sermone de ieiunio; Basilus in oratione 1.

Lib. I. Cap. VIII.

de ieiunio ; Chrysostomus homilia prima in Genesim ; Hieronymus in Epistola ad Eustochium de custodia virginitatis ; & Augustinus libro primo Confessionum, capite trigesimo primo ; & Ecclesia vniuersa ad officium horæ primæ canit ex hymno sancti Ambrosij, *Carni terat superbiam potus cibiq; parcitas.*

Tertia ieiunij utilitas est ad Deum colendum: honori enim sibi ducit Deus, cum eius causa ieiunamus. Sic enim Apostolus loquitur in Epistola ad Romanos, *Obsecro vos, vt Rom. 12. exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum, Gracè λογικὸν λατρεῖαν*, id est, *rationabilem cultum.* Et de hoc cultu loquitur Sanctus Lucas, cum de Anna vidua dicit, *Non Luc. 2. discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte, ac die.* Et ipsa magna Nicæna Synodus canone quinto vocat ieiunium Quadragesimæ mūdū, & solemne munus, quod

D 5

offer-

offertur ab Ecclesia Deo. quomodo etiam loquitur Tertullianus libro de Resurrectione carnis, vbi sacrificia Deo grata vocat seras, & aridas escas. Et sanctus Leo in sermone secundo de ieiunio decimi mensis, *Pro consummata*, inquit, *perceptione omnium fructuum dignissime largitori eorum Deo continentia libamen offertur*. Denique sanctus Gregorius in homilia sextadecima scribit, per quadragesimale ieiunium offerri Deo decimas, & primitias vitæ nostræ.

Quarta utilitas ieiunij est satisfactio pro peccatis. Id primùm ostendunt exempla scripturarum. Niniuitæ ieiunio Deum placauerunt, vt Ionas testatur. Idem Iudæi fecerunt, qui ieiunantes cum Samuele Deum placauerunt, & victoriam de hostibus retulerunt. Achab Rex impius ieiunio, & cilicio Deum ex parte placavit. Hebraei

Ioan. 3.

1. Reg. 7.

3. Reg. 21.

Iud. 4.

Ester 4.

bræi tempore Iudith, & Ester non alio sacrificio, quā ieiunio, fletu & placentu apud Deū misericordiā inuenerunt. Hanc eādē doctrinā veteres Patres perpetuò docuerunt. Tertullianus in libro de ieiunio, *Sicut, inquit, primum vsus cibi perdidit, sic ieiunium Deo satisfaciat.* Sanctus Cyprianus in sermone de Lapsis, *Iram, inquit, & offensam Dei ieiunijs & fletibus, sicut monet ipse placemus.* Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio: *Pœnitentia, inquit, sine ieiunio infructuosa, & otiosa est; per ieiunium satisfacito Deo.* S. Ioannes Chrysostom. homilia 1. in Genesim Deus, inquit, *veluti pater indulgens hanc nobis quæ per ieiuniam fit, curationem inuenit.* Sanctus Ambrosius in lib. de Elia, & ieiunio, *Ieiunium, inquit, culpa mors, excidium delictorum, remediū salutaris est.* Sanctus Hieronymus in Cōmentario ad caput tertium Ionæ, *Saccus, inquit. & ieiunium arma sunt pœnitentia, auxilia peccatorū.* Sanctus

Augustinus sermone sexagesimo de tempore, *Nemo, inquit, pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia ieiunet.* Sanctus Leo sermone quarto de ieiunio septimi mensis docet, ieiunij sacrificio Deum placari. Sanctus Bernardus sermone sexagesimo sexto in Cantica, *Ego, inquit, interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccato, non superstitio pro impietate.*

Quinta denique utilitas ieiunij est, quod est meritorium, & ad beneficia diuina impetranda multum valet. Anna vxor Elcanæ per ieiuniū, cum esset sterilis, filium habere meruit. sic enim interpretatur sanctus Hieronymus libro secundo in Iouinianum illa verba scripturæ, *Porro illa flebat, & non capiebat cibum.* Anna, inquit, inanem cibo ventrem filio meruit implere. Sara item per ieiuniū triduanum à dæmone liberatur, ut scribitur in libro Tobie. Sed est insignis locus in Euangelio pro merito ie-

1. Reg. 1.

Job. 3.

to ieiunij: sic enim Dominus loquitur, Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Vbi verba illa, reddet tibi, significant, reddet tibi mercedem: nam opponuntur illis, Exterminant facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Itaque hypocritæ ieiunantes recipiunt mercedem suam, laudem humanam: iusti ieiunantes recipiunt mercedem suam, præmium diuinum. Neque desunt clarissima Sæctorum testimonia Patrum. Sanctus Ioannes Euangelista scripturus Euangelium induxit solemne ieiunium, vt gratiam rectè scribendi accipere mereretur, vt sanctus Hieronymus tradit præfatione commentariorum in Matthæum: & eum sequutus venerabilis Beda in primum caput Ioannis. Tertullianus in lib. de ieiunio, Etiam, inquit, sacramentorum

agnitionem ieiunia de Deo merentur. Sanctus Ambrosius in Epistola ad Ecclesiam Vercellensem, *Qui sunt, inquit, hi praeceptores noui, qui meritum excludunt ieiunij?* Sanctus Athanasius in libro de Virginitate *Quisquis, inquit, ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, ieiunio spiritus malos afflictos abscedere, vincti ieiunij metuentes.* Sanctus Basilii oratione prima de Ieiunio: *Ieiunium, inquit, ad venturi saeculi mala fugienda, & ad assequenda bona utile est.* Sanctus Gregorius Nazianzenus in oratione de laudibus Sancti Cypriani explicans, quibus armis quaedam sancta virgo diabolum à se repulerit, *Ieiunij, inquit, & humilationis pharmacum obiecit.* S. Ioannes Chrysostomus serm. primo de ieiunio, *Ieiuna, inquit, quia peccasti; ieiuna, vt non pecces; ieiuna, vt accipias; ieiuna, vt non pereant, quae accepisti.* S. Hieronym. in libro aduersus Iovinianum, ex proposito disputat de meri-

merito ieiunij. S. August. serm. 62. *Ieiunium, inquit remedium est, aut premium, hoc est. aut indulgentiam peccatorum, aut premium regni celestis acquirit.* S. Leo sermone primo de ieiunio septimi mensis, *Per humilitatem, inquit, ieiunij contra omnes hostes nostros diuinum meremur auxilium.*

Habemus igitur necessitatem, & fructum ieiunij. Reliquus est modus, id est, ut breuiter explicemus, quo modo sit ieiunandum, ut ieiunium nobis verè sit vtile ad bene viuendum, ac per hoc etiam ad bene moriendum. Multi enim ieiunant in diebus omnibus ab Ecclesia constitutis, videlicet in vigilijs, in quatuor temporibus, in Quadragesima: neque desunt, qui spontè ieiunent in aduentu, ut piè se præparent ad diem Natalis Domini: vel in sexta feria ob memoriam passionis Dominicæ; vel in Sabbato ad honorem Virginis Dei-
paræ.

paræ. Sed utrùm ita ieiunent, vt verè fructus ieiunij consequantur, non sine causa quæri potest. Finis primarius ieiunij est mortificatio carnis, vt spiritus fortior euadat. Ad hunc finem necesse esset modica & vili esca nutriri. Et quidem Mater Ecclesia hoc indicat, cùm iubet, nō bis in die, sed semel tantum refici corpus, & refici non carnibus, aut lacticiinijs, sed herbis, & leguminibus, & alijs leuioribus escis. Duobus verbis id Tertullianus in libro de resurrectione carnis expressit, cùm cibum ieiunantium esse dixit seras, & aridas escas. Certè illi ista non observant, qui qua die ieiunant, nō minus comedunt in vno prandio, quàm alijs diebus in prandio simul & cœna: & qui in prandio illo tam pretiosa fercula ex varijs piscium generibus, alijsque cibis ad gulam irritandam aptissimis præparant, vt non prandium lugentium, & poenitentium, sed cœnam nuptialem,

alem, ad multam noctem peruenturam, parare videantur. Qui sic ieiunant, fructus ieiunij sine dubio non consequuntur.

Sed neque illi fructum ieiunij cōsequuntur, qui quamuis minus lautè, & magis sobriè comedant, tamen in diebus ieiunij non magis sibi tēperant à ludis, & iocis, à rixis, & cōtentionibus, à cantu lasciuo, & immoderata lætitia, & quod grauius est, à flagitijs, & facinoribus, quàm alijs diebus, qui non sunt ieiunio consecrati. Audi, quid Isaias Prophetas Is. 58. de hoc hominum genere dicat, *Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè: nolite ieiunare, sicut vsque ad hanc diem, ut audiat in excelsa clamor vester. hæc Dominus in Hebræis reprehendit, quòd in diebus ieiunij, qui sunt dies pœnitentiæ, voluntates suas, & non Domini voluntatē*

implere vellent. & quòd debitoribus suis non solùm debita dimittere nollent, sicut sibi à Deo dimitti postulabant, sed neque vellent dilationem aliquam debitoribus suis concedere. Item quòd tempus, quod ieiunantes in oratione ad Deū consumere debuissent, in litib. prophanis, immò & in contentionibus cōsumebant. Deniq; quòd non solūni, vt par erat in diebus ieiuniorum, nō vacabant spiritualibus studijs, sed peccata peccatis addētes, proximos suos impiè percutiebant. Hæc & similia cauere debent viri pij, si ieiunia sua cupiunt esse Deo grata, & sibi vtilia, sic, vt sperare possint deinceps vitam bonam, & mortem pretiosam. Restat eleemosyna ex tribus operibus, quæ Angelus Raphael apud Tobiam laudauit, & nobis omnibus ad imitandum proposuit.

CAPVT IX.

*De nono præcepto artis bene moriendæ,
quod est de eleemosyna.*

DE eleemosyna tria breuiter explicanda sunt, necessitas, fructus, modus. Et quidem quòd aliquod sit præceptum de eleemosyna facienda, nemo vnquam in dubium reuocauit. Nam etiam si nihil aliud haberemus, satis abundè sufficeret sententia Iudicis iustissimi, & supremi, qui in extremo iudicio iniquis dicet, *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare; sitiui, & non dedistis mihi potum. hospes eram, & non collegistis me; nudus, & non cooperuistis me; infirmus, & in carcere, & non visitastis me. & paulò post addet, Quamdiù non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis.* Ex quo

quo loco possumus intelligere ad eleemosynam faciendam non teneri nisi eos, qui possunt eam facere. Nā ipse etiam Dominus nō legitur ista opera fecisse; sed solūm ex pecunijs sibi datis iussisse partem aliquam pauperibus donari, vt ex illo Euangelij loco potest intelligi, vbi cūm

Ioan. 13. Dominus dixisset Iudæ, *Quod facis, fac citius*, existimauerunt discipuli, imperasse Dominum Iudæ, vt ex oculis, quos portabat, egenis ali-

In 4. Sēt. d. 15. ar. 16. quid daret. Theologi tamen hoc præceptum contineri volunt in illo præcepto decalogi, *Honora parentes*: alij in eo, *Non occides*. Sed non est necesse hoc præceptum in decalogo contineri, cūm eleemosyna pertineat ad charitatem, præcepta decalogi sint præcepta iustitiæ. Sed si omnia præcepta moralia reuocari debeant ad decalogum, probabilis est Alberti Magni sententia, qui præceptum de eleemosyna facienda reuocat ad illud, *Non*

fura-

furaberis ; quoniam genus furti esse videtur, non tribuere pauperibus, quod debemus. Sed probabilius videtur sententia sancti Thomæ, qui hoc præceptum reducit ad primum secundæ tabulæ ; *Honora parentes*. Honor enim parentum non intelligitur eo loco sola reuerentia , sed præcipuè procuratio rerum necessariarum ad vitam, quæ est eleemosyna quædam, quam debemus principali proximo nostro , vt explicat sanctus Hieronymus in Commentario ad caput decimum quintum sancti Matthæi. Ex quo intelligitur, deberi etiã eleemosynam alijs proximis nostris egentibus. Accedit, quod præceptum de eleemosyna, non est negatiuum, sed affirmatiuum: inter præcepta autem secundam tabulæ nullum est affirmatiuum, nisi primum, quod est , *Honora parentes*. Sed de his fusiùs disputare non est huius loci. Atque hæc de necessitate eleemosynæ.

Iam

Iam verò fructus eleemosynæ copiosissimus est. Primum enim eleemosyna liberat à morte sem-
piterna, siue id fiat per modum sa-
tisfactionis, siue per modum dis-
positionis ad gratiam, siue aliquo
alio modo. Id enim manifestè do-
cent Scripturæ diuinæ. In libro Tob-

Tob. 4. *bix sic legimus, Eleemosyna ab omni
peccato, & à morte liberat, & non
patitur animam ire in tenebras. & in
eodem libro Angelus Raphael di-*

Tob. 12. *fertis verbis ait, Eleemosyna à morte
liberat; & ipsa est, qua purgat pec-
cata, & facit inuenire misericordiam,
& vitam aternam. & Daniel ad Regē*

Dan. 4. *Nabuchodonosor ait, Quamobrem,
Rex, consilium meum placeat tibi, &
peccata tua eleemosynis redime. & ini-
quitates tuas misericordijs pauperum.*

Deinde eleemosyna, si fiat ab
homine iusto, & ex vera charitate,
meritum habet æternæ vitæ; cu-
ius veritatis testis erit Christus
Iudex viuorum, & mortuorum,
cūm

cū in iudicio dicet, *Venite benedicti Patris mei, percipite Regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. & infra: Quod fecistis vni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.*

Tertio eleemosyna vim habet cuiusdam baptismi, peccata videlicet, quo ad culpam, & poenam simul delendi, dicente Ecclesiastico, *Eccl. 3. Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Aqua enim penitus extinguit, ut nec fumus quidem supersit, atque hoc ipsum sancti Patres docent, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, Leo. Sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna sic ait, *Sicut lauacro aqua salutaris gehenna ignis extinguitur, ita eleemosynis atque operibus iustis delictorum flamma sopitur.* Sanctus Ambrosius in sermone trigésimo primo, *Eleemosyna, inquit, quodam modo, animarum aliud est lauacrum, sicut ait Dominus, Date eleemosynā, & omnia mun-*

*munda sunt vobis ; nisi quòd salua fide
dixerimus , indulgentior est eleemosyna
quàm lauacrùm ; lauacrùm enim semel
datur & semel veniam pollicetur : ele-
mosynam autem quoties feceris , toties
veniam promereris. Sanctus Ioannes
Chrysostomus homilia 25. in Acta
Apostolorum, Non est, inquit, pecca-
tum , quod non possit purgare eleemosy-
na, quodue non possit extinguere. San-
ctus Leo sermone quinto de Col-
lectis, Eleemosyna , inquit, peccata de-
lent , mortem perimunt , & pœnam
perpetui ignis extinguunt. Hæc sanè
magna est eleemosynæ prærogati-
ua , & deberet omnes homines ad
amorem eleemosynæ inflammare.
Sed hoc non de quacunque eleemo-
syna intelligendum esse videtur , sed
de illa duntaxat, quæ ex magna con-
tritione , & magno charitatis ar-
dore procedit. Qualis fuit sanctæ
Mariæ Magdalenæ , quæ lacrymis
contritionis rigauit pedes Domi-
ni, & eleemosyna vnguenti prærio-
sissimi*

ssimi pedes eosdem inunxit.

Quartò , eleemosyna fiduciam auget apud Deum , & gaudium spirituale producit. Quamuis enim id commune sit eleemosynæ cum omni opere bonò ; tamen præcipuè conuenit eleemosynæ , cum per eam Deo simul & proximo gratum præstemus obsequium ; & sit opus , quod non obscure , sed apertissimè dignoscitur esse bonũ. Hinc est illud Tobiaë . *Fiducia magna Tob. 4.*
erit coram summo Deo eleemosyna omni-
bus facientibus eam. & illud Apostoli,
Vinctis compassi estis, nolite itaque amit-
tere confidentiam vestram. Denique
sanctus Cyprianus in sermone de e-
leemosyna, eleemosynam vocat sola-
tium grande credentium. *Heb. 10.*

Quinto , eleemosyna conciliat beneuolentiam multorum qui pro benefactoribus Deum precantur , eisque vel gratiam conuersionis , vel donum perseuerantiæ , vel incrementum gratiæ , & gloriæ im-

E

petrant.

petrant. Nam his omnibus modis intelligi potest verbum illud Do-

Luc. 16. mini, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula.*

Sextò, eleemosyna dispositio est ad gratiam iustificantem. De hoc fructu loquitur Salomon in *Prov. 5.* *Proverbijs, ubi dicit, Eleemosynis & fide delicta purgantur. Et Dominus audita liberalitate Zacchæi dicen-*

Luc. 19. *tis, Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quem defraudaui, reddo quadruplum: ait, Hodie salus huic domui facta est. Deniq; in Actis Apostolorum legitur dictum fuisse Cornelio nondum Christiano, qui erat eleemosynarum multarum largitor;*

Act. 10. *Eleemosynarum ascenderunt in memoriã in conspectu Dei. Ex quo loco probat*

Lib. I. de predest. Sancto - rum c. 7. *sanctus Augustinus: Cornelium per eleemosynas impetrasse à Deo gratiam fidei Christianæ, & perfectæ iustificationis.*

Septi-

Septimò denique eleemosyna
 sæpè causa est, vt crescant bona tem-
 poralia . Id quod affirmat Sa-
 piens, cùm dicit, *Fœneratur Domino,* *Pro. 19.*
qui miseretur pauperis. & rursùm
Qui dat pauperibus, nunquam egebit.
 Idem exemplo suo Dominus do- *104. 6.*
 cuit, cùm iussit discipulis, vt quinq;
 panes, & duos pisces, quos solos ha-
 bebant, distribuerent turbis: &
 effecit, vt reciperent duodecim
 cophinos plenos fragmētorum pa-
 nuna, & piscium, qui ad multos dies
 illis sufficere potuerunt . To-
 bias quoque, qui bona sua cum pau-
 peribus liberaliter communicabat,
 ingentes diuitias breui consequu-
 tus est. Vidua quoque Sarephtana, *3. Reg.*
 quæ modicum farinæ & olei, Eliæ *17.*
 Prophetæ in eleemosynam tribuit,
 id ex beneficio Dei consecuta est, vt
 ad longum tempus farina, & ole-
 um ei non defuerit. Exempla præ-
 terea plurima, & dignissima quæ
 legantur, exstant apud Gregorium

implere vellent. & quòd debitoribus suis non solùm debita dimittere nollent, sicut sibi à Deo dimitti postulabant, sed neque vellent dilationem aliquam debitoribus suis concedere. Item quòd tempus, quod ieiunantes in oratione ad Deū consumere debuissent, in litib. prophanis, immò & in contentionibus cōsumebant. Deniq; quòd non solū, vt par erat in diebus ieiuniorum, nō vacabant spiritualibus studijs, sed peccata peccatis addētes, proximos suos impiè percutiebant. Hæc & similia cauere debent viri pij, si ieiunia sua cupiunt esse Deo grata, & sibi vtilia, sic, vt sperare possint deinceps vitam bonam, & mortem pretiosam. Restat eleemosyna ex tribus operibus, quæ Angelus Raphael apud Tobiam laudauit, & nobis omnibus ad imitandum proposuit.

CAPVT IX.

*De nono præcepto artis bene moriendæ,
quod est de eleemosyna.*

DE eleemosyna tria breuiter explicanda sunt, necessitas, fructus, modus. Et quidem quod aliquod sit præceptum de eleemosyna facienda, nemo unquam in dubium reuocauit. Nam etiam si nihil aliud haberemus, satis abundè sufficeret sententia Iudicis iustissimi, & supremi, qui in extremo iudicio iniquis dicet, *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare; sitiui, & non dedistis mihi potum. hospes eram, & non collegistis me; nudus, & non cooperuistis me; infirmus, & in carcere, & non visitastis me. & paulò post addet, Quamdiù non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis. Ex*

quo loco possumus intelligere ad eleemosynam faciendam non teneri nisi eos, qui possunt eam facere. Nā ipse etiam Dominus nō legitur ista opera fecisse; sed solūm ex pecunijs sibi datis iussisse partem aliquam pauperibus donari, vt ex illo Euangelij loco potest intelligi, vbi cūm

Ioan. 13. Dominus dixisset Iudæ, *Quod facis, fac citius*, existimauerunt discipuli, imperasse Dominum Iudæ, vt ex loculis, quos portabat, egenis aliquid daret. Theologi tamen hoc præceptum contineri volunt in illo præcepto decalogi, *Honora parentes*: alij in eo, *Non occides*. Sed non est necesse hoc præceptum in decalogo contineri, cūm eleemosyna pertineat ad charitatem, præcepta decalogi sint præcepta iustitiæ. Sed si omnia præcepta moralia reuocari debeant ad decalogum, probabilis est Alberti Magni sententia, qui præceptum de eleemosyna faciendā reuocat ad illud, *Non fura-*

furaberis ; quoniam genus furti esse videtur, non tribuere pauperibus, quod debemus. Sed probabilior videtur sententia sancti Thomæ, qui hoc præceptum reducit ad primum secundæ tabulæ ; *Honora parentes*. Honor enim parentum non intelligitur eo loco sola reuerentia , sed præcipuè procuratio rerum necessariarum ad vitam, quæ est eleemosyna quædam, quam debemus principali proximo nostro , vt explicat sanctus Hieronymus in Commentario ad caput decimum quintum sancti Matthæi. Ex quo intelligitur, deberi etiã eleemosynam alijs proximis nostris egentibus. Accedit, quod præceptum de eleemosyna, non est negatiuum, sed affirmatiuum: inter præcepta autem secundam tabulæ nullum est affirmatiuum, nisi primum, quod est , *Honora parentes*. Sed de his fusiùs disputare non est huius loci. Atque hæc de necessitate eleemosynæ.

Iam

Iam verò fructus eleemosynæ copiosissimus est. Primùm enim eleemosyna liberat à morte sem-
piterna, siue id fiat per modum sa-
tisfactionis, siue per modum dis-
positionis ad gratiam, siue aliquo
alio modo. Id enim manifestè do-
cent Scripturæ diuinæ. In libro To-

Tob. 4. biæ sic legimus, *Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras.* & in eodem libro Angelus Raphael di-

Tob. 12. fertis verbis ait, *Eleemosyna à morte liberat; & ipsa est, quæ purgat pec- cata, & facit inuenire misericordiam, & vitam æternam.* & Daniel ad Regē

Dan. 4. Nabuchodonosor ait, *Quamobrem, Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime. & iniquitates tuas misericordijs pauperum.*

Deinde eleemosyna, si fiat ab homine iusto, & ex vera charitate, meritum habet æternæ vitæ; cuius veritatis testis erit Christus Iudex viuorum, & mortuorum,
cūm

cū in iudicio dicet, *Venite benedicti Patris mei, percipite Regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi: Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. & infra: Quod fecistis vni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.* *Matth. 25*

Tertio eleemosyna vim habet cuiusdam baptismi, peccata videlicet, quo ad culpam, & pœnam simul delendi, dicente Ecclesiastico, *Ecc. 3. Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.* Aqua enim penitus extinguit, ut nec fumus quidem superfit, atque hoc ipsum sancti Patres docent, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, Leo. Sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna sic ait, *Sicut lauacro aqua salutaris gehenna ignis extinguitur, ita eleemosynis atque operibus iustis delictorum flamma sopitur.* Sanctus Ambrosius in sermone trigésimo primo, *Eleemosyna, inquit. quodam modo, animarum aliud est lauacrum, sicut ait Dominus, Date eleemosynā, & omnia mun-*

*munda sunt vobis ; nisi quòd salua fide
dixerimus , indulgentior est eleemosyna
quàm lauacrùm ; lauacrum enim semel
datur & semel veniam pollicetur : ele-
mosynam autem quoties feceris , toties
veniam promereris. Sanctus Ioannes
Chrysostomus homilia 25. in Acta
Apostolorum, Non est, inquit, pecca-
tum , quod non possit purgare eleemosy-
na, quodue non possit extinguere. San-
ctus Leo sermone quinto de Col-
lectis, Eleemosyna , inquit, peccata de-
lent , mortem perimunt , & pœnam
perpetui ignis extinguunt. Hæc sanè
magna est eleemosynæ prærogati-
ua, & deberet omnes homines ad
amorem eleemosynæ inflammare.
Sed hoc non de quacunque eleemo-
syna intelligendum esse videtur, sed
de illa duntaxat, quæ ex magna con-
tritione , & magno charitatis ar-
dore procedit. Qualis fuit sanctæ
Mariæ Magdalenæ , quæ lacrymis
contritionis rigauit pedes Domi-
ni, & eleemosyna vnguenti præcio-
sissimi*

ssimi pedes eosdem inunxit.

Quartò , eleemosyna fiduciam auget apud Deum , & gaudium spirituale producit. Quamuis enim id commune sit eleemosynæ cum omni opere bono ; tamen præcipuè conuenit eleemosynæ , cum per eam Deo simul & proximo gratum præstemus obsequium ; & sit opus , quod non obscure , sed apertissimè dignoscitur esse bonū. Hinc est illud Tobiaë , *Fiducia magna Tob. 4. erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.* & illud Apostoli , *Vinctis compassi estis, nolite itaque amittere confidentiam vestram. Denique sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna, eleemosynam vocat solatium grande credentium. Heb. 10.*

Quinto , eleemosyna conciliat beneuolentiam multorum qui pro benefactoribus Deum precantur , eisque vel gratiam conuersionis , vel donum perseuerantiæ , vel incrementum gratiæ , & gloriæ impetrant.

E

petrant.

petrant. Nam his omnibus modis
Luc. 16. intelligi potest verbum illud Do-
 mini, *Facite vobis amicos de mammo-
 na iniquitatis, ut cum defeceritis, reci-
 piant vos in aeterna tabernacula.*

Sextò, eleemosyna dispositio est
 ad gratiam iustificantem. De hoc
 fructu loquitur Salomon in Pro-
Prou. 5. verbijs, vbi dicit, *Eleemosynis & fi-
 de delicta purgantur.* Et Dominus
 audita liberalitate Zacchæi dicen-
Luc. 19. tis, *Ecce dimidium bonorum meorum do
 pauperibus, & si quem defraudaui, red-
 do quadruplum :* ait, *Hodie salus huic
 domui facta est.* Deniq; in Actis Apo-
 stolorum legitur dictum fuisse Cor-
 nelio nondum Christiano, qui erat
 eleemosynarum multarum largitor;
Act. 10. *Eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriã
 in conspectu Dei.* Ex quo loco probat
 sanctus Augustinus: Cornelium per
 eleemosynas impetrasse à Deo gra-
Lib. I. de tiam fidei Christianæ, & perfectæ
prædest. iustificationis.
Sancto -
rum c. 7.

Septi-

Septimò denique eleemosyna
 sæpè causa est, vt crescant bona tem-
 poralia . Id quod affirmat Sa-
 piens, cùm dicit, *Fœneratur Domino,* *Pro. 19.*
qui miseretur pauperis. & rursum
Qui dat pauperibus, nunquam egebit.
 Idem exemplo suo Dominus do- *Io. 6.*
 cuit, cùm iussit discipulis, vt quin-
 ques, & duos pisces, quos solos ha-
 bebant, distribuere turbis : &
 effecit, vt reciperent duodecim
 cophinos plenos fragmentorum pa-
 nuna, & piscium, qui ad multos dies
 illis sufficere potuerunt . To-
 bias quoque, qui bona sua cum pau-
 peribus liberaliter communicabat,
 ingentes diuitias breui consequu-
 tus est. Vidua quoque Sarephtana, *3. Reg. 17.*
 quæ modicum farinæ & olei, Eliæ
 Prophetæ in eleemosynam tribuit,
 id ex beneficio Dei consecuta est, vt
 ad longum tempus farina, & ole-
 um ei non defuerit. Exempla præ-
 terea plurima, & dignissima quæ
 legantur, existant apud Gregorium

Turonicum libro quinto historiae Francorum ; apud Leontium in vita sancti Ioannis Eleemosynarii; apud Sophronium in Prato Spirituali, capite 185. & 201. Idem confirmat sanctus Cyprianus in sermone de eleemosyna, & sanctus Basilius in oratione ad diuites, ubi eleganti similitudine comparat diuitias aquis puteorum, quæ si frequenter hauriantur, semper meliores, & copiosiores scaturire solent; si verò immotæ conseruentur, decrescunt, atque putrescunt. Hæc auaridiuites non libenter audient, & vix credent; sed post hanc vitam intelligent, & vera esse credent, quando intelligere, vel credere, nihil proderit.

Superest, ut de modo largiendi eleemosynas aliquid scribamus. Id enim præ omnibus alijs rebus necessarium est, ut piè, sancteq, viuamus, & felicissimè moriamur. Primum igitur necesse est, ut ele-

mosynas faciamus intentione rectissima placendi Deo, non ad captandam auram popularem. Id enim Dominus noster disertis verbis docet, cum ait, *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere: & nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Explicat hunc locum sanctus Augustinus in explicatione Epistolæ sancti Ioannis, ubi per sinistram, intelligit intentionem faciendi eleemosynam propter honorem temporalem, vel aliud quodcumque temporale lucrum: per dexteram, significari dicit intentionem faciendi eleemosynam propter vitam æternam, propter gloriam Dei, propter proximi charitatem.

Matt. 6.

Tract. 6.

Deinde, facienda est eleemosyna promptè, facilè, ut non videatur extorta precibus, nec differatur de die in diem, si statim fieri possit. *Ne dicas, inquit Sapiens, vade, & revertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare.* Abraham amicus Dei rogat

Prov. 3.

Gen. 18.

hospites, vt ad se diuertant, nō expectat, vt ab eis rogetur. Quod idem fecit nepos eius iustus Loth. Sic etiam Tobias non expectabat pauperes, vt ad se venirent, sed ipse eos quærebat.

Tertiò, requiritur, vt eleemosyna fiat hilariter, non cum tristitia. *In omni dato*, inquit Ecclesiasticus, *hilarem fac vultum tuum*. Et Apostolus, *Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus*.

Quartò, necesse est, vt eleemosyna fiat humiliter, sic vt intelligat homo diues, se plus accipere, quàm dare: de qua re sic loquitur sanctus Gregorius, *Multum ad edo-*
Lib. 21. mandam dantis superbiam valet, si
moral. cum terrena tribuit, verba sollicitè ma-
cap. 14. gistri calestis penset, qui ait: Facite vobis
amicos de mammona iniquitatis, vt
cùm defeceritis, recipiant vos in eterna
tabernacula. Si enim eorum amicitijs,
eterna tabernacula acquirimus; dantes

pra-

proculdubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur.

Quintò, opus est, ut eleemosyna abundanter tribuatur pro modo facultatum. sic enim docet Tobias insignis eleemosynarius, *Quo- Tob. 4. modo, inquit, potueris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* & Apo- 2. Cor. 8. stolus docet, eleemosynam esse dandam, ut benedictionem, non ut auaritiam. & sanctus Ioan. Chrysostomus addit, *Non dare, sed copiose dare, eleemosyna est.* Et in eodem sermone addit, eos qui audiri volunt, cum Deo dicunt, *Miserere mei* Serm. 27 *Deus secundum magnam misericordiam,* ad pop. *tuam;* debere etiam misereri pauperum secundum magnam eleemosynam suam. Antioch.

Postremò, necesse est super omnia alia, ut qui vult saluus esse, ac per hoc bene mori, diligenter

inuestiget, vel per se legendo, & meditando, vel per homines verè doctos, & pios, an diuitiæ superuacaneæ possint absque peccato retineri, aut sint necessariò dandæ pauperibus: & rursus quæ sint appellandæ diuitiæ superuacaneæ, quæ necessariae. Fieri enim potest, vt alicui mediocres opes superuacaneæ sint, alteri ingens copia diuitiarum planè necessaria esse videatur. Et quoniam opusculum hoc meum non requirit, nec patitur Scholasticarum quæstionum prolixitatem, annotabo hic breuiter loca Scripturarum sanctarum, & Doctorum, tum veterum, tum recentiorum, & finem huic disputationi imponam.

Loca Scripturæ sunt, Matthæi sexto, *Non potestis Deo seruire, & mammonæ.* Lucæ tertio, *Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat.* Lucæ duodecimo dicitur diuiti habenti multa bona,

vt vix sciret, vbi ea reponeret, *Scilicet hac nocte repetent à te animam tuam.*
 Quæ verba sic exponit sanctus Augustinus in libro 50. homiliarum, homilia septima, vt ille diues perierit in æternum, quia superuacaneas opes retinuerit.

Loca Sanctorum Patrum præcipua hæc sunt. Sanctus Basilius in Oratione ad diuites, *At tu, inquit, nonne spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti, propria reputas?* & paulo post, *Quocirca, inquit, tot pauperibus iniuriam facis, quot dare valeres.* Sanctus Ambrosius sermone 81. *Quid, inquit, iniustum est, si cum aliena non inuadam, propria diligenter seruem?* O impudens dictum! *propria dicis? quæ?* & infra, *Non minus est criminis, quam habenti tollere, cum possis, & abundes, indigentibus denegare.* Sanctus Hieronymus in Epistola ad Hedibiam quæstione prima, *Si plus, inquit, habes, quam tibi ad victum, & vesti-*
 E s sti-

stitum necessarium est; illud eroga,
 & in illo debitoricem esse te noueris.
 Sanctus Ioannes Chrysost. homilia
 34. ad populum Antiochenum,
 Nunquid, inquit, tua possides? res pau-
 perum tibi sunt credita, siue ex laboribus
 iustis, siue ex hereditate paterna possi-
 deas. Sanctus August. tractatu in
 Psalmum 147. Superflua, inquit, di-
 uiti necessaria sunt pauperi: res aliena
 possidentur, cum superflua possidentur.
 Sanctus Leo in sermone quinto de
 Collectis sic ait, Terrena, & corporae
 facultates ex Dei largitate proueniunt,
 ut meritis rationem eorum quasiturus sit,
 quae non magis possidenda, quam dispen-
 sanda commisit. Sanctus Gregorius
 in tertia parte Pastoralis curae, ad-
 monitione vigesima secunda: Admo-
 nendi sunt, inquit, qui nec aliena appe-
 tunt, nec sua largiuntur, ut sciant solli-
 citè, quod ea de qua sumus, cunctis ho-
 minibus terra communis est, & idcir-
 cò alimenta quoque omnibus cōmuniter
 profert, & incassū se innocentes putant,

quis

qui commune Dei munus sibi priuatim vendicant. Sanctus Bernardus in Epistola ad Henricum Archiepiscop. Senonensem sic ait. *Nostrium est, pauperes clamant, quod effanditis: nobis crudeliter subtrahitur, quod vos inaniter expenditis.* Sanctus Thomas in secunda secundæ, quæstione sexagesima sexta, articulo septimo, Res inquit, *quas aliqui superabundanter habent, ex naturali iure debentur pauperum sustentationi.* & quæstione 87. artic. 1: Dominus, inquit, *non solum decimam partem, sed omnia superflua pauperibus iubet exhiberi.* Denique idem auctor scribens in quartum librum sententiarum ad quintamdecimam distinctionem, testatur, hanc ipsam esse doctrinam communem omnium Theologorum. Ad hoc loco, quod si quis fortè contendere velit ex rigore iuris, non esse superuacanea danda pauperibus; tamen negare non poterit, saltem ex charitate id esse faciendum. Parum

autem refert, utrùm quis ex defectu iustitiæ, aut defectu charitatis in gehennam descendat.

C A P V T X.

*De decimo præcepto Artis bene moriendi,
quod est de Sacramento baptisimi.*

EXplicatis virtutibus præcipuis, quæ docent artem bene viuendi: addemus nunc pauca ex doctrina Sacramentorum, quæ non minus adiuuant ad eandem artem bene viuendi feliciter addiscendam. Sacramenta à Christo Domino instituta septem numerantur, Baptismus, Cõfirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Ordo, Matrimonium, Extrema Vnctiõ. Quæ sunt veluti instrumenta diuina, quibus vtitur Deus per ministerium seruorum suorum ad gratiam diuinam conferendam, vel augendam, vel restituendam; vt homines libe-
rati à

rati à seruitute Diaboli, & translati ad honorem filiorum Dei, ad Beatitudinem sempiternam cū Angelis Sanctis aliquando perueniant. Ex his igitur sanctissimis Sacramētis propositum nobis est breuiter demonstrare, quis in arte bene viuendi proficiat, quis deficiat; vt inde possit intelligi, quis ad felicem mortem aspirare possit; quis è contrario mortem infelicem expectare debeat, nisi vitam, moresque commuter.

Ordiamur à primo Sacramento. Baptismus primum est in sacramētis, & iure dicitur ianua sacramentorum; quoniam nisi Baptismus præcedat, non est vllus homo idoneus ad sacramenta cætera suscipienda. In sacramento Baptismi hi ritus seruantur. Primùm omnium debet, qui baptizandus est, per se, vel per alium confiteri fidem Catholicam. Deinde, abrenuntiare debet Diabolo, & pompis eius, & o-

E 7

peri-

peribus eius. Tertiò, baptizandus est in Christo, in quo baptismo trāsfertur à seruitute diaboli ad gratiam filiorum Dei; & peccatis omnibus deletis accipit dona cælestis gratiæ, per quæ filius Dei adoptiuus, & hæres Dei, & cohæres Christi constituitur. Quartò, datur ei stola candida, & iubetur eam puram, & nitidam conseruare vsque ad mortem. Quintò, datur quoque candela accensa, quæ significat opera bona, quæ debet ad iungere dum viuit, ad innocentiam vitæ, quam significat stola candida, paulò antè suscepta. Sic enim loquitur Dominus in Euangelio,

or. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in calis est.*

Hi sunt præcipui ritus, quibus utitur Ecclesia in conferendo baptismo. Omitto enim cæteros, qui ad rem nostram non pertinent. Ex his poterit vnusquisque intelli-

gere,

gere, an bene vixerit à suscepto baptismo vsque ad annum, quem nunc agit. Ego verò vehementer suspicor paucos esse inueniendos, qui omnia impleuerint, quæ vel se facturos promiserint, vel certè *Mat. 23* implere debuerint. *Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. & angusta* *Mat. 7.* *est via, quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam.*

Incipiamus à Symbolo fidei; quot sunt homines rustici, vel mendici, vel opifices artium infimarum, qui symbolum fidei vel non tenent memoria, vel nunquam didicerunt; vel sciunt quidem verba sonare, sed sententiam non percipiunt? Et tamen in baptismo, per patrilios, ad singulos articulos credere se responderunt. At si Christus per fidem habitare debet in cordibus nostris, vt Apo- *Eph. 3.* stolus Paulus docet, quo modo habitabit in cordibus eorum, qui vix per linguam sonare possunt verba Sym-

Act. 15. Symboli, & in corde nihil prorsus habent? & si *Dens fide purificat corda nostra*, vt Apostolus Petrus loquitur; quàm sordidum erit cor illorum, qui fidem Christi corde non perceperunt, quamuis baptismum in carne perceperint? Loquor autem de adultis, non de infantibus. Infantes enim per habitum gratiæ, fidei, spei, & charitatis iustificantur: sed cum adoleuerint, fidei symbolum discere, & fidem Christianã corde credere debent ad iustitiam, & ore confiteri tenentur ad salutem; vt Apostolus apertissimè docet in *Epistola ad Romanos.*

Rom. 10

Veniamus ad alterum ritum. Christiani omnes vel per se, vel per patrinum, interrogati, an abrenuntient Diabolo, & pompis eius, & operibus eius, respondent, abrenuntio. At quàm multi sunt, qui verbo abrenuntiant, re ipsa non abrenuntiant? quin potius, quàm pauci sunt, qui pompas, & op-

& opera diaboli non toto corde diligant, & sequantur? Et tamen Deus omnia videt, & irrideri non potest. Ergo qui bene viuere cupit, & bene mori desiderat, ingrediatur in cubiculum cordis sui, & non se ipse fallat, sed serio, & attentè cogitet, & recogitet, an pompis mundi huius delectetur, an operibus diaboli, quæ sunt peccata, in corde suo, & in factis, dictisque suis locum dederit. Sic enim vel conscientia bonæ eum consolabitur, vel conscientia mala ad poenitentiam eum adducet.

In tertio ritu manifestatur nobis beneficium Dei tam sublime, tam profundum, tam longè lateque patens, ut si totos dies, & totas noctes cōsumeremus in eius admiratione, & agendis pro ea gratijs Deo, nihil dignū tanto beneficio præstaremus. Deus bone, quis capiat, quis non obstupescat, quis non totus in pias lacrymas conuertatur, si cogitet; hominem

minem ad inferos iure damnatum, repente per Christi baptismum transire de captiuitate miserrima ad ius Regni felicissimi? Sed quanto est hoc beneficium maius, tanto est etiam plurimorum hominum ingratitude magis detestanda; cum pauci sint, qui vix ad vsum rationis peruenerunt, cum incipiunt Deo beneficium tam admirandum quasi renunciare, & in seruos se ipsos Diabolo tradere. Quid enim est, in prima adolescentia, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ sectari, nisi cum Diabolo amicitiam & foedus contrahere, Christum Dominum re, & factis abnegare? Rari sunt, qui auxilio Dei singulari præuerti, gratiam baptismi diligenter custodiunt, &, vt loquitur Ieremias, iugum Domini portare incipiunt *ab adolescentia sua*. Sed nisi vel gratiam baptismi diligenter conseruemus, vel per veram poeniten-

Thre. 3.

tentiam item diabolo renuntie-
mus, & ad Christi seruitutem re-
uertamur, & in ea ad mortem vs-
que perseueremus; nec bene viue-
re, nec à mala morte liberari pote-
rimus.

Quartus ritus in eo positus est,
vt stolam candidam baptizatus ac-
cipiat, eamque ferre iubeatur, quo-
usque ad conspectum Domini ve-
niat. Quo ritu significari diximus
vitæ innocentiam, per baptismi gra-
tiam comparatam, diligentissimè
conseruandam esse vsque ad mor-
tem. Sed quis explicet, quantæ
sint insidiæ diaboli, hostis perpe-
tui generis humani, qui nihil magis
procurat, quàm vestē illam maculis
omnis generis aspergere? Itaq; pau-
cissimi reperiuntur, qui si diutius vi-
xerint, fordes peccatorum eua-
dant. Certè sanctus David, bea-
tos immaculatos in via esse pronū-
ciauit. Sed quò difficultas maior
est in via sordida sine maculis
ince-

Ps. 118.

incedere, tantò gloriosior erit palma, & corona innocentis vitæ. Debent igitur omnes, qui bene viuere, & beatè mori desiderant, vestem innocentiae totis viribus candidã seruare. Sed si fortè illi maculæ aliquæ adhæserint, debent iterum atq; iterum eam in sanguine Agni dealbare; quod fit per veram contritionem, & per lacrymas pœnitentiæ. Certè sanctus Dauid cùm peccatum suum longo tempore defleuisset, respirauit in spem gratiæ, & Domino gratias agens confidenter dixit, *Asperges me Domine byssopo, lauabis me, & super niuem dealabor.*

Psal. 50.

Postremus ritus est, cereum lucentem accipere, manibusque illum gestare; id quod, vt suprâ diximus, nihil significat aliud, nisi opera bona; quæ ad innocentiam vitæ adiungenda sunt. Quæ sint autem opera bona, quæ facienda sunt ab hominibus renatis per baptismum in Christo; exemplo suo docet Apostolus,

stolus cum dicit , *Bonum certamen* ^{2. Tim.}
certavi , cursum consummaui , fidem ser- ^{4.}
uaui : in reliquo reposita est mihi corona
iustitiæ quam reddet mihi in illa die iu-
stus iudex. His paucis verbis bre-
uissimè numerata sunt omnia bona
opera , quæ à renatis per baptismum
in Christo facienda sunt. Oportet
enim fortiter dimicare aduersus
tentationes diaboli , qui *tanquam* ^{1. Pet. 5.}
leo rugiens circuit quærens quem deu-
oret. Oportet etiam cursum bono-
rum operum consummare in ob-
seruatione mandatorum Domini,
iuxta illud Psalmi , *Viam mandato-* ^{Psal. 11.}
rum tuorum cucurri , cum dilatasti cor
meum. Oportet denique fidem Do-
mino nostro seruare in multiplicā-
dis talentis , vel in colenda vinea,
vel in villicatione commissa , vel in
præfectura familiæ nobis imposita,
vel in alijs quibuscunque negocijs
nobis à Domino commendatis. Vo-
luit enim sapientissimus Dominus,
nos quidem , vt filios adoptiuos ad
hære-

hæreditatem cœlestem admittere; sed vt id cum maiore gloria sua, & nostra fieret, placuit diuinæ sapientiæ suæ, vt bonis operibus ex gratia ipsius, & libero arbitrio nostro factis, cœlestem hæreditatem, id est, sempiternam beatitudinem mere-remur. Itaque opulentissima, & gloriosissima illa hæreditas non dabitur dormientibus, vel otiantibus, vel ludentibus, sed vigilantibus, laborantibus, & ad finem vsque vitæ in opere bono perseverantibus.

Discutiat ergò vnusquisque opera sua, & vitam, ac mores suos diligenter examinet, si vult bene vivere, & feliciter mori : & si conscientia sua testimonium sibi reddit, quòd bonum certamen certauerit cum vitijs & concupiscentijs, & cum omnibus tentationibus serpentis antiqui : & quòd cûrsus feliciter consummauerit in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela ; & quòd si-

dem

dem Domino seruauerit in omnibus officijs , vel præfecturis sibi commissis; securus exultet, & cum Apostolo dicat , *Reposita est mihi corona iustitia , quam reddet mihi Dominus iustus Iudex.* Quòd si conscientia accuratè discussa testetur , in certamine cum hoste generis humani non leuiter se vulneratam, & ignita iacula vsque ad animam penetrasse, idque non semel, sed sæpius: & quod in cursu operum bonorum sæpè defecerit, & non solum alacriter non cucurrerit , sed præ lassitudine in via sederit , vel iacuerit : & denique fidem Domino in negocijs sibi commissis non seruauerit, sed partem lucris sibi abstulerit, vel inanis gloria, vel acceptio personarum, vel aliquid huiusmodi; ad remedium pœnitentiæ, atque ad ipsum Deum, vt medicum, sine interposita mora recurrat ; & non differat hoc negocium negotiorum omnium maximū in aliud-

tem-

tempus ; quia mortis neque diem
scimus, neque horam.

CAPVT XI.

*De precepto vndecimo Artis bene morien-
di, quod est de Confirmatione.*

POST Sacramentum baptismi se-
quitur sacramentum Confirma-
tionis, ex quo duci potest docu-
mentum ad bene viuendum nō mi-
nùs accommodatum, quàm ex bap-
tismo: quamuis enim baptismi sa-
cramentum sit magis necessarium,
quàm sacramentum confirmatio-
nis, tamen sacramentum confirma-
tionis nobilius est, quàm sacramen-
tum baptismi. Id quod intelligi po-
test ex Ministro, ex materia, & ex
effectu. Minister ordinarius baptis-
mi est presbyter, vel diaconus, &
in tempore necessitatis quilibet ho-
mo. Minister confirmationis ordi-
narius est Episcopus; & ex dispen-
satio-

fatione Summi Pōtificis solus pres-
 byter. Materia baptismi est aqua
 naturalis, materia confirmationis
 est oleum pretiosum mistum balsa-
 mo, & ab Episcopo consecratum.
 Effectus baptismi est gratia, & cha-
 racter, qualis requiritur ad procre-
 andum infantem spirituales, iux-
 ta illud sancti Petri, *Quasi modo geni-*
ti infantes lac concupiscite: Effectus
 confirmationis est gratia, & chara-
 cter, qualis requiritur ad creandum
 militem Christianum ad pugnan-
 dum aduersus hostes inuisibiles, iux-
 ta illud sancti Pauli, *Non est nobis*
colluctatio aduersus carnem & sangui-
nem, sed aduersus Principes, & potesta-
tes, aduersus mundi rectores tenebra-
rum harum, contra spiritualia nequitie
in celestibus. Denique in baptismo
 datur infantibus gustus salis: in cō-
 firmatione infligitur alapa, vt dis-
 cat miles Christianus pugnare non
 feriendo, sed patiēdo.

1. Pet. 2.

Ephes. 6.

Sed vt facilius intelligamus,

E quod

quod sit officium hominis christi-
mate inuncti, hoc est, militis Chri-
stiani, videndum est, quid accepe-
rint Apostoli in sua confirmatio-
ne, quæ data est eis in die Pente-
costes. Apostoli enim non fuerunt
confirmati propriè per sacramen-
tum Chrismatis, sed acceperunt à
Christo Principe sacerdotum effe-
ctum sacramenti sine sacramento.
Acceperunt autem tria dona, sa-
pientiam, eloquentiam, & chari-
tatem in altissimo gradu, & præ-
terea donum miraculorum, vtilis-
simum ad conuertendos infideles
ad fidem. Atque hæc dona signi-
ficauerunt igneæ linguæ, quæ in die
Pentecostes apparuerunt, & soni-
tus vehemens, qui simul auditus est.
Siquidem lumen ignis sapientiam,
calor eiusdem ignis charitatem, fi-
gura linguæ eloquentiã, & sonitus
vehemens donum miraculorum si-
gnificabant. Sacramentum nostræ
confirmationis non adfert secū do-
num

num variarum linguarum, neque donum miraculorum; quoniam hæc necessaria erant non pro ipsorum Apostolorum utilitate, & perfectione, sed pro conuersione infidelium: Sed adfert donum sapientiæ spiritualis, & donum charitatis, quæ *benigna & patiens est*; & in signum huius paciëntiæ, quæ est virtus rarissima, & pretiosissima; alampam dat Episcopus publicè homini confirmato; nimirum vt intelligat, se militem Christi esse creatū; non ad percutiendum, sed ad patiendum; non ad iniurias inferendas, sed ad tolerandas. Sic enim pugnatur in Christiana militia non aduersus homines, quos videmus, sed aduersus dæmones, quos non videmus. Sic enim pugnavit, & vicit Imperator noster Christ', qui cruci affixus debellauit aereas potestates; & sic pugnabant Apostoli recēs cōfirmati, qui flagellis grauitè cēsi in concilio Iudæorum, *ibāt gaudētes à Act. 5.*

conspēctu concilij , quoniam digni habitū erant pro nomine Iesu contumeliā pati. Hæc videlicet est gratia sacramenti confirmationis , id efficere, ut homo cæsus iniuste, non cogitet de vindicta, sed gaudeat, se propter iustitiam iniuriā pati.

Ingradiatur nunc homo confirmatus in cor suum, & diligenter attendat , an dona Spiritus sancti, ac præcipuè sapientiam , & fortitudinem in corde suo inueniat. Attendat, inquam, an acceperit sapiētiā sanctorum , quæ magni facit bona æterna, & contemnit temporalia; & fortitudinem militū Christi, qui iniurias accipiunt libentiùs, quàm faciunt. Ac ne fortè decipiat, descendat ad praxim, examinet conscientiam suam. Nam si verè inueniat , se promptum ad elemosynas faciendas, non ad opes cumulandas: & si passus iniuriā, de ultione non cogitavit, sed facillimè, & libentissimè iniuriā condonauit;

uit; iure poterit in spiritu exultare, ut qui pignus in corde suo habeat spiritus adoptionis filiorum Dei. Sed si post acceptum Confirmationis Sacramentum, non minus cupidum, non minus avarum, non minus iracundum, non minus impatientem esse se videat, & re ipsa difficulter patiatur, sibi nummum aureum, vel argenteum exire de marsupio ad pauperem reficiendum; & contra, si primum se cernat esse ad omnes captandas lucri occasiones: & rursus, si facilem se cognoscat ad iram, primum ad ultionem, & etiam ab amicis rogatus, ut offensionem remittat, exorari se non patiatur: quid hinc colligere poterit, nisi se Sacramentum accepisse, gratiam Sacramenti non accepisse?

Hæc dixerim pro ijs, qui maiores nati sunt, cum ad hoc Sacramentum suscipiendum accedunt: nam qui in prima ætate vix doli ca-

paces ad confirmationem accedūt; ijs dona, & virtutes infundi credendum est, cū nihil sit, quod impediat. Sed timendum est illis, ne superuenientibus criminibus, & pœnitentia in longum tempus dilata, spiritum in confirmatione susceptum extinguant, id est, Spiritus sancti gratiam amittant. Sic enim intelligitur, quod monet Apostolus,

1. Thess. 5 Spiritum nolite extinguere. Ille enim, quod ad se attinet, Spiritum sanctum extinguit, qui gratiam Dei in se extinguit.

Qui ergo cupit semper bene vivere, vt ei contingat semel bene mori; sacramentorum gratiam magnifaciat, quæ sunt vasa cælestium thesaurorū, ac præsertim sacramenta illa magnifaciat, quæ semel amissa inueniri nullo modo queūt; quale est sacramentum confirmationis, in quo thesaurus incomparabilis bonorum accipitur. Quāuis enim character sacramentorum deleri nō

pos-

possit; tamen character sine gratiæ donis, non solacium aliquod adferret, sed pœnam confusionis augebit.

CAPVT XII.

De duodecimo præcepto artis bene moriendi, quod est de Eucharistia.

Sacrosancta Eucharistia sacramentum est omnium maximum, in quo non sola gratia copiosissime, sed ipse auctor gratiæ continetur. Ut autem homo Christianus, quod attinet ad hoc sacramentum, bene viuât, & suo tempore bene moriatur; duo necessaria sunt. Vnum ut aliquando hoc sacrosanctum alimētum sumat, dicēte Domino, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis.* Ioan. 6. Alterum, ut digne cibum tam eximium manducet, dicente Apostolo *1. Cor. II* Io in epistola ad Corinthios, *Qui*

manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit, non dydicans corpus Domini. Est autem quæstio; quàm frequenter expediat hunc cibum sumere: & rursum, quænam sit habenda sufficiens præparatio, ut dignè, aut certè non indignè ad hoc cœleste convivium accedamus.

De priorè quæstione habemus, plures, ac diuersas fuisse in Ecclesia Catholica consuetudines. In Ecclesia primorum temporum frequentissimè fideles communicabāt corpori Dominico. Nam ideo sanctus Cyprianus in sermone de oratione Dominica, qui est sextus in ordine, explicat de sacra Eucharistia verba illa, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; ac docet, quotidie sumendā esse Eucharistiā, nisi quis legitimo impedimento prohibeatur. Postea tamen charitate refrigercente, ad annos integros non pauci sacram cōmunionē differēbant.

bant. Hinc Innocentius Pontifex
 Tertius decretum illud edidit, ut
 saltem annis singulis in ferijs Pas-
 chalibus omnes tam mares quàm
 femine sacram Eucharistiam perci-
 pere tenerentur. Videtur autem
 communior Doctorum sententia;
 valde pium, & laudabile esse, ut qui
 sacerdotes non sunt, singulis Do-
 minicis diebus, & festis adhuc cele-
 brioribus ad sacrosanctam Eucha-
 ristiam accedere non grauentur. Ce-
 lebris est apud scriptores sententia
 illa, quasi à sancto Augustino pro-
 lata, *Quotidie Eucharistiam accipere nec
 lauda, nec reprehendo: omnibus tamen
 diebus dominicis communicandum sua-
 deo, & hortor.* Quamvis autem liber
 de Ecclesiasticis dogmatibus, unde
 hæc sententia petita est, non videat-
 ur esse sancti Augustini, tamen ve-
 tusti auctoris est, neque contraria
 doctrinae sancti Augustini, qui in
 Epistola ad Ianuarium apertissime
 docet, neque illos errare, qui quo-
 tidie

Cap. O-
 mnis, de
 pœnit.
 & re-
 miss.

Epist. 118

tidie arbitrantur esse comunicandum, neque illos, qui non quotidie, sed rariùs cōmunicandum esse censent. Certè qui hoc docet, nullo modo reprehenderet eos, qui mediàm sententiam eligerent, vt saltē singulis diebus dominicis ad hoc sacramentum accederent. Eandem sententiam placuisse sancto Hieronymo intelligi potest ex commentario eius in Epistolam ad Galatas; vbi exponens caput quartū, ita loquitur, *Sicut nobis licet, vel ieiunare semper, vel semper orare, & diem Dominicam accepto corpore Domini indefinenter celebrare gaudentes, non ita fas est Iudais immolare agnum, &c.* Eadem sententia placuit sancto Thomæ in tertia parte summæ Theologicæ; quæstione 80. artic. 10. extremo.

Quod attinet ad alterum caput de præparatione ad tam magnū sacramentū percipiendū, vt in salutem, nō iudicium & condemnationem

nem suscipiatur, primum omnium
 requiritur, ut anima sit viuens vita
 gratiæ, non mortua morte peccati
 lethalis. Nam ea de causa dicitur ci-
 bus, & in specie panis datur, quia
 cibus non est mortuorum, sed vi-
 uentium. *Qui manducat hunc panem, Ioan. 6.*
 Dominus ait apud Ioannem, *viuet*
in æternum. & in eodem loco, *Caro Synod.*
mea verè est cibus. Addidit autem *Trid.*
 Synodus Tridentina, non satis effe *sess. 13.*
 ad condignam præparationem ad *can. 11.*
 hunc cælestem cibum ritè percipi-
 endum, ut qui lethali peccato est
 inquinatus, sola contritione con-
 tentus sit, sed etiam per sacramen-
 tum poenitentiae peccata sua expia-
 refatagat, modò cōfessarij copiam
 habere queat. Deinde, quia hoc sa-
 cramentum non solum est panis,
 sed etiam medicina, & medicina
 optima & saluberrima aduersus o-
 mnes morbos vitiōrū, ideo requiri-
 tur secūdo loco, ut homo ægrotus
 desideret bonā valetudinem, & cu-

rari cupiat ab omnibus morbis viti-
 tiorum, ac præcipuè à principali-
 bus, quæ sunt luxuria, auaritia, su-
 perbia. Quòd autem Eucharistia sit
 medicina, docet sanctus Ambro-
 sius libro quinto de sacramentis,
 capite quarto: *Qui vulnus, inquit,
 habet, medicinam requirit: vulnus est,
 quia sub peccato sumus: medicina est cœ-
 leste, ac venerabile sacramentum. &
 sanctus Bonauentura in libro se-
 cundo de profectu Religiosorum,
 capite 78. Qui se, inquit, indignum
 reputat, cogitet, quòd tantò magis eget,
 & necesse habet requirere medicum,
 quantò magis senserit se egrotum. &
 sanctus Bernardus in sermone de
 cœna Domini, admonet fratres su-
 os, vt sanctissimo sacramento tri-
 buant, cùm experiuntur in se mi-
 nuì malas propensiones, & alias a-
 nimi ægritudines.*

Postremo, sacrosanctum sacra-
 mentum non solum est cibus via-
 torum, & medicina ægrotorum,
 sed

sed etiam Medicus doctissimus & amantissimus; & ideo recipiendus cum ingenti exultatione, & reuerentia; & ornanda est domus animæ omni genere virtutum, ac præcipuè fidei, spei, charitatis, deuotionis, pietatis, & fructibus bonorum operum, orationis, ieiunij, & elemosynæ. Hæc enim ornamenta requirit dulcis hospes animæ nostræ, qui bonorum nostrorum non indiget. Adde, quòd iste Medicus, qui nos visitat, est etiam Rex, & Deus, cuius infinita est puritas; & purissimum requirit habitaculum. Audi sanctum Ioan. Chrysostomū in sermone sexagesimo ad populū Antiochenum; *Quo, inquit, non oportet esse puriorem tali fruente sacris sacrificio? quo solari radio non splendidiorem, carnem hanc diuidentem? os, quod igne spiritali repletur?*

Ingrediatur nunc, quicumque bene viuere, & bene mori desiderat, in cubiculum animæ suæ; & clauso

ostio solus cum solo corde suo, coram Deo, qui scrutatur renes & corda, attentè consideret, quàm sæpè, & cum qua præparatione communicet sacramēto Dominici corporis. Et si quidem inueniat, se per Dei gratiam frequenter, & salubriter communicare, & inde bene nutriri, & à morbis vitiorū paulatim curari, sequè in virtutibus, & operibus bonis quotidie magis ac magis proficere; exultet cum tremore, & pergat seruire Domino in timore, non tam serui, quàm casto, & filiali. Quòd si vnus sit ex illis, qui contenti annua communione, de saluberrimo sacramento non amplius cogitant, & obliui manducare panem viuificum; quantò magis corpore pinguescunt, & dilantur, tantò magis animæ eorum debilitantur, & arescunt: intelligat, se multum desipere, & longè abesse à Regno Dei. Annua enim cōmuniō decreta est à sacro vniuersali Concilio,

cilio, non ut non fiat nisi semel per annum, sed ut fiat saltem semel per annum, nisi velint ab Ecclesia exturbari, & tradi Sathanæ. Itaque isti ut plurimum non amore filiali, sed timore servili Dominum suum in sacramento recipiunt, & paulò post redeunt ad siliquas porcorum, ad mundi delitias, ad lucra temporalia, ad ambiendos fugaces honores; ut in morte audiant cum diuite Epulone, *Memento fili, quia rece- Lus. 14.*
cepisti bona in vita tua. Quòd si quis inveniatur, qui sacramenti sacrosancti frequenter mysteria vel omnibus dieb. dominicis, vel etiam quotidie, si fortè sacerdotio fungatur, & tamen neq; à peccatis lethalibus sibi caueat, neq; in bonis operibus seriò se exerceat, neque de mundo verè exierit, sed ut alij, qui de mundo sunt, lucris pecuniarum inhiæt, carnis illecebris delectetur, ad gradus honorum & dignitatum suspiret, iste certè carnem do-
 mini-

minicam ad iudicium sibi manducet, & quò sæpiùs mysteria sacrosancta indignus attrectat, eò magis Iudam proditorem imitatur, de quo Dominus ait, *Melius erat ei, si iustus non fuisset homo ille.* Sed nemini desperandum est de salute, dum vivit. Proinde, qui in cubiculo cordis recogitat annos suos, & opera sua, & se extra viam salutis huc vsque cucurrisse cognoscit, sciat adhuc resipiscendi tempus adesse, modò seriò velit pœnitentiam agere, & ad viam veritatis reuerti.

Adiungere libet ad finem huius capitis, quid sanctus Bonaventura scribat in vita sancti Patris Francisci de admirabili pietate, & amore huius sanctissimi viri erga sacrosanctam Eucharistiam; vt ex eius ardore nostra tepiditas, vel frigiditas incalescat. *Flagrabat, inquit, erga sacramentum Dominici corporis fervore omnium medullarum; stupore admirans permaximo illā charissimam dignatio-*

Mat. 26

Vita S.

Francis-

ci cap. 9.

gnationem & dignantissimam charitatem. Sape communicabat, & tam deuotè, vt alios deuotos efficeret, cum ad agni immaculati degustationem suauè, quasi spiritu ebrius, in mentis vt plurimum rapiebatur excessum. hæc ille. A quo longissimè absunt non solum laici multi communicantes; sed etiam sacerdotes plurimi celebrantes, qui incredibili festinatione rem tam sacram peragunt, vt neque ipsi scire videantur, quid agant, neque alios rem tantam paulò attentius considerare permittant.

CAPVT XIII.

De praecepto tertiadecimo artis bene moriendi, quod est de Pœnitentia.

SEquitur sacramentum pœnitentiae, quod in tribus præcipuè virtutibus positum est, quod attinet ad eum, qui recipit sacramentum pœnitentiae, contritione cordis;

dis ; cōfessione oris, & satisfactione operis. Nam qui hæc tria rite præstant, sine dubitatione vlla peccatorum suorum veniam assequuntur. Sed videndum est, & attentissimè considerandum, an sit vera contritio, an integra confessio, an plena satisfactio.

Joel. 2.

Incipiamus à contritione. Joel Propheta clamat, *Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.* Hebræi cūm signum doloris ostendere vel-
lent, scindebant vestimenta sua: monet autem Propheta sanctus, ut si velimus dolorem verum, & intimum de peccato commisso coram Deo demonstrare, scindamus corda nostra. Et Propheta David addit, ut non solum scindamus, sed etiam conteramus, & quasi in pulverem redigamus. *Cor contritum*, inquit, *& humiliatum Deus non despicies.* Quæ similitudines apertè designant, ad placandum per pœnitentiã Deū non satis esse, verbo dicere, pœni-

Psal. 50.

tet

tet me peccasse ; sed opus esse do-
 lore cordis intimo , & graui , qui
 sine singultibus , & lacrymis ac sus-
 pirijs inueniri vix potest. Sancti
 quoque Patres mirum est , quàm
 seuerè de vera contritione loquan-
 tur. Sanctus Cyprianus in sermone
 de lapsis, *Quàm magna*, inquit, *deli-*
quimus , *tam granditer defleamus* : *al-*
to vulnere diligens , & *longa medici-*
na non desit : *pœnitentia crimine minor*
non sit. Orare impensius oportet, & ro-
 gare ; diem luctu transigere ; vigilijs
 noctes ac fletibus ducere ; tempus om-
 ne lacrymis , & lamentationibus oc-
 cupare ; stratos solo adharere cineri,
 in cilicio volutari , & sordibus. Cle-
 mens Alexādrinus apud Eusebium in historia , pœnitentiam appellat
 baptis-
 mum lacrymarum. Sanctus Gre-
 gorius Nazianzenus in oratione se-
 cunda de baptismo, *Recipio*, inquit,
pœnites , *si lacrymis rigatos videro*.
 Theodoretus in Epitome diuinorū
 decretorum, capite de pœnitentia,

scribit, vulnera, quæ post baptismum accipiuntur, curabilia quidem esse: sed non ut olim facili negotio per lauacrum regenerationis, sed per multas lacrymas, & opera laboriosa.

Hæc & similia omnes Patres Sancti scripta reliquerunt de veritate contritionis. Hoc tempore accedunt plerique ad confessionem, qui contritionem aut modicam, aut nullam ostendunt. Sed qui volunt verè cum Deo reconciliari, & rectè viuere, ut postea securi moriantur; debent intrare in cor suum, & clauso ostio negotijs alijs, hæc, aut similia attentissimè apud se voluere: Hei mihi, quid miser egi, cum tale, & tale flagitium perpetravi? primum, Patrem illum dulcissimum, auctorem omnis boni, & mei amantissimū offendi, qui me undique beneficijs suis vallauit, cuius tot signa charitatis video, quot bona in me, vel in alijs video. Sed quid

quid de Christo meo dicam, qui dilexit me inimicum, & indignū, & tradidit semetipsum pro me *oblationem, & hostiam Deo in odorem suavitatis?* & ego ingratus, & miser ab offensione eius non cesso. Quę tanta est mea crudelitas? Dominus meus virgis fuit cæsus, spinis coronatus, clavis in cruce suffixus, ut veteribus meis peccatis, & sceleribus medicinam faceret, & ego non cesso nova semper addere? ille nudus in cruce salutem meam sitire se clamat, & ego semper pergo acetum ei, & fel amarissimum propinare? Quis mihi præterea explicabit, de quanta gloria exciderim, cum peccatum hoc, aut illud lethale commisi? Hæres eram Regni cælestis, vitæ æternæ felicissimæ: ab hac tanta felicitate, & certè tam præclara, & omnib. modis maxima excidi miser, per illam breuissimā voluptatem, & per illa verba, vel in homines cōtumeliosa, vel in Deum blasphema,

Ephes. 5.

ma, quæ nihil mihi attulerant boni. Et ab illa tanta felicitate, ad quâ sortem deueni ? ad captiuitatem diaboli, hostis mei crudelissimi : & quàm citò frangetur maceries ista putrida corporis mei, quæ momētis singulis ruinam minatur ; tam citò & ego sine vllō remedio in ignem æternum descendam. Heu me miserum, fortasse cras, fortasse hac nocte in illis sempiternis ardoribus habitare incipiam. Sed super hæc omnia cor meum torquet ; & lancinat ingratitude mea, filij, & serui deterrimi, in patrem, & Dominum amantissimum, & optimum : nam quò magis ille me beneficijs cumulauit, hoc ego magis illum peccatis meis offendi.

Hæc, & similia si attentè cogitare volueris in cubiculo cordis clausus, quicumque es, qui hunc libellum dignaris legere ; spero omnino te contritionis donum à bono Domino nostro impetraturum.

In-

Intrauit aliquando pœnitens Dauid in solitudinem cordis sui post adulterium perpetratum; & mox contritione adepta, cœpit lacrymis stratum suum rigare. Intrauit pœnitens Petrus in cor suum post Christi negationem, & continuo *fleuit amarè*. Intrauit pœnitens illa peccatrix in cor suum, & statim *lachrymis cœpit rigare pedes I E S U*, & *capillis suis tergere*. Hi sunt ergo fructus sanctæ contritionis, qui non nascuntur nisi in solitudine cordis.

Iam de confessione pauca dicamus. Video multos homines sine ullo fructu, aut certè valdè modico ad hoc saluberrimum sacramentum accedere, nec aliam ob causam, nisi quia in cor suum non ingrediuntur, cum se ad confessionem faciendam parant. Aliqui sunt, qui ita negligenter ad hoc opus accedunt, vt solum generatim, & confuso quodam modo di-

tere possint , se omnia præcepta violasse , vel omnia peccata mortalia perpetrasse : quibus non alia quàm generalis , & confusa absolutio conueniret , immò verò neque tali absolutione digni sunt. Confitentur enim , quod fortasse non fecerunt , & quod verè fecerunt , non confitentur. Alij sunt , qui peccata quidem sua sigillatim referre , & ordine didicerunt : verùm nullam rationem habent de qualitate personæ , de loco , de tempore , de numero , de quæ alijs , quæ circumstantiæ dici solent : quæ insignis , & periculosa negligentia est. Aliud enim est percutere clericum , aliud percutere laicum ; cùm priori percussioni excommunicatio adiuncta sit , non posteriori. Aliud quoque est cum virgine , aliud cum sanctimoniali , aliud cum coniugata , aliud cum meretrice flagitium perpetrasse : aliud semel , aliud decies in idem peccatū incidisse. Idem enim

pcc-

Idem enim peccatum sæpius repetitum, non vnum peccatum est, sed multiplex. Deniq; non desunt, quod magis est admirandum, qui peccata interna, vt desideria fornicationis, adulterij, homicidij, furti, arbitrentur non esse peccata, nisi opere cõpleantur: immò verò neque aspectus impudicos, neque verba lascivia in peccatis numerent. Et tamen Dominus ipse disertis verbis loquitur, cùm ait, *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* *Matt. 5.* Oportet igitur, vt si quis conscientia suæ consulere velit, & vtilem, ac salutarem confessionem facere, primùm l. bellum aliquē de arte rectè confitendi peccata inueniat, aut certè confessariū piū, & doctū consulat: deinde in cor suū ingrediatur, & nō cursim, & breuiter, sed accuratè, & serid conscientiam suam discutiat, & diligēter cogitationes, desideria, verba, & facta, nec non omissiones exami-

minet, & pio ac perito medico animarum consciētiam suam aperiat, atque ab eo humiliter absolutio-
nem petat, paratus pœnitentiam implere, quam ipse confessarius iniungendam esse censuerit.

Restat satisfactio, cuius maiores nostri, viri sapientissimi, multo maiorem rationem habebant, quàm multi ex nobis habere videantur. Illi enim cum seriò considerarent, multò faciliùs hic in terris, quàm in locis purgatorijs Deo satisfieri posse, multas imponebant grauissimas atque longissimas. Et quidem quod ad tempus attinet, pœnitentias iniungebant annorum septem, vel quindecim, vel triginta, interdum etiam totius vitæ. Quod verò attinet ad qualitatem, iniungebant ieiunia frequentissima, orationes adhuc frequentiores; præterea, ut non vterentur balneis,
non

non equis, non curribus, non vestibus pretiosis, ut abstinerent à ludis, iecis, theatris: denique omnis eorum vita in luctu, & mœrore pœnitentibus congruente ferè consumebatur. Adferam vnum exemplum:

In Concilio Toletano decimo legimus Episcopum Bracharensem Potamium nomine, qui semel tactu femineo sorduerat (sic enim Concilium loquitur) ipsum se, nullo cogente, in ergastulo quodā inclusisse, & nouem mensum pœnitentiā egisse: ac deinde proprijs litteris hoc suum peccatum, & pœnitentiam spontè susceptā Concilio Episcoporum significauisse. Cōcilium autem decreuisse, ut toto vitæ suæ tēpore in agenda pœnitentia perseveraret; cum affirmaret nihilominus Concilium humanius, & misericordius cum illo actū esse, quàm antiquorum regulæ, & seueritas pateretur. Hæc erat antiqua

tiqua feueritas. Nunc verò sic imbelles, & delicati sumus, vt multa imposita ieiunij in pane, & aqua ad paucos dies cum septem Psalmis, & Litanijs, totidem diebus recitandis, & eleemosyna pauperum nummorum pauperibus eroganda, satis videatur seuera esse, etiamsi pro multis flagitijs, & sceleribus eluendis imponatur. Sed quod hic nobis ipsi indulgemus in purgatorijs locis, iustitia Dei sic exigente, grauitè luemus: nisi tanta sit vis veræ contritionis, ex ardenti charitate prodiens, vt à misericordia Dei remissionem totius culpæ & pœnæ valeat impetrare. Verè enim miro modo commouet viscera Patris nostri Dei cor verè contritum, & humiliatum. Non enim potest dulcedo, & bonitas patris se continere, quin ad filium prodigum, sed verè pœnitentem accurrat, complectatur, osculetur, annulum pacis donet, & abster-

Luc. 15.

stergat lacrymas doloris, & lacrymis lætitię repleat omni fauo mellis dulcioribus.

CAPVT XIV.

De praecepto quartodecimo artis bene moriendi, quod est de sacramento Ordinis.

DVO Sacramenta, quæ sequuntur breuiter consideranda, non ad omnes Christianos pertinent, sed vnum ad clericos, sacramentum videlicet Ordinis, alterum ad laicos, sacramentum Matrimonij. Dicamus breuiter de primo, non omnia quæ ad hoc sacramētum pertinent, sed ea solū, quæ necessaria sunt ad artem bene viuendi, & feliciter moriendi.

Ordines numerantur septem, quatuor minores, & tres maiores, quorū supremus, qui dicitur sacerdotium, in duos diuiditur, sunt enim

num sacerdotes maiores, qui dicuntur Episcopi, & minores, qui dicuntur presbyteri. His omnibus ordinibus præmittitur prima tonsura, quæ est quasi ianua ad omnes ordines, & ea clericos propriè facit. Et quoniam ea, quæ requiruntur à Clericis, quod attinet ad piè, & religiosè viuendum, maiori ratione requiruntur ab ijs, qui sunt constituti in ordinibus minoribus, vel maioribus, & potissimum à presbyteris, vel Episcopis: ideo cōtētus ero breuiter ea considerare, & explicare, quæ ad clericos pertinent.

Duo sunt, quæ de clericis explicanda esse videntur; primùm ipse ritus, quo clerici fiunt; deinde officium, quo in Ecclesia fungi debēt. Ritus, quo fiunt clerici, vt ex libro Pontificali potest intelligi, hic est, vt primùm tondeantur capilli capitis; quo ritu significatur depositio cogitationum & cupiditatum superuacanearum, quales sunt co-

gati-

gitationes, & cupiditates rerum temporalium, opum, honorum, deliciarum, & aliarum id genus rerum: & simul iubeantur, qui tondentur, dicere versiculum illum Psalmi quintidecimi, *Dominus pars hereditatis meae, & calicis mei, tu es, qui restitues hereditatem meam mihi.* Deinde iubet Episcopus adferri superpelliceum candidum, coque induit nouum clericum, dicens illud ex Apostolo ad Ephesios, *Induat te Do-* *Ephe. 4.*
minus nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Porro officium noui clerico nullum propriè assignatur, sed ex consuetudine munus ipsius est ministrare Sacerdoti rem sacrâ facienti, quando priuatim id agit.

Consideremus nunc: quanta perfectionis eminentia requiratur in clerico; & sit tanta in clerico, quanta in acolyto, in subdiacono, in diacono, in presbytero, in Episcopo. Horret profectò mens

mea id cogitare, cum vix inueniantur in multis presbyteris, quæ iure exiguntur in simplici clerico. Iubetur clericus abijcere superuacaneas cogitationes, & cupiditates, quæ propriæ sunt hominum sæculariū, id est, hominū, qui ad hoc sæculū pertinent, qui sunt de hoc mundo, qui quæ mundi sunt, assiduè cogitant, & concupiscunt. Iubetur bonus clericus non aliam partem, vel hæreditatem quærere, nisi Deum, vt sit Deus solus pars, & hæreditas ei⁹, & ipse solius Dei pars & hæreditas verè dicatur, & sit. O altitudo clericalis perfectionis, quæ toti mūdo renunciat, vt solum Deū verè possideat; & ipse vicissim à solo Deo possideatur. Hoc significāt illa verba Psalmi, *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei. Pars hereditatis*, dicitur illa portio, quæ ex diuisione hæreditatis in multos fratres, vnicuique illorum contingit. Itaq; non est sensus illorum verborum, quod

quòd clericus velit, partem hæreditaris suæ esse Deum, alteram partem esse opes terrenas: sed quòd ex corde cupiat, totam partem suam, id est, quicquid ad eum pertinere possit ex hoc mundo, id totū transferre per affectum bonum in Deū: inter calicem autem, & hæreditatem hoc interesse videtur, quòd calix ad voluptatem, & delicias, hæreditas ad opes, & honores pertineat. Itaq; integer sensus erit, Domine Deus meus, ex hoc tempore quidquid in mūdo sperare poterā, vel diuitiarū, vel deliciarū, vel aliorū tēporaliū bonorū, id totū in te solo habere desidero: tu vnus pro rebus omnibus abundè sufficis. Et quoniā abundantia cælestium bonorum hic in terris haberi non potest, ideo pergit orando, & dicit bonus clericus, *Tu es, qui restitues hereditatem meam mihi.* Quæ. n. propter te cōtempsi & abieci, vel pauperib. tuis donans, vel diripientibus pro-

per te condonans; tu mihi fideliter conseruas, & tempore suo restitues, non in specie corruptibili, sed in te ipso, qui es fons inexhaustus omnium bonorum.

Sed ne quis hanc nostram explanationem in controuersiam reuocare velit, addemus duos testes omni exceptione maiores, sanctum videlicet Hieronymum, & sanctum Bernardum. Sanctus Hieronymus in Epistola ad Nepotianum, de vita clericorum, Igitur, inquit, clericus, qui Christi seruit Ecclesie, interpretetur primò vocabulum suum, & nominis definitione prolata, nitatur esse, quod dicitur. Si enim κληρος græcè, sors latine appellatur, propterea vocantur clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet, talem se exhibere debet, ut & ipse possideat Dominum, & possideatur à Domino. Qui Dominum possidet.

det, & cum Propheta dicit, *Pars mea Dominus, nihil extra Dominū habere potest.* Quod si quidpiam aliud habuerit præter Dominū pars eius non erit Dominus; verbi gratia, si aurū, si argentū, si possessiones, si variā suppellectilem; cum istis partibus Dominus pars eius fieri non dignabitur. Hæc sanctus Hieronymus: cuius totā epistolam si quis legere voluerit inueniet profectò, magnam omnino vitæ perfectionem in clericis requiri. Accedat nunc sanctus Bernardus, qui nō solum approbat sententiam sancti Hieronymi, sed aliquando verbis eius vtitur, quāvis eū nō nominet. Sic igitur loquitur in illa longissima declamatione super verba S. Petri, *Ecce nos reliquimus omnia*, quæ habentur apud sanctum Matthæū: *Clericus, inquit, qui habet partem in terra, non habebit partē in caelo. Clericus si quidpiam habuerit præter Dominum, pars eius non erit Dominus.* & paulo post declarans, quid possit clericus ex beneficijs ecclesiasti-

cis sibi retinere, ait, *Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegij crimen esse dignoscitur: sanè patrimonio pauperum, facultatibus Ecclesiarum, sacrilega crudelitate subripitur, quicquid ministri & dispensatores, non utique domini & possessores, ultra victum accipiunt & vestitum.* Hæc sanctus Bernardus, qui cum sancto Hieronymo non falsa loquiritur, sed perfecta.

Ephes. 4. Sequitur ritus induendi superpelliceum cādīdum, cum illis verbis Apostoli, *Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus in iustitia, & sanctitate veritatis.* Neque enim satis est clericis, non abundare diuitijs, sed necesse est etiā innocentem, & sine macula vitam gerere, quippe qui altaris ministerio sunt dedicati, in quo Agnus sine macula quotidie immolatur. Porro induere nouum hominem, nihil est aliud, nisi exuere mores veteris Adami, qui corripit viam suam,

suam, & induere mores secundi Adami, id est, Christi; qui de Virgine nouo modo natus, nouam vitam instituit, in iustitia, & sanctitate veritatis, id est, non solum in iustitia morali, sed etiam in sanctitate verissima, & supernaturali, qualem in se Christus exhibuit, qui teste Apostolo Petro; *Peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* 1. Pet. 2. Vtinam multos eiusmodi clericos haberemus, qui quod veste candida præferunt, moribus & vita præstarent.

Denique munus clericorum est, Angelica puritate sacrificio diuino, in quo Agnus Dei quotidie immolatur, deuotè, grauiter, assiduè, diligenter assistere. Scio multos in Ecclesia pios clericos inueniri: sed non scio tantum, sed vidi scēpissimè petulantes, gyrouagis oculis sic altari Dominico ministrare, ac si res ageretur non solum non sacro horrore plena, sed vulga-

ris, & leuis. Et fortasse culpa tam grauis non in solo ministro, sed etiam in sacerdote sacrificium celebrante inhæret, quippe qui aliquando sic festinat, & sic indeuotè se gerit, ut videatur nescire, quid agat. Audiant isti, quid sanctus Ioannes Chrysostomus de tempore celebrationis Missæ loquatur, *Pex id tempus*, inquit in libro sexto de Sacerdotio, *& Angeli sacerdoti assident, & caelestium potestatum vniuersus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est.* Id quod credere abundè licet vel ex tanto illo sacrificio, quod tunc peragitur. Audiant quoque sanctum Gregorium: is in quarto libro Dialogorum: *Quis fidelium*, inquit, *habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, Angelorum choros adesse, summis imas sociari, terrena caelestibus iungi, vnum quicquid ex visibilibus, & inuisibilibus fieri?*
hæc.

hæc ille. Quæ si seriò cogitarent, tum presbyter celebrans, tum clericus ministrans, quo modo fieri pœt, vt rem tantam agerent, quo modo agunt? O-quàm tristè, & deplorandum spectaculum esset, si oculos mentis apertos habere-mus, videre sacerdotem diuina mysteria tractantem, Angelorum choris vndique septum; qui ad ea, quæ ipse operatur, obstupescunt, & tremunt; & præ admiratione clamores spirituales excitant, & tamen sacerdos in medio positus, totus frigidus, & quasi stupidus, non attendit, quid agat, non intelligit, quid loquatur, & ita properat ad finem, & signa inuoluit, & verba præcipitat; vt videatur nescire, quid agat: & interim clericus minister huc atque illuc circumspicit, aut cum aliquo garrit. Sic Deus irridetur, sic res sacratissimæ contemnuntur, sic materia obloquendi hæreticis datur. Quæ cum

cùm ita sint, clericos omnes maiores, & minores moneo, & hortor, vt mundo mortui, Deo soli viuant; rerum temporalium copiam non affectent; innocentiam magno zelo custodiant; & res diuinas religiosè, vt par est, tractent; & ab alijs tractari procurent: sic magnam fiduciam sibi apud Deum acquirent, & Ecclesiam Christi bono iugiter odore replebunt.

CAP V T XV.

De quintodecimo precepto artis bene moriendi, quod est de Matrimonio.

Sequitur Sacramentum Matrimonij, quod duplicem habet institutionem; vnam, vt est contractus ciuilis de iure naturæ; alteram, vt est Sacramentum de iure euangelico. De vtraque institutione breuiter differemus, non absolutè, sed in ordine ad bene viuendum, vt feliciter postea moriamur. Prior insti-

institutio facta est à Deo in paradiso terrestri : siquidem illa verba Dei , *Non est bonum hominem esse sol-* Gen. 2.
um faciamus ei adiutorium simile sibi:
 non possunt rectè intelligi nisi de adiutorio ad propagandam, & educandam sobolem. Nam , vt rectè docet Sanctus Augustinus, nulla in re viri egent adiutorio feminarum, nisi in parienda, & educanda prole: L. 9. de Gen. ad lit. c. 7.
 in alijs enim rebus melius viri à viris, quàm à mulieribus adiuuantur. Itaque paulò post cōditam mulierem, Adam ex diuina inspiratione dixit, *Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ.* quæ verba Saluator noster apud Matthæum Deo attribuit, dicens, *Non legistis,* Matt. 19.
quia qui fecit hominem ab initio, mascululum, & feminam fecit eos, & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna? quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Attribuit igitur Dominus verba illa Deo, quo-

quoniam illa non ex se loquutus est Adam, sed ex inspiratione Dei. Atque hæc fuit prima institutio Matrimonij.

Altera institutio, vel potius exaltatio matrimonij ad eminentiam Sacramenti habetur apud Apostolum in illis verbis Epistolæ ad Ephesios, *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia.* Esse autem matrimonium verum Sacramentum, docet sanctus Augustinus in libro de bono coniugali; In nostrarum, inquit, nuptijs plus valet sanctitas Sacramenti quàm fecunditas uteri. & capite vigesimo quarto, Bonum, inquit, nuptiarum per omnes gentes, atque omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti. & in libro de fide & operibus, In civitate, inquit, Domini, & in monte sancto.

Ephes. 5.

*De bono
coniuga-
li, ca. 18.*

*De fide
& ope-
ribus, c. 7.*

sancto eius hoc est, in Ecclesia nuptiarum non solum vinculum, sed etiam Sacramentum commendatur. Sed de his rebus non est huius loci accuratiùs disputare. Illud ad hunc locũ propriè pertinet, vt explicemus, quẽ admodum viri, & mulieres matrimonio copulati possint ita viuere, vt bene se mori posse confidant.

Tria sunt bona Matrimonij, & quis eo bene utatur proles, fides, & gratia sacramenti. Proles generatio, & bona educatio quærenda est; si quis cõiugio bene uti velit: contrà verò grauissimè peccat, qui prolem ex coniugio non quærit, sed solam carnis voluptatem. Hinc grauissimè reprehenditur in scripturis sanctis vnus ex filijs Iudæ Patriarchæ *Gen. 38.* nomine Onã, quia in congressu cū vxore semen fundebat in terram, ne filij nascerentur. Hoc enim non est uti matrimonio, sed abuti. Quòd si aliquando pij cõiuges grauentur ex multitudine proliũ, quas

præ

præ inopia non facilè sustentare queant, remedium est honestum, & Deo gratum, ex consensu mutuo separari à thoro; & orationi, ac ieiunijs deinceps vacare. Nam si gratum est Deo, coniuges in virginitate consensescere, ad exemplum Virginis Deiparæ, & sancti Ioseph: quorum viuendi genus imitati sunt Henricus Imperator, & Chunegunda eius coniux, Eduardus Rex, & Egdida eius vxor, Elzearius Comes, & vxor eius Dalphina, & alij non pauci: quare displicere posset Deo, vel hominibus, vt coniuges suscepta prole cessent ex consensu mutuo à nuptiarum opere, vt quod illis superat vitæ, in ieiunijs, & oratione consumant?

Deinde quoque graue peccatum est, si quis in statu matrimonij positus susceptas proles negligat, & vel educationē piā, vel necessaria ad vitam illis deesse patiatur. Extant exempla de hac re multa in histo-

rijs

rijs sacris , & prophanis : sed ego quia breuitati studeo , ero contentus vno, quod habetur in primo libro Regum. Sic enim Deus ipse loquitur , *In die illa suscitabo aduersum Heli omnia qua locutus sum super domum eius, incipiam & complebo. Prædixi enim ei , quòd iudicaturus essem domum eius in aeternum propter iniquitatem, eò quòd nouerat indignè agere filios suos , & non corripuit eos. Idcirco iuravi domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis , & muneribus vsque in aeternum.* Hæc Dominus prædixit , & paulo post impleuit. Nam filij Heli occisi sunt in bello, & ipse Heli è sella cadens retrorsum ceruices fregit, & miserè periit. Ergo si Heli, alioqui vir iustus, & iudex populi sui, ex peccatis filiorum, quos non educauerat, vt par erat, & postea deteriores factos non corripuerat, miserè cum filijs periit, & principatum populi sui amisit, quid de illis fiet, qui non solum

1. Reg. 3.

& 4.

luna

lūm filios non bene educare studēt
sed exemplo malæ vitæ suæ illos
ad peccandum inuitant? certè nihil
aliud exspectare debent, nisi exitum
horribilem & sibi, & filijs, nisi
maturè resipiscant, & pœnitentiā
condignam agant.

Alterum Matrimoniū bonum
est fides, quæ in eo posita est,
vt intelligant coniuges, corpus
suum non esse suum, sed coniugis,
& sicut non potest vnus alteri
debitum negare, sic non potest
copiam sui corporis alteri, quàm
proprio coniugi facere, cuius
rei signum est annulus. Hæc do-
ctrina apud Apostolum dīseris
1. Cor. 7. *verbis legitur: Vxori, inquit, vir de-
bitum reddat, similiter autem & vxor
viro. Mulier sui corporis potestatem non
habet, sed vir. Similiter autem & vir
sui corporis potestatem non habet, sed
mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi
fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis
orationi. Hæc est Apostolica doctri-*
na,

na, quā diligenter conseruare debēt coniuges Christiani, si bene viuere, & bene mori desiderant. Adulteros enim, si publici sint, facile vel Iudices iustē puniunt, vel si cognati, affines, honoris gratia de medio tollūt; sed occultos, qui multo sūt plures. Iudex omnipotēs, & iustissimūs, quem secreta non latent, sine dubio ad æterna supplicia condemnabit.

Tertium bonum, idque nobilissimum, est gratia Sacramenti, quam Deus ipse cordibus piorum coniugum infundit; si dum coniugium legitimē celebratur, ipsi coniuges bene dispositi, & parati inueniātur. Ea verò gratia, præter alia bona, quæ secum adfert, mirū in modum iuuat ad conciliandā beneuolētiā inter coniuges; quamuis ingenia, mores, morbi, variæ dispositiones corporis & animi facile inimicitias serere possint. Sed super omnia dulcissimum coniugium, & beatissimum facit unitatio cōiugij. Chri-

ris, & leuis. Et fortasse culpa tam grauis non in solo ministro, sed etiam in sacerdote sacrificium celebrante inhæret, quippe qui aliquando sic festinat, & sic indeuotè se gerit, ut videatur nescire, quid agat. Audiant isti, quid sanctus Ioannes Chrysostomus de tempore celebrationis Missæ loquatur, *Per id tempus*, inquit in libro sexto de Sacerdotio, *& Angeli sacerdoti assident, & caelestium potestatum vniuersus ardo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est.* Id quod credere abundè licet vel ex tanto illo sacrificio, quod tunc peragitur. Audiant quoque sanctum Gregorium: is in quarto libro Dialogorum: *Quis fidelium*, inquit, *habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cælos aperiri, Angelorum choros adesse, summis imas sociari, terrena caelestibus iungi, vnumquodque ex visibilibus, & inuisibilibus fieri?*

hæc.

hæc ille. Quæ si seriò cogitarent, tum presbyter celebrans, tum clericus ministrans, quo modo fieri p oet, vt rem tantam agerent, quo modo agunt? O quàm tristè, & deplorandum spectaculum esset, si oculos mentis apertos habere-mus, videre sacerdotem diuina mysteria tractantem, Angelorum choris vndique septum; qui ad ea, quæ ipse operatur, obstupe-sunt, & tremunt; & præ admiratione clamores spirituales excitant, & tamen sacerdos in medio positus, totus frigidus, & quasi stupidus, non attendit, quid agat, non intelligit, quid loquatur, & ita properat ad finem, & signa inuoluit, & verba præcipitat; vt videatur nescire, quid agat: & interim clericus minister huc atque illuc circumspicit, aut cum aliquo garrit. Sic Deus irridetur, sic res sacratissimæ contemnuntur, sic materia obloquendi hæreticis datur. Quæ
cum

cùm ita sint, clericos omnes maiores, & minores moneo, & hortor, vt mundo mortui, Deo soli viuant; rerum temporalium copiam non affectent; innocentiam magno zelo custodiant; & res diuinas religiosè, vt par est, tractent; & ab alijs tractari procurent: sic magnam fiduciam sibi apud Deum acquirent, & Ecclesiam Christi bono iugiter odore replebunt.

CAP V T XV.

De quintodecimo precepto artis bene moriendi, quod est de Matrimonio.

Sequitur Sacramentum Matrimonij, quod duplicem habet institutionem; vnam, vt est contractus ciuilis de iure naturæ; alteram, vt est Sacramentum de iure euangelico. De vtraque institutione breuiter differemus, non absolute, sed in ordine ad bene viuendum, vt feliciter postea moriamur. Prior insti-

institutio facta est à Deo in paradiso terrestri : siquidem illa verba Dei , *Non est bonum hominem esse solum faciamus ei adiutorium simile sibi:* Gen. 2.
non possunt rectè intelligi nisi de adiutorio ad propagandam, & educandam sobolem. Nam , vt rectè docet Sanctus Augustinus, nulla in re viri egent adiutorio feminarum, nisi in parienda, & educanda prole: L. 9. de Gen. ad lit. c. 7.
in alijs enim rebus meliùs viri à viris, quàm à mulieribus adiuuantur. Itaque paulò post cõditam mulierem, Adam ex diuina inspiratione dixit, *Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ.* quæ verba Saluator noster apud Matthæum Deo attribuit, dicens, *Non legistis,* Matt. 19.
quia qui fecit hominem ab initio, mascululum, & feminam fecit eos, & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna ? quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Attribuit igitur Dominus verba illa Deo, quo-

quoniam illa non ex se loquutus est Adam, sed ex inspiratione Dei. Atque hæc fuit prima institutio Matrimonij.

Altera institutio, vel potius exaltatio matrimonij ad eminentiam Sacramenti habetur apud Apostolum in illis verbis Epistolæ ad Ephesios, *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia. Esse autem matrimonium verum Sacramentum, docet sanctus Augustinus in libro de bono coniugali; In nostrarum, inquit, nuptijs plus valet sanctitas Sacramenti quam fecunditas uteri. & capite vigesimo quarto, Bonum, inquit, nuptiarum per omnes gentes, atque omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti. & in libro de fide & operibus, In civitate, inquit, Domini, & in monte sancto.*

Ephes. 5.

De bono coniugali, ca. 18.

De fide & operibus. c. 7.

sancto eius hoc est, in Ecclesia nuptiarum non solum vinculum, sed etiam Sacramentum commendatur. Sed de his rebus non est huius loci accuratiùs disputare. Illud ad hunc locũ propriè pertinet, vt explicemus, quẽ admodum viri, & mulieres matrimonio copulati possint ita viuere, vt bene se mori posse confidant.

Tria sunt bona Matrimonij, si quis eo bene utatur proles, fides, & gratia sacramenti. Proles generatio, & bona educatio quærenda est; si quis cõiugio bene uti velit: contra verò grauissimè peccat, qui prolem ex coniugio non querit, sed solam carnis voluptatem. Hinc grauissimè reprehenditur in scripturis sanctis vnus ex filijs Iudæ Patriarchæ *Gen. 38.* nomine Onã, quia in congressu cū vxore semen fundebat in terram, ne filij nascerentur. Hoc enim non est vri matrimonio, sed abuti. Quòd si aliquando pij cõiuges grauentur ex multitudine proliũ, quas

præ

præ inopia non facilè sustentare queant, remedium est honestum, & Deo gratum, ex consensu mutuo separari à thoro; & orationi, ac ieiunijs deinceps vacare. Nam si gratum est Deo, coniuges in virginitate consensescere, ad exemplum Virginis Deiparæ, & sancti Ioseph: quorum viuendi genus imitati sunt Henricus Imperator, & Chunegunda eius coniux, Eduardus Rex, & Egdida eius vxor, Elzearius Comes, & vxor eius Dalphina, & alij non pauci: quare displicere posset Deo, vel hominibus, vt coniuges suscepta prole cessent ex consensu mutuo à nuptiarum opere, vt quod illis superat vitæ, in ieiunijs, & oratione consumant?

Deinde quoque graue peccatum est, si quis in statu matrimonij positus susceptas proles negligat, & vel educationē piā, vel necessaria ad vitam illis deesse patiatur. Extant exempla de hac re multa in historijs

rijs sacris, & prophanis : sed ego quia breuitati studeo, ero contentus vno, quod habetur in primo libro Regum. Sic enim Deus ipse loquitur, *In die illa suscitabo aduersum Heli omnia quae locutus sum super domum eius, incipiam & complebo. Prædixi enim ei, quod iudicaturus essem domum eius in aeternum propter iniquitatem, eò quod nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos. Idcirco iuravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vsque in aeternum.* Hæc Dominus prædixit, & paulo post impleuit. Nam filij Heli occisi sunt in bello, & ipse Heli è sella cadens retrorsum ceruices fregit, & miserè periit. Ergo si Heli, alioqui vir iustus, & iudex populi sui, ex peccatis filiorum, quos non educauerat, vt par erat, & postea deteriores factos non corripuerat, miserè cum filijs periit, & principatum populi sui amisit, quid de illis fiet, qui non solum

1. Reg. 3.

& 4.

luna

lūm filios non bene educare studēt
sed exemplo malæ vitæ suæ illos
ad peccandum inuitant? certè nihil
aliud expectare debent, nisi exitum
horribilem & sibi, & filijs, nisi
maturè refipiscant, & pœnitentiā
condignam agant.

Alterum Matrimoniū bonum
est fides, quæ in eo posita est,
vt intelligant coniuges, corpus
suum non esse suum, sed coniugis,
& sicut non potest vnus alteri
debitum negare, sic non potest
copiam sui corporis alteri, quàm
proprio coniugi facere, cuius
rei signum est annulus. Hæc do-
ctrina apud Apostolum disertis
1. Cor. 7. verbis legitur: *Vxori, inquit, vir de-
bitum reddat, similiter autem & vxor
viro. Mulier sui corporis potestatem non
habet, sed vir. Similiter autem & vir
sui corporis potestatem non habet, sed
mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi
fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis
orationi. Hæc est Apostolica doctrina,*
na,

na, quā diligenter conseruare debēt coniuges Christiani, si bene viuere, & bene mori desiderant. Adulteros enim, si publici sint, facile vel Iudices iustē puniunt, vel si cognati, affines, honoris gratia de medio tollūt; sed occultos, qui multo sūt plures. Iudex omnipotēs, & iustissimūs, quem secreta non latent, sine dubio ad æterna supplicia condemnabit.

Tertium bonum, idque nobilissimum, est gratia Sacramenti, quam Deus ipse cordibus piorum coniugum infundit; si dum coniugium legitimē celebratur, ipsi coniuges bene dispositi, & parati inueniātur. Ea verò gratia, præter alia bona, quæ secum adfert, mirū in modum iuuat ad conciliandā beneuolētiā inter coniuges; quamuis ingenia, mores, morbi, variæ dispositiones corporis & animi facile inimicitias serere possint. Sed super omnia dulcissimum coniugium, & beatissimum facit unitatio cōiugij. Chri-

Ephes. 5. sticum Ecclesia, de quo sic Aposto-
 lus loquitur in Epistola ad Ephe-
 sios, *Viri diligite vxores vestras, sicut*
Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum
tradidit pro ea, vt illam sanctificaret,
mundans lauacro aquæ in verbo vitæ, vt
exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam,
non habentem maculam, neque rugam.
 Qui beatus Apostolus admonet et-
 iam feminas dicens, *Mulieres viris*
suis subditæ sint, sicut Domino, quoniam
vir caput est mulieris, sicut Christus ca-
put est Ecclesiæ. Sed sicut Ecclesiæ subie-
cta est Christo, ita & mulieres viris suis
in omnibus. Denique concludit Apo-
 stolus, *Vnusquisque vxorem suam, sicut*
seipsum diligit: vxor autem timeat vi-
rum suum. Hæc Apostolica doctri-
 na si diligenter consideretur, & ob-
 seruetur, beata faciet coniugia in
 terra, & in cælo.

Explicemus breuiter totam hanc
 sententiam Apostolicam Pauli.
 Principio hortatur Apostolus vi-
 ros, vt diligant vxores, *sicut Christus*
dilexit

dilexit Ecclesiam. Christus certè Ecclesiam dilexit amore amicitiae, non amore concupiscentiae; quæsiuit bonum Ecclesie, utilitatem Ecclesie, salutem Ecclesie; non utilitatem, aut voluptatem aliquam suam. Proinde Christum non imitantur, qui uxorem diligunt propter formam eximiam, capti amore pulcritudinis eius; vel propter dotem multorum millium numorum aureorum aut opulentissimam hæreditatem. Isti enim non diligunt sponsam; sed ipsi se diligunt, cupientes satiare concupiscentiam carnis suæ, vel concupiscentiam oculorum suorum, quæ auaritia dicitur. Sic Salomon initio sapiens, ad ultimum insipiens dilexit uxores, & concubinas suas, 3. Reg. non amore amicitiae, sed amore 11. concupiscentiae; cupiens non illis benefacere, sed carnalem concupiscentiam suam implere, qua concupiscentia excoecatus, non timuit sacrificare dijs alienis, ne delicias suas

H

vel

vel minimum contristaret. Quod autem Christus in coniugio cum Ecclesia non quæsierit seipsum, id est, vtilitatem, vel voluptatem suam, sed bonum Ecclesiæ sponsæ, perspicuum est ex verbis sequentibus, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Hæc nimirum est vera, & perfecta charitas, tradere seipsum ad supplicia pro salute æterna Ecclesiæ sponsæ suæ. Neque solum dilexit Christus Ecclesiā amore amicitiae, non concupiscentiæ, sed amore perpetuo, non pro tempore. Nam quemadmodum naturam humanam, quam semel assumpsit, nunquam dimisit: sic etiam Ecclesiam sponsam vinculo coniugij insolubilis sibi adiunxit.

17. 31. *In charitate perpetua dilexi te*, ait per Prophetam. Et hæc est causa, cur matrimonium consummatum apud Christianos sit omnino insolubile;

solubile, quia videlicet est sacramen-
tum significans matrimoniū Chri-
sti cum Ecclesia, quod matrimoniū
est penitus insolubile, eūm matri-
monium Hebræorum, & Pagano-
rum in certis casibus solui pos-
sit.

Addit postea idem Apostolus
erudiens mulieres, ac docet, vt sub-
ditæ sint viris suis, quemadmodū
Ecclesia subdita est Christo. Hoc
præceptum non obseruauit Ieza-
bel, quæ viro suo dominari vole-
bat, & se, & illū cum omnibus filijs
suis perdidit. Atque utinā nō mul-
tæ essent apud nos, quæ viris suis
dominari contendunt; sed culpa
viro-
rum fortasse est, qui primatum
suum tenere non norunt. Sara cer-
tè vxor Abrahami sic subdita e-
rat viro, vt Dominum suū eum no-
minarer: Ego, inquit, iam senui, &
Dominus meus vetulus est. Quam vir-
tutem Saræ laudabat Sanctus
H. 2. Petrus

3. Reg. 22

4. Reg.

10.

Gen. 18.

Petrus in priore Epistola dicens,
 1. Pet. 3. *Sanctæ mulieres subiectæ erant viris
 suis, sicut Sara obediebat Abraha, Do-
 minum illum vocans. Mirum autem
 esse videtur, quod Apostoli Pe-
 trus, & Paulus vbique docent, vt
 viri vxores suas ament, & vxores
 viros suos timeant, vel quod in
 idem recidit, viris suis subditæ
 sint: an non etiam debet vxor vi-
 rum suum diligere? debet qui-
 dem virum diligere, & diligere à vi-
 ro: sed diligere debet cum timore,
 & reuerentia; sic vt amor timorem
 non impediat: alioqui mulier in
 tyrannum euadit. Certè Dalila
 Iud. 16. virum suum Sampsonem, alioqui
 fortissimum, non vt virum, sed vt
 seruum illudebat. Et in tertio li-
 3 Reg. 4. bro Regum narratur de Rege amo-
 re capto concubinæ suæ, qui patie-
 batur amicam suam à dextris sibi
 assidere, & coronam de capite Re-
 gis sublatam capiti suo imponere,
 & alapis regem ipsum cedere Ita-
 que*

que mirum non est , si ipsi primæ mulieri dictum sit à Domino , *Sub Gen. 2.*
viri potestate eris , & ipse dominabitur tui. Quare non parum sapientiæ requiritur in viro , vt vxorem suam simul diligat , & dirigat ; & contrà , simul eam admoneat , & doceat , & si opus sit , corrigat , & emendet ; vt tamen verè diligat , vt partem corporis sui , & efficiat , vt illa vicissim virum diligat , & sibi certò persuadeat , se à viro pariter diligi , & ex charitate , non ex odio admoneri. Exemplum habemus sanctæ Monicæ matris sancti Augustini , quæ cum virum haberet ferocem , & paganum , sicutamen eum prudenter & piè toleravit , vt ab eo semper amaretur , & ad Christum tandem ipse idem converteretur ,

Consulat lector librum confessionum Sancti
 Augusti-
 ni.

CAPVT XVI.

De sextodecimo precepto artis bene moriendi, quod est de Sacramento Vnctionis extrema.

RESTAT vltimum sacramentum, quod dicitur Extrema vnctio, ex quo colligitur vtilissimum documentum non pro vltimo tempore tantum, sed pro toto decursu vitæ. Siquidem in eo sacramento inunguntur illæ omnes corporis partes, in quibus resident quinque eiusdem corporis sensus, & ad singulas dicitur, *Ignoscat tibi Deus quicquid deliquisti per visum,* & sic de cæteris. Ex quo intelligimus quinque sensus esse portas, per quas ingrediuntur in animam omnium generum peccata. Proinde si quis diligenter custodiat portas istas, facile vitabit ingentem multitudinem peccatorum, ac per hoc

hoc bene viuet, & feliciffimè morietur.

Differamus ergo breuiter de custodia harum quinque portarum. Quòd oculus fit porta, per quam intrant peccata, quæ ad luxuriam pertinent, docet magifter omnium Chriftus, cùm dicit, *Qui viderit* *Mat. 5.* *mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Quòd si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & projice abs te. Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mitti in gehennam.* Deinde scimus, senes, qui *Dan. 13.* *Susannam nudam viderunt, statim exarsisse in concupiscentiam eius & inde miserè fuisse occisos. Sci-* *2. Reg. 11.* *mus etiam Daudem, amicum Dei præcipuum; ex solo conspectu Bethsabæ seipsam lauantis incidisse in adulterium; vnde homicidium, & detrimenta innumerabilia successerunt. Denique ratio naturalis est in promptu. Si-*

quidē pulchritudo feminæ cogit quodam modo se amari à viro, & pulchritudo viri à femina; neque amor iste quiescat, donec ad coniunctionem corporum veniatur, propter concupiscentiam, quæ in nobis relicta est ex peccato originis.

Rom. 7. Quod malum etiam Apostolus sanctus deplorat, cum dicit, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per IESVM Christum Dominum nostrum.

Quod remedium inueniemus aduersus tam grauem tērationem? Remedium est expeditum, & facile cum Dei adiutorio, si quis eo velit uti. Remedium extat apud sanctum Augustinum in epistola centesima nona, quæ epistola continet regulam sanctimonialium.

Sic

Sic enim loquitur hic sanctus Pater ad sanctimoniales suas, *Oculi vestri si iaciantur in aliquem, figantur in neminem.* Nam simplex aspectus ferè est ineuitabilis, sed non potest, aut certè non solet ferire corda, nisi continuetur. Itaque si quis assuescat non aspicere de industria formosam personam, & si casu incidat in eiusmodi personas, & ex bona consuetudine continuo auertat oculos, nihil periculi illi erit. Verè enim scribit sanctus Augustinus, non conspectum, sed moram in aspiciendo esse periculofam. Atque hoc est, quod exemplo suo docuit sanctus Iob, cum ait, *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* ubi non dicit, *pepigi fœdus*, ut non viderem, sed *ut non cogitarem*; hoc est, ut non tamdiu harerem in visione virginis, ut visio ad cor penetraret, & inciperem cogitare de pulchritudine

H s

dine

dine eius, & paulatim etiam desiderare colloquium, & complexum eius. Et reddit rationem optimam, qualem reddere decebat virum sanctissimum: *Quam enim partem haberet in me Deus?* ac si dicere voluisset: pars mea, & omne bonum meum Deus est, bonum utique maximum, quo nihil melius cogitari potest; Deus autem non amat nisi castos, & iustos. Hæc etiam pertinet admonitio Domini, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum;* id est, sic eum posside, ac si non possideres; & sic affuesce oculos ab huiusmodi spectaculis continere, ac si cæcus esses. Porro autem, qui à prima adulescentia incipiunt de hac re solliciti esse, non laborant in reliqua vita fugere, & vitare eiusmodi vitia. Qui verò male affucti sunt, difficulter quidem, sed possunt tamen cum auxilio gratiæ Dei mutare mores, & laqueum istum per-

perniciosissimum declinare.

Sed dicet fortasse aliquis, cur Deus formosas mulieres, & formosos viros creauit, si non vult conspici, & amari? Facilis est responsio, & quidem duplex: Deus enim creauit viros, & feminas propter coniugium. Sic enim dixit initio Deus, *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi.* Non autem indiget vir adiutorio feminae, nisi ad gignendam, & educandam prolem, vt supra docuimus ex doctrina sancti Augustini in libro de Genesi ad litteram. Vir autem, & femina non facile conuenirent, nec per totam vitam simul libenter viuerent, nisi adesset forma, quæ amorem conciliaret. Cum igitur facta sit mulier formosa, vt ametur à viro suo, non debet amari amore ad coniunctionem incitante nisi à viro suo: propterea dictum est in lege Domini, *Non concupisces*

Gen. 1.

lib. 9. c. 2.

Exo. 20.

Ephe. 5. uxorem proximi tui. Et viris dicit Apostolus, *Viri diligite uxores vestras.* Præterea multa sunt bona, & pulchra, quæ non ab omnibus appetenda sunt, sed ab ijs tantum, quibus conueniunt. Esus carniû, & potus vini bona sunt, sed sanis, non ægrotis. Sic pulchritudo virorum, & mulierum post resurrectionem, quando verè sani erimus, turpissimè amari poterit ab omnibus, quoniam tunc aberit morbus concupiscentiæ carnalis, quo mortales laboramus. Itaque mirum videri non debet, si nunc permittitur omnibus cum delectatione videre Solem, & Lunam, & Stellas, & flores, & alia id genus pulchra, quæ morbum concupiscentiæ non nutriunt: non autem permittitur cum delectatione considerare pulchras mulieres vel pulchros viros: nè fortè illa consideratio morbum concupiscentiæ adaugeat, vel nutriet.

Sequitur post sensum videndi sensus audiendi, qui non minus diligenter custodiendus est, quàm sensus videndi. Sed cum auribus coniungenda est lingua, quæ est instrumentum loquendi. Verba enim siue bona, siue mala, non perueniunt ad auditum, nisi sonent per linguæ instrumentum. Et quoniam lingua, nisi diligentissimè custodiat, malorum plurimorum causa est, ideo Sanctus Iacobus clamat, & dicit, *Si quis in verbo non Iac. 3. offendit, hic perfectus est vir.* & paulò pòst, *Ecce quantus ignis quàm magnam syluam incendit & lingua ignis, est vniuersitas iniquitatis.* Tria hoc loco docet sanctus Apostolus; primùm, linguam bene custodire, rem esse difficillimam, & ideo raro esse, eosque solos perfectos viros, qui linguam bene custodire sciant. Deinde à mala lingua breuissimo tempore ingens detrimentum prouenire posse, id

quod explicat similitudine ducta
 à scintilla ignis, quæ nisi subito ex-
 stinguatur, ingentem syluam ligno-
 rum consumere potest. Sic enim
 vnum verbum incautè prolatum
 potest excitare suspensiones sceleris
 alicuius; vnde inimicitia, rixæ,
 contentiones, homicidia, atque
 integræ familiæ exterminium se-
 quitur. Docet sanctus Iacobus de-
 nique, linguam malam non esse
 rem vnā malam, sed includere in
 se malorum multitudinem. Ideo
 vocat eam, vniuersitatem iniqui-
 tatis. Nam per eam omnia facino-
 ra aut præparantur, vt supra & la-
 trocinia; aut patrantur, vt periuria,
 & falsa testimonia; aut defendun-
 tur, vt cū impius excusat malum
 quod commisit, aut simulat bo-
 num quod non fecit. Et rursus iu-
 re dicitur lingua mala vniuersitas
 iniquitatis, quia per linguam pec-
 cat homo contra Deum, blasphemando, & peierando, contra proxi-
 mum

num detrahendo, & conuiciando; contra seipsum, iactando se fecisse bona opera, quæ re vera non fecit; & mentiendo se non fecisse mala, quæ fecit.

Ad hoc testimonium Apostoli Iacobi addere volo. testimonium Prophetæ Davidis in Psalmo primo ex gradualibus, *Domine, inquit, libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.* Si sanctus Rex timuit sibi à lingua iniqua, & dolosa; quid facere debent homines priuati, & multò magis, si non solum priuati, sed pauperes, debiles, obscuri sint? Addit Prophetæ, *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Verba sunt obscura ob linguæ Hebraicæ proprietatem; sed sensus hic esse mihi videtur: Non sine causa timeo mihi à lingua iniqua & dolosa; quia tam grande malum est eiusmodi lingua, ut nihil mali addi illi posse videatur.

videatur. Pergit Propheta, ac dicit; *Sagitta potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs*. Declaratur his verbis elegantissima similitudine, quàm ingens malum sit lingua dolosa. Similem enim illam facit Propheta sagittæ ignitæ, à robusta manu emissæ. Primum enim sagittæ longè feriunt, & tanta celeritate volant, ut vix euitari possint. Deinde sagittæ, quibus cõparatur lingua dolosa, dicuntur emissæ à potenti, & robusta manu. Tertio additur, sagittas illas esse acutas, id est, ab artifice perito bene politas, & exacutas. Denique addit, esse similes carbonibus desolatorijs, id est, esse ignitas, ut quiduis quamvis durum desolare possint; ac per hoc similem esse linguam dolosam, & iniquam, non tam sagittis hominum, quàm sagittis de cœlo emissis, qualia sunt fulgura cœlestia, quibus nihil omnino resistere potest. Hæc certè prophetica descri-

scriptio linguæ dolosæ & iniquæ talis est, vt nullum tam grande malum cogitari possit, quod cum lingua dolosa, & iniqua comparari valeat.

Atque, vt hæc omnia facilius adhuc intelligi possint, duo exempla scripturarum addam. Vnum fit Celestissimi Doeg Idumæi, qui accusauit Sacerdotem Achimelech apud Regem Saulem, quod coniurasset cum Dauide aduersus Regem: quæ mera calumnia, & impostura erat. Quia tamen Rex Saul pessimè animatus erat eo tempore erga Dauidem, facilè omnia credidit; & iussit occidi continuò non solum Sacerdotem Achimelech, virum innoxium, sed etiam omnes alios Sacerdotes, ad numerum octoginta quinque virorum, qui nulla in re peccauerant contra Regem. Neque hac strage contentus Saul Rex, iussit occidi omnes qui habitabant Urbem,

nomi-

1. Reg. 22

nomine Nobe, sacerdotalem. *nos* solum sœuire contentus fuit in omnes viros, & feminas, sed etiam in paruulos, & lactantes; ac in ipsa etiam animantia, oues, boues, & z-
 finos crudelitatem suam extendit. Ac de ista ipsa lingua dolosa, & ini-
 qua Doeg Idumæi credibile est lo-
 quutum esse Dauidem in psalmo, cuius partem iam exposuimus. Ex hoc exemplo apertè discimus, quã-
 tæ sint vires linguæ dolosæ, & ini-
 quæ ad malum.

Mar. 6. Alterum exemplum desumemus ex Euangelio apud Sanctum Mar-
 cum. Saltante filia Herodiadis co-
 ram Herode Tetrarcha & Principibus eius, vsque adeo placuit Herodi ludus illius puellæ, vt coram omnibus iurauerit, se daturum puellæ quicquid peteret, etiam si dimidium Regni sui. Hoc iuramẽ-
 tum stultum & temerarium, causa fuit plurimorum malorum. Pri-
 mum enim Herodiadis filia à ma-
 tre

tre quæsiuit, quid esse ei petendum; quæ illam admonuit, ut peteret caput Ioannis Baptistæ. hoc ipsum illa petijt: & mox allatum est caput præcursoris Domini, à corpore auulsum in disco. Quanta hic sunt mala? Peccat mater grauissimè petens rem iniustissimam. Peccauit non minus grauiter Tetrarcha Herodes, qui virum innocentissimum, quiq; erat præcursor Domini, plusquam Propheeta, & quo maior inter natos mulierum non surrexerat, & quem Herodes ipse sciebat virum esse iustum, & sanctum, iussit occidi; & sine causa, sine iudicio, tempore sollemnis cœnæ, ad petitionem puellæ saltatricis. Sed audiamus mala culpæ, cùm iam audierimus mala culpæ. Herodes paulò post ab Imperatore Caio spoliatus Principatu, in exilium perpetuum relegatus fuit, atque ita qui iurauerat se daturum dimidium Regni,

totum

Lib. 18.
c. 9.

totum Regnum cum exilio perpetuo commutavit, teste Iosepho in libro antiquitatum. Ipsa filia Herodiadis, quæ sua saltatione causa fuit mortis sancti Ioannis Baptistæ, traijciens congelatum flumen, disrupta glacie, cecidit in profundum corpore toto, capite excepto, quod recisum à corpore supraglaciem saltitabat; ut omnes intelligerent, qua de causa tam miserè obijisset. Ipsa denique Herodias nimio dolore correpta protinus mortem obiit, & filiam ad inferni tormenta sequuta est. Scripsit hanc tragoediam Nicephorus Callistus in historia sua. En quot mala, tum culpæ, tum pœnæ consequuta sunt ex iuramento stulto, & temerè concepto ab Herode Tetrarcha.

Lib. 1.
c. 2.

Veniamus ad remedium, quod à prudentibus viris adhiberi debet peccatis linguæ. Sanctus Propheta David initio Psalmi trigessimi

mi

mi octauū indicat , quo remedio ipse vteretur : Dixi , inquit , *custodiam vias meas* , vt non delinquam in Psal. 8. *lingua mea*. hoc est , ego vt effugiam peccata linguæ , diligenter custodio vias meas ; non enim loquor , neque cogito , neque ago aliquid , nisi præmissa dijudicatione eorum , quæ acturus , vel locuturus , vel cogitaturus sum. Istæ enim sunt viæ , per quas gradiuntur homines in hac vita. Itaque remedium contra verba noxia ; nec solum contra verba noxia , sed etiam contra facta , vel concupita , vel cogitata noxia , est præcogitatio , vel præmeditatio eorum , quæ acturus , locuturus , cogitaturus , desideraturus sum . Atque hoc est hominis proprium , non temerè aliquid agere ; sed reflectere considerationem ad ea , quæ agenda sunt. & si quidem cum recta ratione concordant , agere ; sin minus , non agere. Et quod de

actio-

infidelitatis nulla sunt magis pernicioſa, quàm eorum, qui negant vel prouidentiam Dei, vel animi humani immortalitatem. Iſta enim verba non tam hæreticos, quàm atheos faciunt, & omnibus ſceleribus aditum latiffimum aperiunt. Alterum genus verborum malorum poſitum eſt in detractiõibus, quæ charitatem fraternam tollunt è medio, & fatiſauide àudiuntur; ſed ab hominibus curioſis. Sanctus enim Dauid, qui erat homo ſecundùm cor Dei, *Pſ. 100.* dicit in pſalmis; *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.* Et quoniam detractiões non rarò in conuiuijs audiuntur, ſanctus Auguſtinus ad parietem menſæ ſuæ hos verſiculos poſuerat:

*Quisquis amat dictis abſentum. rode-
re vitam,*

*Hanc menſam indignam nouerit
eſſe ſibi.*

Id

Id refert Possidius in vita sancti Augustini. Tertium genus verborum malorum est, quod in adulationibus consistit. Adulationes enim libenter audiuntur, & tamen elationem, & superbiam gignunt. Superbia autem Regina vitiorum est, & Deo potissimum inimica. Quartum genus verborum malorum pertinet ad luxuriam, & in sermonibus amatorijs, & canticis lasciujs positum est. Et ab amatoribus huius mundi nihil dulcius auditur, cum nihil sit ea voce nocentius. Similia enim sunt cantica lasciuia canticis fireum, quæ homines delectabant, ut eos in mare deijcerent, & deuorarent.

Aduersus hæc omnia pericula salutare remedium est, amicos probos habere, & ab improbis omni animi prouisione disiungi. Neque enim homines ignoti facile audent verba miscere detractoria, vel hæretica, vel assentatoria, vel lasciu

ua cum ijs, quos vel non viderunt antea, vel illis familiares non sunt. Itaque Salomon in principio Proverbiorum instituens filium, primū præceptum illis verbis expressit,

Prou. 1. Audi fili mi disciplinam patris tui. si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. si dixerint, veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra infontem, deglutiamus eum, sicut infernus viuentem, & integrum, tanquam descendentem in lacum: omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spolijs: sortem mitte nobiscum, marsupium vnum sit omnium nostrum; fili mi, ne ambules cum eis. ipsi contra sanguinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas. Hoc igitur consiliū hominis sapientissimi facilè potest remedium adhibere sensui audienti, vt verbis malis non facilè corrumpatur; præsertim si addamus sententiā Domini, qui Salomone sapiēti-

Mat. 10. or erat, & apertè pronunciauit; Ini-

micos hominis esse domesticos eius. Atque hæc de sensu audiendi.

Sensu tertius est odoratus, de quo nihil ferè dicendum occurrit. Sensus enim olfaciendi versatur circa odores, qui nec magnam vim habent ad corrumpendum animũ, & pretiosi odores ad paucos pertinet: communes autem, quales sunt odores florum, rosarum, liliorum, innoxij sunt.

Venio ad sensum quartum, qui dicitur sensus gustandi. Peccata, quæ per hanc portam ingrediuntur ad animam corrumpendam, generatim duo sunt, crapula, & ebrietas: sed ex istis plurima oriuntur. De crapula & ebrietate habemus admonitionem Domini apud Lucam, *Videte ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate.* Luc. 21. Et aliam admonitionem Apostoli in epistola ad Rom. *Non in comessationibus, & ebrietatibus.* Rom. 17. Ista vero duo peccata in scripturis sanctis cū lethali-

thalibus criminibus numerantur, dicente Apostolo Paulo in epistola

Gal. 5. ad Galatas, *Manifesta sunt opera carnis, quae sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum seruitus, veneficia, homicidia, ebrietates, commessationes, & his similia, quae prae dixi vobis, sicut praedico: quoniam qui talia agunt, Regnum Dei non possidebunt.* Neque sola haec est horum peccatorum poena, sed praeterea crapula, & ebrietas grauant corda humana, vt ad res diuinas cogitandas, & procurandas assurgere non valeant. Id quod

Luc. 21. Saluator noster docuit, & sanctus Basilius in oratione de ieiunio explicat duabus aptissimis similitudinibus. Prior est de Sole, & vaporibus. Quemadmodum enim crassi illi vapores, qui de locis humidis ascendunt, caelum nubibus obducunt, & radios Solis, ne ad nos penetrent, impediunt: sic etiam ex crapula, & ebrietate fumi quidam, & quasi vapo-

vapores in nobis excitantur, qui
cælum rationis obscurant, & radios
diuini luminis nobis eripiunt. Al-
tera similitudo à fumo, & apibus
ducitur. Sicut enim apes mellis
procreatrices ex aluearibus suis ex-
pelluntur fumo: sic etiam sapientia
Dei, quæ tanquam apes quædam
in animis nostris mel virtutum, &
gratiæ, & consolationum cœle-
stium gignere solet, nulla re alia
facilius, quàm fumo crapulæ & e-
brietatis eijcitur.

Adhæc accedit, quòd crapula,
& ebrietas nocet corporis bonæ
valetudini. Antiphanes medicus
peritissimus, vt clemens Alexan-
drinus in libro secundo Pædago-
gi refert, vnā esse causā penè
omnium morborum asserbat, ci-
borum multitudinem, & varietā-
tem: contra verò sanctus Basilius
concione prima de ieiunio, paren-
tem bonæ valetudinis abstinentiam
appellandam esse censuit. Et passim

medici omnes ad sanitatem restituendam corporibus male affectis in ediam adhibent, & vini, & carniū abstinentiam imperant. Adde ad hæc, crapulam & ebrietatem non soli corpori, & animæ incolumitati, sed etiam rei familiari plurimum obesse. Multos crapula, & ebrietas ex diuitibus pauperes, ex dominis seruos effecit. Denique crapula, & ebrietas multos pauperes, & mendicos diuitum elemosynis priuant. Qui enim sobrio cibo, & potu contenti non sunt, omnem substantiam suam in proprias voluptates facile consumunt, ut nihil pro fratribus egenis super sit. Et impletur illud Apostoli, *1. Cor. 11. lius quidem esurit, alius autem ebrius est.*

Sed his omiſſis, ad remedia veniamus. Remedium aduersus crapulam, & ebrietatem esse potest exemplum omnium Sanctorum. Omitto Heremitas, & Monachos. San-

sanctos, de quibus scribit sanctus Hieronymus in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis, apud eos coctum aliquid comedisse luxuria erat . Omitto sanctum Ambrosium , qui teste Paulino in eius vita , omnibus diebus ieiunabat , exceptis festis solemnibus , & Dominicis . Omitto sanctum Augustinum, qui teste Possidio in eius vita , in mensa sua legumina , & herbas habebat , & aliquando carnes propter hospites , vel infirmos . Omitto alios Sanctos . Si quis attentè consideret, quid ipse Dominus omnium, & Pater omnium egerit , cùm in deserto populum suum pascendi munus sibi ipse suscepit ; artem sobrietatis admirabiliter sine dubitatione perdiscet . Nam ad annos quadraginta Deus solus potens , solus sapiens , & solus bonus , qui potuit , & sciuit , & voluit populo suo dilecto quàm op-

videatur. Pergit Propheta, ac dicit : *Sagitta potentis acuta , cum carbonibus desolatorij* . Declaratur his verbis elegantissima similitudine , quàm ingens malum sit lingua dolosa. Similem enim illam facit Propheta sagittæ ignitæ, à robusta manu emissæ. Primum enim sagittæ longè feriunt, & tanta celeritate volant, ut vix euitari possint. Deinde sagittæ, quibus cōparatur lingua dolosa , dicuntur emissæ à potenti, & robusta manu. Tertio additur, sagittas illas esse acutas, id est, ab artifice perito bene politas, & exacutas. Denique addit, esse similes carbonibus desolatorijs, id est, esse ignitas, ut quiduis quamvis durum desolare possint; ac per hoc similem esse linguam dolosam, & iniquam, non tam sagittis hominum, quàm sagittis de cœlo emissis, qualia sunt fulgura cœlestia, quibus nihil omnino resistere potest. Hæc certè prophetica descri-

scriptio linguæ dolosæ & iniquæ talis est, vt nullum tam grande malum cogitari possit, quod cum lingua dolosa, & iniqua comparari valeat.

Atque, vt hæc omnia facilius adhuc intelligi possint, duo exempla scripturarum addam. Vnum sit Istelestissimi Doeg Idumæi, qui accusauit Sacerdotem Achimelech apud Regem Saulem, quod coniurasset cum Dauide aduersus Regem: quæ mera calumnia, & impostura erat. Quia tamen Rex Saul pessimè animatus erat eo tempore erga Dauidem, facilè omnia credidit; & iussit occidi continuò non solum Sacerdotem Achimelech, virum innoxium, sed etiam omnes alios Sacerdotes, ad numerum octoginta quinque virorum, qui nulla in re peccauerant contra Regem. Neque hac strage contentus Saul Rex, iussit occidi omnes qui habitabant Urbem, nomi-

I. Reg. 22

nomine Nobe, sacerdotalem. **noc**
 solum sœuire contentus fuit in o-
 mnes viros, & feminas, sed etiam
 in paruulos, & lactantes, ac in ipsa
 etiam animantia, oues, boues, & a-
 finos crudelitatem suam extendit.
 Ac de ista ipsa lingua dolosa, & ini-
 qua Doeg Idumæi credibile est lo-
 quutum esse Dauidem in psalmo,
 cuius partem iam exposuimus. Ex
 hoc exemplo apertè discimus, quã-
 tæ sint vires linguæ dolosæ, & ini-
 quæ ad malum.

Mar. 6. Alterum exemplum desumemus
 ex Euangelio apud Sanctum Mar-
 cum: Saltante filia Herodiadis co-
 ram Herode Tetrarcha & Princi-
 pibus eius, vsque adeo placuit He-
 rodi ludus illius puellæ, vt coram
 omnibus iurauerit, se daturum
 puellæ quicquid peteret, etiam si
 dimidium Regni sui. Hoc iuramē-
 tum stultum & temerarium, causa
 fuit plurimorum malorum. Pri-
 mum enim Herodiadis filia à ma-
 tre

tre quæsiuit , quid esset ei petendum ; quæ illam admonuit, vt peteret caput Ioannis Baptistæ. hoc ipsum illa petijt : & mox allatum est caput præcursoris Domini, à corpore auulsum in disco. Quanta hic sunt mala ? Peccat mater grauissimè petens rem iniussissimam. Peccauit non minus grauiter Tetrarcha Herodes , qui virum innocentissimum , qui quæ erat præcursor Domini, plusquam Propheeta, & quo maior inter natos mulierum non surrexerat , & quem Herodes ipse sciebat virum esse iustum, & sanctum, iussit occidi; & sine causa, sine iudicio, tempore sollemnis cœnæ, ad petitionem puellæ saltatricis . Sed audiamus mala culpæ, cùm iam audierimus mala culpæ. Herodes paulò post ab Imperatore Caio spoliatus Principatu, in exilium perpetuum relegatus fuit, atque ita qui iurauerat se daturum dimidium Regni, totum

Lib. 18.
c. 9.

totum Regnum cum exilio perpetuo commutavit, teste Iosepho in libro antiquitatum. Ipsa filia Herodiadis, quæ sua saltatione causa fuit mortis sancti Ioannis Baptistæ, trajiciens congelatum flumen, disrupta glacie, cecidit in profundum corpore toto, capite excepto, quod recisum à corpore supraglaciem saltitabat; ut omnes intelligerent, qua de causa tam miserè obijisset. Ipsa denique Herodias nimio dolore correpta protinus mortem obiit, & filiam ad inferni tormenta sequuta est. Scripsit hanc tragœdiam Nicephorus Callistus in historia sua. En quot mala, tum culpæ, tum pœnæ consequuta sunt ex iuramento stulto, & temerè concepto ab Herode Tetrarcha.

Lib. 1.
c. 2.

Veniamus ad remedium, quod à prudentibus viris adhiberi debet peccatis linguæ. Sanctus Propheta David initio Psalmi trigessim

mi

mi octavi indicat , quo remedio ipse vteretur : Dixi , inquit , *custodiam vias meas* , vt non delinquam in *Psalm. 8.* *lingua mea.* hoc est , ego vt effugiam peccata linguæ , diligenter custodio vias meas ; non enim loquor , neque cogito , neque ago aliquid , nisi præmissa dijudicatione eorum , quæ acturus , vel locuturus , vel cogitaturus sum. Istæ enim sunt viæ , per quas gradiuntur homines in hac vita. Itaque remedium contra verba noxia ; nec solum contra verba noxia , sed etiam contra facta , vel concupita , vel cogitata noxia , est præcogitatio , vel præmeditatio eorum , quæ acturus , locuturus , cogitaturus , desideraturus sum . Atque hoc est hominis proprium , non temerè aliquid agere ; sed reflectere considerationem ad ea , quæ agenda sunt . & si quidem cum recta ratione concordant , agere ; sin minus , non agere. Et quod de
actio-

actione diximus , idem intelligi debet de locutione, desiderio, atque alijs animæ rationalis operibus.

Sed si fortè non possunt aliqui præmeditari omnia, quæ acturi, vel dicturi sunt: certè nullus esse deberet homo prudens, & salutis æternæ cupidus, qui non singulis diebus primo mane, antequam negotia vitæ huius aggrediatur, ad Deum per orationem accedat, & petat dirigi vias suas, facta sua, verba sua, desideria sua, cogitationes suas ad gloriam Dei, & salutem animæ suæ. Deinde completo die, antequam cubile suum dormiturus adscendat, discutiat conscientiam suam, & rationem à se ipso petat, an Deum offenderit cogitatione, locutione, opere, desiderio: & si offensionem aliquâ Dei, præsertim lethalem inuenerit, non audeat oculos claudere ad nocturnam quietem captandam,

nisi

nisi Deo primum per veram poenitentiam reconciliato, & vero ac certo proposito concepto de custodiendis vijs suis, ut non delinquat in lingua sua, nec in operibus, aut appetitionibus suis. Atque hæc de custodia linguæ sufficient.

Quod iam attinet ad sensum audiendi, pauca omnino dicenda restant. Siquidem lingua fræno rationis cohibita, ne in verba mala prorumpat, nihil ferè erit, quod sensum audiendi corrumpere possit. Quatuor sunt genera verborum, quibus maximè claudendum est ostium sensus audiendi, ne per aures ad cor inficiendum penetrarent. Primum locum obtinent verba contra fidem, quæ ob curiositatem humanam non illibenter audiuntur; & tamen si intus penetrarent, tollunt de corde fidem, quæ est radix, & principium omnium bonorum. Sed inter verba infi-

infidelitatis nulla sunt magis pernicioſa, quàm eorum, qui negant vel prouidentiam Dei, vel animi humani immortalitatem. Iſta enim verba non tam hæreticos, quàm atheos faciunt, & omnibus ſcleribus aditum latiffimum aperiunt. Alterum genus verborum malorum poſitum eſt in detractiõibus, quæ charitatem fraternam tollunt è medio, & ſatis auidè audiuntur; ſed ab hominibus curioſis. Sanctus enim Dauid, qui erat homo ſecundùm cor Dei, *Pſ. 100.* dicit in pſalmis; *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.* Et quoniam detractiões non rarè in conuiuijs audiuntur, ſanctus Auguſtinus ad parietem menſæ ſuæ hos verſiculos poſuerat:

*Quisquis amat dictis abſentum. rode-
re vitam,*

*Hanc menſam indignam nouerit
eſſe ſibi.*

Id

Id refert Possidius in vita sancti Augustini. Tertium genus verborum malorum est, quod in adulationibus consistit. Adulationes enim libenter audiuntur, & tamen elationem, & superbiam gignunt. Superbia autem Regina vitiorum est, & Deo potissimum inimica. Quartum genus verborum malorum pertinet ad luxuriam, & in sermonibus amatorijs, & canticis lasciujs positum est. Et ab amatoribus huius mundi nihil dulcius auditur, cum nihil sit ea voce nocentius. Similia enim sunt cantica lasciuia canticis sirenum, quæ homines delectabant, ut eos in mare deijcerent, & deuorarent.

Aduersus hæc omnia pericula salutare remedium est, amicos probos habere, & ab improbis omni animi prouisione disiungi. Neque enim homines ignoti facile audent verba miscere detractoria, vel hæretica, vel assentatoria, vel lasciu-

ua cum ijs, quos vel non viderunt antea, vel illis familiares non sunt. Itaque Salomon in principio Proverbiorum instituens filium, primū præceptum illis verbis expressit,

Prou. 1. Audi fili mi disciplinam patris tui. si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. si dixerint, veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra infontem, deglutiamus eum, sicut infernus viuentem, & integrum, tanquam descendentem in lacum: omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spolijs: sortem mitte nobiscum, marsupium vnum sit omnium nostrum; fili mi, ne ambules cum eis. ipsi contra sanguinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas. Hoc igitur consiliū hominis sapientissimi facilè potest remedium adhibere sensui audienti, vt verbis malis non facilè corrumpatur; præsertim si addamus sententiā Domini, qui Salomone sapiēti-

Mat. 10. or erat, & apertè pronunciauit; Ini-

micos hominis esse domesticos eius. Atque hæc de sensu audiendi.

Sensus tertius est odoratus, de quo nihil ferè dicendum occurrit. Sensus enim olfaciendi versatur circa odores, qui nec magnam vim habent ad corrumpendum animũ, & pretiosi odores ad paucos pertinet: communes autem, quales sunt odores florum, rosarum, liliorum, innoxij sunt.

Venio ad sensum quartum, qui dicitur sensus gustandi. Peccata, quæ per hanc portam ingrediuntur ad animam corrumpendam, generatim duo sunt, crapula, & ebrietas: sed ex istis plurima oriuntur. De crapula & ebrietate habemus admonitionem Domini apud Lucam, *Videte ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate.* Et aliam admonitionem Apostoli in epistola ad Rom. *Non in comessationibus, & ebrietatibus.* Ista vero duo peccata in scripturis sanctis cū lethali-

thalibus criminibus numerantur, dicente Apostolo Paulo in epistola

Gal. 5. ad Galatas, *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum seruitus, veneficia, homicidia, ebrietates, commessationes, & his similia, quæ prædixi vobis, sicut prædico: quoniam qui talia agunt, Regnum Dei non possidebunt.* Neque sola hæc est horum peccatorum pœna, sed præterea crapula, & ebrietas grauant corda humana, vt ad res diuinas cogitandas, & procurandas assurgere non valeant. Id quod

Luc. 21. Saluator noster docuit, & sanctus Basilius in oratione de ieiunio explicat duabus aptissimis similitudinibus. Prior est de Sole, & vaporibus. Quemadmodum enim crassi illi vapores, qui de locis humidis ascendunt, cælum nubibus obducunt, & radios Solis, ne ad nos penetrent, impediunt: sic etiam ex crapula, & ebrietate fumi quidam, & quasi vapo-

vapores in nobis excitantur, qui cælum rationis obscurant, & radios diuini luminis nobis eripiunt. Altera similitudo à fumo, & apibus ducitur. Sicut enim apes mellis procreatrices ex aluearibus suis expelluntur fumo: sic etiam sapientia Dei, quæ tanquam apis quædam in animis nostris mel virtutum, & gratiæ, & consolationum cœlestium gignere solet, nulla re alia facilius, quàm fumo crapulæ & ebrietatis eiicitur.

Adhæc accedit, quòd crapula, & ebrietas nocet corporis bonæ valetudini. Antiphanes medicus peritissimus, vt clemens Alexandrinus in libro secundo Pædagogi refert, vnā esse causam penè omnium morborum asserbat, ciborum multitudinem, & varietatem: contra verò sanctus Basilus concione prima de ieiunio, parentem bonæ valetudinis abstinentiam appellandam esse censuit. Et passim

medici omnes ad sanitatem restituendam corporibus malè affectis in ediam adhibent, & vini, & carniū abstinentiam imperant. Adde ad hæc, crapulam & ebrietatem non soli corpori, & animæ incomumitati, sed etiam rei familiari plurimum obesse. Multos crapula, & ebrietas ex diuitibus pauperes, ex dominis seruos effecit. Denique crapula, & ebrietas multos pauperes, & mendicos diuitum eleemosynis priuant. Qui enim sobriocibo, & potu contenti non sunt, omnem substantiam suam in proprias voluptates facilè consumunt, ut nihil pro fratribus egenis super sit. Et impletur illud Apostoli, *1. Cor. 11. unus quidem esurit, alius autem ebrins est.*

Sed his omissis, ad remedia veniamus. Remedium aduersus crapulam, & ebrietatem esse potest exemplum omnium Sanctorum. Omitto Heremitas, & Monachos. san-

sanctos, de quibus scribit sanctus Hieronymus in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis, apud eos coctum aliquid comedisse luxuria erat. Omitto sanctum Ambrosium, qui teste Paulino in eius vita, omnibus diebus ieiunabat, exceptis festis solemnibus, & Dominicis. Omitto sanctum Augustinum, qui teste Possidio in eius vita, in mensa sua legumina, & herbas habebat, & aliquando carnes propter hospites, vel infirmos. Omitto alios Sanctos. Si quis attentè consideret, quid ipse Dominus omnium, & Pater omnium egerit, cum in deserto populum suum pascendi munus sibi ipse suscepit; artem sobrietatis admirabiliter sine dubitatione perdiscet. Nam ad annos quadraginta Deus solus potens, solus sapiens, & solus bonus, qui potuit, & sciuit, & voluit populo suo dilecto quàm op-

timèprouidere; pluit illis manna de cælo, & ex petra aquas eduxit. Erat autem manna cibus non dissimilis placentæ ex farina & melle confectæ, vt in libro Exodi dicitur. En quàm sobriè sapiētissimus Dominus populum suum prandere, & cœnare voluit. Placenta cibus, aqua potus erat; & tamen omnes incolumes, & sani viuebant, donec carnum desiderio teneri inciperent.

Ad exemplum Patris filius Dei Christus IESVS, in quo erant *omnes thesauri sapientia, & scientia Dei*, cum prandiū simul & cœnam multis millib. auditorum suorum parare vellet, apposuit illis panis, & pisciū fragmenta, & potum aquæ. Neque solum Dominus Christus, cum adhuc mortalis esset, tanta sobrietate auditorib. suis conuiuium parauit, sed etiam post resurrectionem, cum *data illi esset omnis potestas in cælo & in terra*, discipulis suis pran-

Restat sensus tangendi; qui omnium crassissimus est, & simul etiã omnium viuacissimus. Per hunc sensum ingrediuntur ad animum inquinandum, & simul ad alios homines corrumpendos, opera carnis, quæ beatus Apostolus enumerat dicens, *Manifesta sunt opera Gal. 5. carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia.* Itaque tribus vo-

I s

cibus

cibus omnia genera luxuriæ Apostolus designauit. Neque opus est longiùs progredi in his rebus explicandis, quas oporteret potiùs apud fideles ignorari, & ne nomina quidem earum vnquam audiri. Sic enim loquitur idē Apostolus scribens ad Ephesios, *Fornicatio autem, & omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos.*

Remedia verò aduersus hæc omnia scelera hæc mihi occurrunt: & sunt ferè illa ipsa, quibus vtuntur medici ad curandos ægrotos. Primum enim incipiunt medici à ieiunio, siue abstinentia, prohibent ægrotare incipientibus carnis edulium, & potum vini. Idem omnino fieri debet ab homine luxuriæ dedito, abstinere à nimio cibo, & à nimio potu. Id præscripsit Apostolus Timotheo suo, *Vtere, inquit, modico vino propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates: id est, vtere vino propter stomachi debilitatem*

tatem, sed *modico* ad cauendam luxuriã, nam in vino est luxuria. De *Eph. 5.*
 inde medici corporum potiones amaras, venæ incisionem, & alia id genus naturæ inimica adhibent. Sic viri sancti cum Apostolo dice-
 bant, *Castigo corpus meum, & in* 1. Cor. 9.
seruitutem redigo: ne cum alijs predica- uero, ipse reprobus efficiar. Hinc veteres Heremitæ, & cœnobitæ vitien-
 di genus instituerunt delicijs carnis, & voluptatibus omnino con-
 trarium, in ieiunijs, vigilijs, humi-
 cubationibus, flagellis, cilicijs, non odio corporis, sed odio luxuriantis
 carnis. Vnum de multis exemplum prof. ram: Sanctus Hilarion, sancto
 Hieronymo teste in eius vita, cum
 libidinosis cogitationibus tentare-
 tur Ego, inquit corpus alloquens suum,
faciam, vt non calcitres, nec te hordeo alam, sed paleis: fame te conficiam, &
siti, graui onerabo pondere; per aestus indagabo & frigora; vt cibum po-
tius, quàm lasciuiam cogites. Ad hæc

medici corporum exercitationem moderatam, vt deambulationem, vel pilæ ludum, vel aliquid eiusmodi ad sanitatem conseruandam præscribunt. Id ipsum animæ sanitatem conseruandam valde conducit, si videlicet homo salutis æternæ cupidus horam aliquā quotidie in mysterijs redemptionis nostræ, vel in quatuor nouissimis, vel in alijs pijs argumentis meditandis tribuat. Quod si meditatio non succedit ad votum, saltem in scripturis sanctis, vel in pijs libellis, vel in vitis sanctorum legendis tempus aliquod diebus singulis ponat.

Denique remedium efficax valde ad omnes carnis tentationes, & peccata luxuriæ superanda est, ocium fugere. Nullus enim tam est obnoxius turpibus cogitationibus, quàm is, qui nihil habet quod agat, & tempus suum terit, vel ex fenestra respiciens ambul-

lan-

lantes, vel cum amicis fabulando & ludendo. Contrà verò nulli sunt magis immunes à cogitationibus fordidis, quàm ij, qui totos dies in laboribus agrorum colendorũ, vel in varijs exercendis artibus occupantur. Huius rei gratia magister noster Christus parentes elegit pauperes, vt proprio labore victum sibi pararent. & ipse quoque antequam ad labores prædicationis accederet, patrem putatium fabrũ lignarium habere voluit; eumque in arte illa laborantem adiuuit. dicebant enim de illo, *Nonne hic est faber filius Maria?* Hoc addere volui, vt opifices, & rusticos non poeniteat sortis suæ, cum sortem illam elegerit, sapientia Dei pro se, & pro matre sua, & pro sanctissimo patre suo putatio; non quòd ipsi hoc remedio indigerent, sed vt nos infirmos admonerent ocium fugere, si peccata plurima vitare velimus.

DE ARTE

BENE

MORIENDI

vicina iam morte,

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

*De primo præcepto artis bene moriendi,
vicina iam morte, quod est de medi-
tatione mortis.*

Rem bene morien-
di in duas partes ini-
tio distribuimus. In
earum priore posita
sunt præcepta bene
moriendi, quæ ad illud tēpus perti-
nere

nere poterant, in quo mors adhuc longius abesse videri poterat: in posteriore, quæ nunc præ manibus est, ea ponemus, quæ ad mortem quasi præsentem, aut breui adfuturam pertinent. Dicitur autem mors imminere, vel præ foribus esse, quando vel senio confecti sumus, dicente Apostolo, *Quod antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Heb. 1 vel morbus grauis, & medicorum iudicio valde periculosus, siue senem, siue iuuenem, siue etiam adolescentem, aut puerum corripuit. Huius secundi ordinis primum præceptum nobis esse videtur, mortis meditatio. Mors enim, quantumuis diligenter, & attentè consideretur, dum in florenti ætate sumus, parum omnino nos mouet; cum longè abesse, ac per hoc minùs horribilis esse videatur. Sed cum propè adesse conspicitur, vt quasi manibus tangatur; tunc verè afficit,

cit, & illius consideratio multum prodest. Omnes artes meliùs addiscuntur exercitatione, quàm doctrina; & qui, si non sæpius, saltem bis mortui sunt, vt Beata Christina, & ille Drithelmus Anglus, cuius memini in libro de Gemitu Columbæ; & ille eremita, cuius historiam narrat Ioannes Climacus, de quo nos in extremo capite pauca dicemus, satis alacriter mortuos fuisse constat. Nobis, quibus non nisi semel mori permittitur, nulla viâ melior aperitur, quàm meditandi, & cogitandi quid in morte geratur.

Primum igitur cogitandum nobis est, in mortè fieri separationem animi à corpore, sed neque animum extinguere, neque corpus sine spe resurgendi cadere, & in puluerem redigi. Si enim hoc fieret vt athei opinantur, rectè dixisse viderentur illi, qui mortem contemnebant, atque dicebant, *Edamus,*

mus, & bibamus, cras enim moriemur.
quod prouerbum est antiquissimum, vt intelligi potest ex Isaia capite vigesimo secundo, & Apostolo in priore ad Corinthios cap. quintodecimo. Esse autē inter nos, qui dicant se credere, factis autem negent; ex eo potest intelligi, quod nonnulli etiam in extremo senio de morte non cogitant; perinde ac si vel nunquam essent morituri, vel cum morte corporis animum quoque penitus extinguere existimarent. Sed quicquid isti delirent, separatio carnis ab animo, quasi sponsae à sponso, diuortium est ad tempus, non repudium in perpetuum. animus enim immortalis est, & caro in nouissimo die sine vlla dubitatione resurget.

Oportet igitur, si Christiani sumus, & si quid sapimus, de propinqua morte assidue cogitare. In hoc enim summa rerum nostrarum posita est, vt bene moriamur, **signi-**

siquidem in hac vita non difficilis transitus est à virtute ad vitium, & cum Dei gratia à vitio ad virtutē: potest enim qui nunc est hæres regni cælorum, cras per peccatum excidere ab hæreditate filiorum Dei, & fieri reus ignis æterni; & contrà, Dei gratia aspirante, qui est mancipium Diaboli, potest ab illa servitute liberari, & iterum adscribi inter filios Dei, & hæredes regni cælestis. At qui moritur inimicus Dei, & reus ignis æterni, semper erit inimicus Dei, & igni æterno addictus: & contrà, qui moritur amicus Dei, & hæres regni cælorum, nunquam ab illa gratia, & gloria eminentissima poterit excidere. Itaque nostra omnis felicitas, vel infelicitas à bona, vel mala morte dependet. Quis igitur nisi planè stultus, & omni iudicio carens, audebit de hac vita per mortem discedere, nisi antea, omni diligentiā adhibita, bene mori didicerit, atque

atque ad bonam mortem obeundā se comparauerit?

Altera consideratio circa mortem vtilissima esse potest, quod quamuis mors certissima sit, dicere Propheta, *Quis est homo, qui vivit, & non videbit mortem?* & Apostolo concinente, *Statutum est hominibus semel mori; & post hoc, iudicium:* tamen nihil est incertius die, vel hora. Id quod Scriptura ipsa clamat, *Vigilate, quia nescitis diem, neque horam.* multi rapiuntur in infantia, alij contrā ad decrepitam perueniunt senectutem, alij adolēscētes, alij in ætate matura moriuntur. Sed quod miserabilius est, multi repenti moriuntur, ut non sit illis ocium Deum inuocandi, & spiritum suum diuinæ misericordiæ commendandi. Hæc verò non alia de causā diuina prouidentia secutūm thesaurum sapientiæ, suæ procurat, nisi ut nemo electorum audeat vel ad momentum in luto pec-

Psal. 88.

Heb. 9.

Mat. 28.

peccati lethalis hæerere. Proinde qui hæc legis, si fortè conscientia peccati mortalis contra te testimonium dicat; non audeas diem crastinum expectare, immò neq; præsentis diei, vel horæ finem præstolari, quin saltem corde contrito & humiliato coram Deo peccatum tuum detesteris.

Tertio consideratio non minùs utilis erit, si manè antequàm ad negocia diurna progrediaris; & vespere antequàm ad somnum capiendum te componas, ne fortè mors adueniens te impatatum offendat; conscientiam tuam diligenter discutias, an quid nocte præterita, vel die proximè exacto egeris, quod peccatum præsertim lethale videri possit: & si nihil inuenias, Deo bonorum omnium auctori gratias agas, sin autem inueneris aliquid aduersus Deum admissum, seriò & ex corde ingemiscas, & primo quoque tempore

re ad pedes Sacerdotis illud confitearis: & impositam mulctam libenter accipias, & fideliter reddas. Ista ratio bis saltem in die examinandi conscientiam mirificè iuuat, ut mors nunquam nos inueniat imparatos.

Quarta consideratio non minus utilis, quàm superiores, illa est, cuius meminit Ecclesiasticus, *In o. Eccl. 7. tui opere tuo memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis.* Quo pacto enim peccare poterit in ullo opere suo, qui quicquid agit, expedit ad trutinam diuini iudicij; quod in morte fiet? Huc pertinet memorabile illud dictum hominis bis mortui, cuius meminit Ioannes Climacus in sua scala, gradu sexto. Sic autem loquitur, *Non omitam solitarij illius, qui in Choreb habitabat, referre historiam.* Hic cum diu negligentissime vixisset, nullamque animae suae curam haberet, morbo tandem comprehensus ad extrema deductus est; cum-

que

que iam à corpore perfecte migrasset, post vnam horam in seipsum redijt, orauitque nos omnes, vt inde protinus abscederemus, & cella aditu lapidibus obstructo, permansit intus annis duodecim, nulli omnino quicquam loquens, nec aliud quicquam præter panem, & aquam degustans. Sedens autem ea tantum, quæ in excessu viderat, attonitus voluebat; atque in his adeò fixo erat cogitatu, vt numquam vultum immutaret, sed semper sic attonitus perdurans vim lacrymarum feruentium tacitus profunderet. Cum verò iam morti esset proximus, rupto, ac patefacto aditu ingressi sumus: cumque ab illo doctrina verbum supplices inquireremus; hoc ab illo tantummodo audiuius: Nemo quire vera mortis memoriam agnouerit, peccare vnamquam poterit. hæc ille. Consideret lector, hanc historiam esse, non fabulam, & ab illo scriptam, qui & vir sanctus erat, & scripsit, quæ proprijs oculis vidit, & proprijs auribus audiuit,

Ex

Ex quo facile est intelligere, quanti momenti sit mortem assidue meditari, & eius præsentiam nunquam à memoria sua repellere. Hic enim negligens antea fuerat in salute sua quærenda; sed ex magna Dei misericordia mortem gustavit, & resurgens à mortuis, per annos duodecim mortem assidue cogitavit, & simul lacrymis continuis peccata sua defleuit: Et quæ ante primam mortem leuia, & venialia arbitrabatur, gustata mortis amaritudine, iudicauit esse grauissima, & digna, quæ lacrymis annorum duodecim expiarentur. Hic est igitur verus commentarius verborum scripturæ, quæ dicit, *Me-Eccle.7. morare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Et si perpetua recordatio vnius ex nouissimis tam grande lucrum attulit monacho illi, vt per pœnitentiam annorum duodecim redemerit pœnam gehennæ sempiternam, & lu-

cratus fuerit gloriam regni perpetui: quid faceret iugis memoria nouissimorum quatuor, mortis, iudicii, gehennæ, & paradisi? Utinam multi cognoscerent, & experiri velent compendium lucri huius.

C A P V T II.

De secundo precepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de iudicio extremo.

ALterum nouissimum est iudicium, quod quidē duplex est, vnum particulare, quo singulæ animæ iudicantur statim, ac de corpore exierunt: alterum generale, quod fiet in nouissimo die: vtrumque horribile, & tremendum valdē impijs: amabile, & gloriosum iustis. de vtroque attentē, & sæpissimē cogitare vtilissimum est ijs, qui feliciter mori cupiunt. Futurum autem iudicium particulare

Itaque

statim à morte vniuscuiusque, nemini dubitare licet; cum aduersus hæreticos in Concilio Florentino declaratum sit, eos, qui peccato mortali inquinati ex hac vita decedunt, mox ad gehennam ignis descendere; eos, qui sine culpa lethali, sed cum debito pœnæ temporalis moriuntur, ad purgatorium duci; illos denique, qui post susceptum baptismum immunes à culpa, & debito pœnæ inveniuntur, in cælum ad æternam felicitatē repentiē ascendere.

Credibile autem est, ut Theologi doceant, sententiam Christi iudicis vel per Angelos significari, vel mentibus ipsarum animarum à Deo reuelari, sed pias animas committantibus Angelis vel ad cælum ascendere; vel ad purgatorium descendere; reprobis vero à demonibus rapi, & in gehennam deturbari. Hoc iudicium in memento fieri potest, quia præterea adest

S. Tho. in

4. d. 47.

Domini-

cus à So-

to in 4.

d. 45.

K

Iu-

Ioan. 21.

Apoc. 12

Iudex, qui cum sit Deus, & homo, secundum formam Dei ubique est, secundum formam hominis omnia nouit. Verissime enim sanctus Petrus Christo dixit, *Domine tu omnia nosti*. Adest accusator, qui est Diabolus, qui dicitur in Apocalypsi, *Accusator fratrum nostrorum*; & accurrit ad moribundos, ut lupus, vel leo, vel canis ad prædam. Adest testis, conscientia animæ, quæ cum à corpore soluta est, non amplius falli potest ignorantia, vel obliuione; sed penitus se ipsa cognoscit, & videt, an sit grata Deo, vel Deo exosa. Itaque nihil impedit, quò minus iudicium hoc statim fiat, & executioni mandetur. Hoc tamen iudicium priuatum dici potest, si conferatur cum iudicio, quod fiet in die nouissimo; quod erit publicum & generale coram omnibus omnino Angelis, & hominibus.

Sed reddenda est breuiter ratio,

tio, cur necesse sit iterum iudicari eos, qui sunt iam non solum iudicati, sed etiam pœna, vel præmio affecti. Rationes hæ sunt. Prima ratio est ex parte Dei : nunc enim non defunt, qui videntes multos homines iustos ab impijs non paucioribus iniuste affligi; & contra, multos iniquos affluere temporalibus bonis, suspicantur Deum aut ista non videre, aut nō curare. Quare vt totum genus humanum intelligat, mundum à Deo sapientissimè gubernari, placuit ipsi Deo in die nouissimo coram omnibus Angelis, & hominibus reddere præmia bonis, & supplicia malis: vnde omnes cogantur prædicare, & dicere: *Iustus es Domine, vera & iusta iudicia tua.* Apo. 16.

Altera ratio est, vt Christus, qui coram hominibus iniuste iudicatus, & supplicio grauissimo, & indignissimo affectus est; ipse coram toto mundo cernatur in

throno sublimi oēs impios iudicare : vt illud impleatur , quod scri-

Iob 36. ptum est in libro Iob , *Causa tua quasi impij iudicata est , causam iudiciumque recipies.* Itaque ignominia

pauionis filij Dei iustè compensabitur per gloriam iudicantis in theatro totius mundi : & tunc imple-

Phil. 2. bitur illud Apostoli , *In nomine IESU omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum.*

Tertia ratio est, vt retributio iustorum integra sit. Merces enim iustitiæ est honor, & gloria. Et quoniam multi homines eximie iusti, quasi scelesti & impij publicè interfecti sunt, æquum fuit, vt in publico totius orbis theatro iustitia ipsorum prædicaretur. Ad hunc numerû sanctorum Martyres Domini præcipuè pertinent, qui in oculis persecutorum paganorû , vel hæreticorum Principum, & Regû coronati assistent.

Quarta ratio erit ad confusione-
nem

nem hypocritarum. Non enim defunt, qui cum opinione sanctitatis moriantur, cum verè sint impij, quales sunt hæretici Calviniani, vel Anabaptistæ; & olim erant illi, de quibus scribit S. Cyprianus in libro de vnitatē Ecclesię. *Ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obiecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ; nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus.* Itaque necesse est, ut saltem in vniuersali iudicio eorum hypocrisis publicè detegatur.

Quintaratio illa est, ut animæ simul & corpora iudicentur. Siquidem in iudicio particulari solæ animæ iudicantur, & præmium, vel pœnam accipiunt: sed in iudicio vniuersali integri homines comparebunt. Et quoniam animæ cum corporibus peccauerunt, vel bene egerunt; sic etiam oportet, ut post resurrectionem animæ cum corporibus præmia, vel pœnas accipiant.

Sexta denique, ac postrema ratio est, vt non solum bona, vel mala, quæ gessimus in vita, præmia, vel poenas suas habeant, sed etiam bona, vel mala, quæ nascuntur ex operibus bonis, vel malis nostris, & propagantur vsque ad mundi consummationem; in mundi consummatione laudem, aut vituperationem publicè sortiantur.

Ac vt exemplis rem illustremus, non desunt homines pij, qui xenodochijs extructis, aut monasterijs, aut gymnasijs, in quibus multi vel conualescunt, vel instituuntur ad pietatem, vel erudiuntur in disciplinis, & hæc opera perseuerant in longum tempus: alij scribunt libros vtilis ad sapientiam, vel ad varias artes, vel pietatem, & alia bona opera propaganda: quibus multi singulis ætatibus proficiunt, & adiuuant proximos suos: nec desunt homines improbi, qui scriptis libris lasciuis, vel seditiosis,

tiosis, vel etiam hæreticis, multos homines perdunt, & extractis theatris ad ludos gladiatorum, vel ad comœdias obscœnas, vel alio modo proximis nocent in longum tempus post obitum suum. Quoniam igitur in fine mundi processus omnes finem accipient, & merita omnium hominum siue bona, siue mala consummabuntur, æquū erit, vt eo die omnium, qui fluxerunt ab initio mundi, maxime memorabili, Iudicis supremi, potentissimi, atque iustissimi sententia proferatur.

Hæ sunt igitur causæ, cur præter iudicium particulare, quod fiet in morte singulorum, expectandum sit iudicium vniuersale in consummatione sæculi. Explicandum igitur breuiter est, quis sit futurus Iudex in hoc tremendo iudicio, vnde veniet, ad quem locum veniet, quos iudicabit, & quæ erit sententia iudicantis. Iu-

dex erit sine vlla dubitatione Do-
 minus noster IESVS Christus. ipse
 enim apud sanctum Matthæum sic
Mat. 5. loquitur : *Cùm venerit Filius hominis*
in maiestate sua , & omnes Angeli eius
cum eo , tunc sedebit super sedem maie-
statis sue , & congregabuntur ante eum
omnes gentes , & quæ sequuntur. Idem
 confirmant Apostoli Petrus , Pau-
Act. 10. lus, & Ioannes. Petrus in Actis A-
 postolorum ait , *Ipse est , qui constitu-*
tus est Iudex viuorum , & mortuorum.
 Apostolus Paulus in iisdem Actis,
Act. 17. Dens, inquit , *statuit diem , in quo iudi-*
caturus est orbem in æquitate , in viro , in
quo statuit , suscitans eum à mortuis. A-
 postolus Ioannes in Euangelio sic
Ioan 5. loquitur , *Dedit ei potestatem iudicium*
facere , quia filius hominis est & in eo-
dem loco Pater nō indicat quemquam ,
sed omne iudicium dedit filio.

Veniet autem ad iudicandum
 de cælo , & veniet vsque ad aerem
 terræ vicinum , vt videri , & audi-
 ri possit ab omnibus, qui in terræ e-
 runt.

runt. Audi Christum ipsum apud
 Marthæum, *Videbitis Filium hominis*
venientem in nubibus cali. Audi Apo-
 stolum Paulum scribentē ad Thes- *1. Thes.*
 salonicenses, *Rapiemur, inquit, cum* *4.*
illis obuiam Christo in aera. & hoc i-
 psium prædixerat Ioel Prophe-
 ta, *Congregabo omnes gentes, & deducam*
eos in Vallem Iosaphat, & ibi discepta- *Ioel. 3.*
bo cum eis. Ex verbis autem illis in
Vallem Iosaphat, rectè intelligitur eo
 loco futurum esse iudicium omniū
 maximarum; tum quia vox Hebraica,
 Iosaphat, propriè significat, Dei iu-
 dicio; tum quia, Vallis Iosaphat,
 est prope Ierusalem, ad partem O-
 rientalem Templi, vt sanctus Hie-
 ronymus testatur in Commenta-
 rio capitis tertij Ioel. Quo loco
 nullus esse potest opportunior pro
 tanto iudicio Inde enim cōspicitur
 Ierusalem, vbi Christus prædicauit,
 & iudicium vltimum futurum esse
 prædixit: inde etiam cōspicitur
 mons Caluariæ, vbi Christus idem

pro redemptione generis humani
cruci fuit affixus, & mons Oliue-
ti, vnde victor mortis in cælum
ascendit. Ad eum igitur locum in
nubibus cæli Christus veniet cum

Dan. 7. omnibus Angelis, qui sunt vt mi-
Li. de cœ nimum *millia millium*, & *decies mil-*
lest. hie- *lies centena millia*, vt Daniel scribit.

rarch. Dixi autem, vt minimum; quoniã
par. 1. 9. sententia sancti Dionysij Arcopa-
10. ar. 3 gytæ, & sancti Thomæ est, nume-
rum Angelorum sanctorum su-
perare numerum omnium rerum
corporalium. Ibi etiam aderit cum
Rege Christo omnis multitudo
sanctorum hominum in corpori-
bus gloriosis, de quibus dicitur

Apoc. 7. in Apocalypsi, *Vidi turbam ma-*
gnam quam dinumerare nemo pote-
rat ex omnibus gentibus, tribubus, & lin-
guis.

Erit igitur in hoc iudicio spe-
ctaculum, quale non fuit ab ini-
tio mundi, neque fiet. Porro
rei mortis æternæ erunt omnes
impij

impij, qui resumptis corporibus, nudi, & mœsti, mœstitia summa, & incredibili, astant in terra ab Angelis adducti ex toto orbe terrarum ad Vallem Iosaphat, & loca vicina. Numerus autem eorum erit longè maior numero sanctorum: cum Dominus ipse dixerit: *Multi sunt vocati, pauci electi, & arcta est via, qua ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam; lata est via, qua ducit ad perditionem, & multi ingrediuntur per eam.* Quod si verum est, ut est verissimum, multitudinem sanctorum hominum numerari non posse: quanto minus numerari poterit turba reproborum? His autem adiuncti erunt spiritus maligni, qui sunt etiam in numero maximo.

Mat. 22

Mat. 7.

Apoc. 7.

His ita constitutis antequam sententia iudicis proferatur, libri rationum aperientur, ut ex Daniele Propheta, & sancto Ioanne intelligi potest. Quid sunt hi li-

Dan. 7.

Apoc. 20

bri, qui iudicio aperientur, explicat Apostolus Paulus ad Corinthios dicens, *Nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Effundet enim Deus eiusmodi lucem, ut in eo cernantur conscientie omnium hominum impiorum. Videbunt igitur omnes, qui in eo theatro erunt, conscientias omnium, ac per hoc opera, verba, cogitationes, appetitiones. O quale spectaculum erit, videre conscientias hypocritarum, mendacium, proditorum, cauillatorum, qui nihili faciebant, per omnia sacra peierare! Ex hac publicatione scelerum, & flagitiorum omnium hominum, ex qua sequetur præiudicium futuræ sententiæ, id fiet, quod legitur in *Apoc. 6.* *Apocalypsi, Reges terra, & Principes, & tribum, & diuites, & fortes & omnes serui & liberi abscondent se in speluncis, & petris montium, & di-*
cent

erunt montibus, & petris, cadite super nos,
 & abscondite nos à facie sedentis super
 thronum. & ab ira Agni, quoniam venit
 dies magnus ipsorum, & quis poterit sta-
 re? Et hoc idem prædixit Domi-
 nus in Euangelio, cùm crucem in
 humeris deferret, alloquens pias
 mulieres, Filie Ierusalem, nolite fle-
 re super me, sed super vos, & filios ve- Luc. 23:
 stros flete, quoniam ecce venient dies, in
 quibus dicent, Beata steriles, & ventres,
 qui non genuerunt, & vbera, quæ non la-
 ctauerunt. Tunc incipient dicere monti-
 bus, cadite super nos, & collibus, operite
 nos. Ad extremum feretur sententia
 à Iudice dicente, Venite benedicti, ite
 maledicti. Et ibunt iusti in vitam æ- Mat 25
 ternam, & iniusti in ignem æteruū.

Obsecro ego nunc lectores me-
 os, vt cogitent & recogitent sæpè,
 & attentè, se quoque futuros in hoc
 theatro; & nunc, cùm tempus ha-
 bent, seriò deliberent, quid facto
 opus sit. Neq; obijciant, d.ē iudicii
 adhuc procul abesse, vt non sit

opus ante tempus cruciari, quasi infestet dies Domini: Nā si fortè distet iudiciū generale; iudiciū particulare non distat, sed instat, & planè præ foribus est: & qualis erit sententia iudicij particularis, talis erit & generalis. Itaque quicumque sapit, debet omnino ita se comparare ad sententiam iudicij diuini audiendam, ac si hodie, vel cras audienda esset. non enim magis distat hora iudicij, quàm distet hora mortis; & hora mortis ab homine sene, vel graui morbo laborante procul abesse non potest. Ergo in expectatione tanti iudicij, in quo de summa rei agitur, oportet seriò implorare aduocatū, qui idem Iudex futurus est. *Aduocatū*

1.104.2. *enim habemus IESVM Christum iustum*, vt Apostolus Ioannes nos docet; & rursū amicos aduocati sollicitare, atque in primis Virginem clementissimā aduocati parētem, & Angelos, atque homines sanctos.

Neque

Neque solum vocibus, sed etiam muneribus adire nos conuenit tum aduocatum, tum aduocati amicos: non enim recusant Sancti munera, quæ non illis profunt, sed pauperibus IESV Christi: ipsi enim beati in cælo bonorum nostrorum non indigent.

C A P V T III.

*De tertio præcepto artis bene moriendi,
vicina iam morte, quod est de gehenna.*

POST mortis, & iudicij considerationem expedit gehennæ quoquæ cruciatus, & paradisi gaudia attentissimè cogitare. Hæc enim sunt duo nouissima, quorum alterum vnicuique nostrum, Christo iudicante, continget; sed hæc duo sic inter se contraria sunt, vt vnum nos miserrimos, alterum felicissimos reddere debeat. Sed quoniam de vtroque scripsimus
in

in libro de ascensione mentis in
Deum, prope finem libri: & rursum
de gaudijs paradisi scripsimus in
toto libro de æterna felicitate San-
ctorum: & de cruciatibus gehennæ
in libro secundo de gemitu colum-
bæ: denique de omnibus quatuor
notissimis, in concionibus latinis,
quæ nobis tunc in mentem vene-
runt, & diximus ad populū, & scri-
pta reliquimus: visum est hoc loco
breuiter summa capita attingere,
vt lector habeat, in qua re attentè
cogitanda vtiliter exercere se pos-
sit, dum mortem expectat, atque ad
eam cum gaudio suscipiendam se
parat.

Igitur de statu infelicissimo dā-
natorum ad gehennam tria breuiter
consideranda suscepimus, locum,
tempus, & modum; locus est, pro-
funditas; tempus, æternitas; modus,
pœna sine modo. Locus, inquam,
est profunditas: siquidem homines
reprobi propter ingentia crimina
læfæ

læfæ maiestatis diuinæ carcerem obtinebunt in profundiffima parte mundi, quæ longiffimè distat à Regia domo, quæ est in cœlis: hoc enim decebat vt supplicio mulcetur superbia Diaboli, & hominū superborum. Diabolus enim dicebat, *Ascendam in calum, super sydera* Isa. 14. *exaltabo solium meum similis ero Altissimo*: sed responsum est illi, *Ad infernum detraheris ad profundum laci.* quod idem continget omnibus hominibus superbiæ filijs.

Ex hac autem prima ærumna reproborum sequentur tres aliæ, tenebræ, angustia, & egestas. Nam cum gehenna sit in centro terræ, ad quem locum radij Solis & Lune, & Stellarum penetrare non possunt, nihil in ea luminis esse poterit, nisi quantum ex igne sulphureo exire poterit, qui augebit, non minuet poenā. Videbunt. n. eo lumine dæmones, hostes suos crudelissimos: videbunt quoque homines illos, si-

ue amicos, siue cognatos, qui perditionis eorum causa fuerunt: videbunt denique suam nuditatem, suam mendicitatem, sua vincula, sua tormenta. Quæ omnia cuperent fortasse non videre: aliquid boni, unde consolationem possent accipere, certè non videbunt. O tenebras, non tenebras! tenebras, ad omnia bona occultanda; non tenebras, ad omnia mala manifestanda.

Porro angustia in gehenna tantæ sunt, ut multitudinem corporum damnatorum vix capiant. Nam cum terra sit quasi punctum impartibile, si cum cæli immensitate compareretur, & gehenna non terram totam, neque partem dimidiam, sed centrum solummodo comprehendat, & numerus hominum damnatorum sit amplior, quàm numerus saluandorum, de quibus tamen legimus in Apocaly-
Apoc. 5. p̄si, Vidi turbam magnam, quam dinu-
mera.

merare nemo poterat: Quis animo comprehendere poterit, quantæ sint angustiae in gehenna? Eant nunc Reges magni, Nabuchodonosor, Darius, Alexander, Iulius Caesar, & alij, quos terrarum orbis vix capere poterat; & dilatent, si possunt, angustias gehennæ, ut paulò commodius iaceant, & paulò mitius torqueantur. O vanitas vanitatum! extendere, & dilatare contendunt mortales ferè omnes agros suos, ditiones suas, Regna sua, ut ad breue tempus de subditorum multitudine glorientur, & in mentem illis nunquam venit, quantæ illos in gehenna angustiae maneant, ubi non ad tempus breue, sed sine ullo fine, velint, nolint, habitare cogentur.

Iam verò quid de incredibili egestate perditorum hominum dicam? omnium rerum bonarum egeni, sola poenarum abundantia diuites sunt omnes illi, qui in

infe-

inferis habitant. Memores quidem erunt in gehenna homines diuites, quantis delitijs abundauerint, in terra dum viuerent, siue in cibo, & potu, siue in vestibus pretiosis, siue in venationibus, & aucupijs, siue in hortis & vineis, siue in theatris, & ludis varijs. Sed hæc omnis recordatio dolorem augebit, cū se viderint in gehenna nudos, iacentes, despectos, rebus, ac fortunis omnibus miserrimè spoliatos. tunc dicent, quod in libro Sapientiæ legimus, *Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transferunt omnia illa, tanquam umbra:*

Veniamus ad secundum caput, quod est tempus. Quamdiu durabit exilium gehennæ? Vtinam non diutius; quàm durauit incolatus vitæ præsentis: sed nulla erit comparatio: tempori enim nō tempus, sed æternitas succedet. Itaque tamdiu durabit habitatio impiorum in

in tormentis gehennæ , quamdiu durabit æternitas Dei , quæ sicut principio caret , ita carebit & fine. Tamdiu torquebuntur damnati, quamdiu latabuntur beati. Denique tamdiu reprobi morientur, quamdiu Deus ipse viuet : & nisi desinat esse Deus id quod est , non desinent reprobi esse in pœnis , in quibus sunt. O vita mortifera ! ô mors immortalis ! si vita es , quomodo occidis ? si mors es , quomodo duras ? neq; igitur mors , neque vita dicenda es , quoniam vtrumq; horû boni aliquid habet , vita quietem , & mors finē : tu verò neq; quietē , neq; finem habes. Quid igitur te esse dicemus , nisi id totum mali , quod & vita , & mors habet ? Magna profectores esset , si vel mediocriter intelligere possem⁹ , quid sit eternitas pœnarû . Hęc enim sola cogitatio , tanquã frænum quoddam , omnes hominû libidines coerceret ; & ita nostram vitam temperaret , vt nō Christiani

modò , sed etiam Anachoretæ sanctissimi omnes esse videremur.

Restat ex tribus rebus propositis solus modus , quem esse diximus pœnam sine modo . Pœna enim gehennæ non est singularis aliqua pœna , sed pœnarum omnium cumulus : torquentur enim in gehenna omnes potentie animę intelligentis , & omnes sensus siue interni , siue externi ; idque non per vices , sed omnes istæ pœnæ inaquam agmine facto in hominem irrunt . Hic in terris sicut bonum generale beatorum , ita malum istud generale damnatorum nunquam experimur : nam qui oculis doler , non simul dentibus dolet , & qui dentibus , non simul oculis : & sic de cæteris ad eundem modum . Sed apud inferos dolores atrocissimi in omnibus membris vno tempore tolerandi sunt ; cum ignis gehennæ totum corpus ambiat , & totum

ve-

vehementissimè torqueat, & nunquam consumat. *Ite*, inquit Iudex, *Mat. 25*
in ignem æternum. & *Isaias, Vermis eo-* *Isa. 66.*
rum non moritur, & *ignis non extin-*
guitur. quæ verba Dominus in Euā-
gelio apud Marcum ter in eodem *Marc. 9*
capite repetiuit, vt nobis planè in
cordibus imprimeret, pœnam ge-
hennæ esse ignem æterno tempore
duraturum, & corpus totum do-
lore acerrimo per omnem æter-
nitatem crudelissimè vexaturum.
Qui viderunt hominem iusto iu-
dicio hic in terris igne cremari, vix
potuerunt conspectum eiusmodi
supplicij tolerare, cum tamen
breuissimo tēpore finiatur. Quod
si homo, quantumuis reus, ad in-
tegrum diem in igne perseuera-
ret, certè nullus ferre posset spe-
ctaculum tam horrendum. Dicat
igitur intra se vnusquisque, Si fer-
re non possum combustionem ho-
minis viuentis, qui nihil ad me
pertinet; quo modo ferre potero
com-

combustionem corporis mei ad vnam horam, vel diem, vel mensem, vel annum? & si hoc nimis mihi videtur horrendum, vt ne cogitare quidem id possim; qua stultitia ego ipse me tam grandi periculo expono, vt ardeam in æternum? Quod si ista non credimus, vbi est fides nostra? si credimus, vbi est Iudiciũ? vbi prudẽtia? si sanę mentis sumus, & fidẽ Scripturis sanctis habemus, quomodo fieri potest, vt tam immani periculo imminente non excitemur? Ingrediatur ergo in cor suum quicumque saluus esse cupit, & rebus omnibus attentissimẽ consideratis, ita se gerat, vt mors eum paratum inueniat, & non eum gehennæ ignis excipiat, sed in gaudium Domini sui feliciter ingredi mereatur.

C A.

CAPVT IV.

*De quarto precepto artis bene moriendi,
vicina iam morte, quod est de gloria
beatorum.*

RESTAT gloria beatorū, quæ
postremum locum inter no-
uissima tenet. De hoc nouissimo il-
la tria capita solum breuiter confi-
derabo, quæ in superiori capite de
gehennæ supplicijs consideraui: lo-
cum, tempus, & modum. Locus
gloriæ beatorum cælestis paradysus
est, tempus, æternitas, quæ finem
nullum habet, modus, felicitas ex-
cedens omnem modum.

Incipiamus à primo. Paradisi
cælestis locus est altissimus, supra
omnes montes terræ, supra omnia
elementa, supra omnes stellas. In-
de enim in Scripturis sanctis dici-
tur Regnum cœlorum, domus Dei,
ciuitas Regis magni, ciuitas Dei viuen-
tis,

L

tis, Ierusalem caelestis . Ex hoc sublimissimo situ ciuitatis caelestis facile possumus intelligere , multa esse priuilegia, siue praerogatiuas huius loci prae omnibus locis mundi totius. Primum enim, quod locus in hac rerum vniuersitate est altior, eò quoque est maior , atque capacior. Siquidem figura vniuersitatis rerum creatarum rotunda esse cernitur, sic vt orbis terrae centrum mundi teneat; supremum caelum extremam, siue supremam sphaeram latitudinis propemodum infinitae complexu suo contineat.

Locus igitur beatorum vt est altissimus , sic etiam amplissimus est : quomodo enim è contrario locus perditorum vt est omnium infimus, sic est omnium angustissimus . Deinde locus altissimus est etiam locus purissimus . certè enim aqua purior est , quàm terra, & aer , quàm aqua ; & ignis; quàm aer, & caelum, quàm ignis; & ca-

& cælum empyreum, quàm cælum
 sydereum . Denique locus altis-
 simus, tutissimus, etiam est, vt non
 possit ad eum locum accedere ma- *Psal. 99.*
 lum vllum, neque flagellum ap-
 propinquare tabernaculo eius.
 Primum igitur sedes beatorum est
 amplissima, vt possint beati ho-
 mines de loco ad locum liberè cõ-
 migrare, neque periculum erit,
 ne fortè fatigentur, cum ex dote
 agilitatis momentò possint de lo-
 co ad locum pergere . Quanta
 erit illa voluptas, nunc ab orien-
 te ad occidentem migrare, nunc
 ab austro ad aquilonem se trans-
 ferre, nunc orbem totum momen-
 to circuire, dum perditionis homines in
 gehenna ligatis manibus, & pedibus *Mat. 22*
 in omnem æternitatem vno in lo-
 co consistent ? Sed maior adhuc
 felicitas erit hominum beatorum,
 dum aura illa purissima in cælo
 fruentur, quam neque tenebræ,
 neque caligines, neque vapores,

neque ventorum flatus , neque pestis vlla inquinare poterit : dum ultra omnem modum miserabiles gehennæ incolæ tetra caligine , & fumo æstuantis fornacis , sine vlla spe auræ purioris , in loco illo horro-
 ris plenissimo iacere cogentur.

Quid iã de ciuitate superna dicam propter summam altitudinem ab omni prodicione , vel malo quocumque tutissima ? *Lauda Ierusalem Dominum* , inquit Sanctus Dauid , *lauda Deum tuum Sion : quoniam confortauit seras portarum tuarum* . Hæc verò portarum munitio non id significat , quod verba sonant , dicitur enim in Apocalypsi de ciuitate cælesti , *Et portæ eius non claudentur per diem : nox enim non erit illic* . Itaque *confortauit Deus seras portarum* Ierusalem cælestis , quia fecit eam inexpugnabilem ob altitudinem suam . Et si Draco in cælo pugnavit cum Michael Archangelo , causa est , non quòd ex inferis

ris in cælum conscēderit, sed quod in cælo conditus, antequam confirmaretur in gratia, rebellauit à conditore suo; & in superbiam elatus equalis esse tentauit Altissimo. Sed quia cælestis Ierusalem in pace fundata est, non potuit inimicus pacis in ea consistere; sed continuò *tan-* Luc. 10.
quam fulgur de calo cecidit: neque deinceps pedem in ea figere potuit: atque ab eo tempore nemo admittitur ad inhabitandam cælestem Ierusalem, nisi in pace perpetua fundatus, & solidissime confirmatus. atque hæc de loco.

Nunc de tempore pauca dicemus. Tempus habitandi cælestem Ierusalem, post Diaboli casum, est tempus sine tempore, id est, duratio perpetua sine fluxu dierum, & nōctium. sic enim in Apocalypsi *1474-* Apoc. 10
ait Angelus per viuentem in secula sa-
culorum, quia tempus non erit amplius.
 & Dominus in Euangelio, completo die nouissimo, dicet, *Sic ibunt hi* Mat. 25

videlicet iniqui, in ignem æternum; iusti autem in vitam æternam. Hoc tantum erit discrimen, quod iniqui æternitatem inuiti patientur, & quærent mortem, & non inuenient: iusti autem nihil iucundius audient, quam beatam æternitatem, id est, vitam sine timore moriendi, & standi virtutem sine timore cadendi.

Reliquum est, ut de modo, quod se habebunt in paradiso post resurrectionem Beati, paucis explicemus. Atque id vnum verissime dici posse censeo, omnia bona, quæ in terris optantur, quamuis admixta malis plurimis, ea multo maiora, & sine vlla admixtione malorum possidenda esse à beatis in cælo. Quæ in bonis numerantur in terris, hæc sunt, honor, potestas, diuitiæ, delitiæ. Honor in cælo hominum beatorum planè videri posset incredibilis, nisi is id affirmaret, qui mentiri non potest.

test. Audi Dominum Christum, qui est veritas, sic loquentem in Apocalypsi beati Ioannis: *Qui vice-* Apoc. 3.
rit, dabo ei sedere mecum in throno meo,
sicut ego vici, & sedi in throno Patris
mei. Quid obsecro ad hunc honorem addi potest? thronus certè filij Dei in cœlo altissimus est, & qui in eo sede, honorem planè incredibilem consecutus esse existimari potest. Quis plausus, quæ laudes resonabunt in cœlo coram Deo, & omnibus Angelis, quando homo aliquis, quondam mortalis, & fragilis, Dei manibus collocabitur in throno filij Dei, qui est *Princeps Regum terra, & Rex Regum, ac Dominus Dominantium?* Certè ad hunc honorem nihil addi potest.

Potestas autem eiusdem hominis beati tanta erit, quantum suspicari vix possumus. Eiusdem Christi promissio est in Evangelio de seruo fideli. *Amen dico vo-* Matth.
bis, quoniam super omnia bona sua 24.

constituet eum. Quæ verba hoc plane significant, Seruum fidelem in celo fore participem potestatis, quâ Deus habet super omnes res creatas. Et quanta est potestas Dei in res creatas? omnino maxima, & incomparabilis. Itaque dicentur, & verissimè erunt Sancti omnes Reges mundi totius, nō ad annos paucos, sed in omnem æternitatem. Atque hæc est sententia, quâ Christus Iudex supremus in iudicio nouissimo pronuntiabit, cūm dicet *Mat. 25* Iustis: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum à constitutione mundi.*

De diuitijs beatorum hoc solum satis esse deberet omnibus hominibus, quod erūt diuitiæ amplissimæ, & semper duraturæ, dicente Propheta, *Gloria, & diuitiæ in domo eius; Psa. 111.* & *Erit Deus omnia in omnibus*, vt Apostolus loquitur in Epist. ad Corinth. *1. Cor. 15.* Quæ verba sic exponit Theophylactus, & etiam sanctus Anselmus,

mus, vt sensus sit, *Erit Deus omnia in omnibus*; quia nunc res vna nobis est cibus, alia potus, alia vestis, alia domus, alia diuitiæ, alia voluptas, alia honor, alia potestas: sed in cælo post resurrectionem erit Deus beatis omnibus cibus, potus, vestis, domus, diuitiæ, voluptas, honor, potestas. Erunt igitur beatis in cælo omnia pretiosa, omnia incorruptibilia, omnia diuina. Addit sanctus Hieronymus in epistola ad Aman- dum, Deum futurum omnibus Beatis omnia nō solum corporalia, sed etiam spiritualia; nunc enim gratiæ diuinæ non dantur omnes omnibus, sed vni sapientia, vt Salomoni, alteri bonitas, vt Dauidi; alteri patientia, vt Iob. Cùm autem rerum omnium finis aduenerit, tūc omnia in omnibus erunt, vt singuli sanctorum omnes virtutes, & dona possideant. Quid quæso daret in hoc mundo auarus, vt diuitias omnes omnium possideret? quid luxur-

riofus, vt voluptates, quas cupit, omnes conſequeretur? quid ambitioſus, vt honores, & dignitates, quas ambit, omnes aſſequi poſſet? Et tamen iſta temporalia ſunt, & citò peritura; & quod miſerabilius eſt, breui cum ſempiterna egeſtate, & dolore, & ignominia commutanda. Cur ergo non quaerimus Deum, in quo vno bona omnia ſpiritualia & corporalia in omnem æternitatem manſura poſſidebimus?

Sed quid tandem de gaudio, & voluptate beatorum dicemus? Iſaias, & Paulus exclamant, & dicunt, *Oculus non vidit, auris non au-*
Iſa. 64. diuit, in cor hominis non aſcenderunt
1. Cor. 2. qua præparauit Deus diligentibus ſe.
 Verè enim parauit Deus iuſtis diligentibus ſe in cæleſti patria gaudium, lætitiã, voluptatem, delicias, dulcedinem, ſuauitatem, qualem nullus mortalium neque guſtauit, neque cogitatione aſſequi vnquam

quam potuit. Tria requiruntur, ut delectatio generetur; potentia, obiectum, & unio potentiae cum obiecto: & quod ista maiora sunt, eo maior gignitur delectatio. Nulla potentia in rebus creatis maior, & viuacior, & delectationis capacior est rationali voluntate: nullum obiectum praestantius, & amabilius, & suavius est essentia creatoris. *Gustate*, inquit David, & *videte, quoniam suavis est Dominus*. Et sapiens loquens de Sole, & Stellis: *Quorum*, inquit, *si specie delectati, deos putauerunt, sciant quantum his dominator eorum speciosior est. Species enim generator hac omnia constituit*. Nulla coniunctio magis intima cogitari potest, quam Dei cum voluntate rationali, dicente Apostolo: *Qui adheret Deo, unus spiritus est*. Coniunctio corporum ut plurimum in superficie fieri solet, ad interiora non penetrat; & tamen sic afficit homines corporalis voluptas, &

ad infiniã quodam modo redigantur. Quam igitur suauitatem, quam dulcedinem gustabit anima, quando sic intimè coniungetur cū Deo, qui est suauitas infinita, vt vnus spiritus fiat cum eo? Hic mihi planè verba defunt, vt explicare nullo modo queam, quod cogitando mecum ipse reuoluo.

Adde, quod omnis humana voluptas, quæ ex rebus creatis oritur, aut momentanea, aut certè breuissima est; voluptas autem, quæ ex cōiunctione spiritus humani, cū Deo, qui est suauitas infinita, nunquam omnino finietur. Et tamen tanta regnat in multis hominibus amentia, vt malint frui carnalibus voluptatibus, sordidis, & modicis, & ad tempus breuissimum, quàm maximis, & purissimis, & in omnem æternitatem sine vllò dubio duraturis. Arque hæc de quatuor nouissimis hoc loco sufficiant.

C A.

CAPUT V.

*De quinto praecepto artis bene moriendi,
vicina iam morte, quod est de testa-
mento condendo.*

PRæmissa consideratione mor-
tis appropinquantis, & alio-
rum nouissimorum, consequens est,
vt qui discedere parat ex hoc mun-
do, disponat domū suam. Sic enim
admonuit Isaias Ezechiam dicens,
Dispone domui tuae, quia morieris tu, & Isa. 38.
non viues. A qua molestia liberi sunt
vir regulares, qui cum Apostolis
dicere possunt, *Ecce nos reliquimus Mat. 19.*
omnia. Ex quibus fuit vnus sanctus
Augustinus, de quo scribit Possi-
dius in eius vita, *Testamentum*, in-
quit, *non fecit, quia vnde faceret pau-*
per Christi non habebat: Quamuis enim
Episcopus esset, tamen more Regularium
nihil proprii retinebat.

Porro testamentum fieri debet

L 7

ad

ad initium morbi , nisi quis prudenter anteuerterit : & non leuiter errant , qui de testamento condendo non cogitant , nisi cùm ægritudine inualeſcente à cognatis, vel amicis coguntur : quo tempore vel delirare incipiunt , vel certè res suas non ea prudentia disponunt , qua disposuiſſent , dum bene ualebant.

Oportet autem , vt primum omnium de ære alieno , ſi quo forè grauantur , reſtituendo cogitent. Deinde opes ſuas illis omnino relinquunt , ad quos de iure pertinere intelligent , neque ſinant ſe trahi ad perſonas , quas magis diligunt , ſi quoquo modo repugnet iuſtitia. In ijs verò , quæ ab arbitrio dependent ſuo , conſulant in primis gloriâ Dei , deinde proximorum neceſſitates. Quod ſi forè abundant diuitijs , quas, vt ſuperuacaneas, pauperibus iam dudum diſtribuire debuiffent, non
exiſti-

existiment se conscientiae satisfecisse, si hoc ipsum cum alijs criminibus suis sacerdoti aperuerint, & absolutionem obtinuerint; nisi res illas pauperibus erogari mandauerint, vel ipsi potius continuo erogauerint. Est enim sententia communis sanctorum Patrum, & præcipuorum Doctorum scholasticorum, res superuacaneas pauperibus deberi. de qua re scripsimus in libro priore, capite nono, quæ repetenda non sunt. De ijs verò, quæ arbitrio suo donare poterunt, consulant viros pios, quæ sint opera charitatis magis grata Deo pro loco & tempore. Alicubi enim magis vrgebit ædificatio Ecclesiæ, vel Cœmeterij; alibi collocatio pauperum virginum in matrimonio; alibi multitudo ægrotantium in xenodochio, vel pauperum mendicantium in plateis; alibi redemptio captiuorum. Denique in huiusmodi distribu-

ne

ne nulla est regula melior, quàm *fi-*
des sincera, & prouidentia perspicax, vt

Lib. 3: scribit Sanctus Ambrosius: vel
 de offic. *charitas cum prudentia, & prudentia*
 c. 48. *cum charitate coniuncta*, vt loquitur

3: p. Sanctus Gregorius:

past. ad- Illud autem magni momenti ef-
 monit. se videtur, vt eleemosynæ, quæ fiunt
 21. à viuentibus, vel vt fiant mandan-

tur à morientibus, tunc potissimū
 aut fiant, aut mandentur vt fiant,
 quando is, qui facit, vel mandat, est
 gratus Deo, tunc enim meritum
 magnum conciliant largienti, & e-
 iusmodi boni eleemosynarij reci-
 piuntur à bonis amicis *in æterna ta-*

Luc. 16. *bernacula*, iuxta promissionē Chri-
 sti apud Lucam. Si verò fiant, aut
 mandentur, vt fiant ab homine im-
 pio; tunc eleemosynæ non profunt
 ad vitam æternam, quicquid sit de
 alijs meritis, neque efficiant, vt
 largitores recipiantur in æterna ta-
 bernacula. Quare consulendum est
 à prudenti confessario, vel amicis
 homi-

homini, qui sibi conscius est, quòd testamentum condiderit, cùm iaceret in cœno lethalis peccati, vt post nouam confessionem integrè, & ritè peractam confirmet, & approbet, ac ratum habeat id totũ, quod in suo testamento disposuerat, ac præsertim de eleemosynis post obitum suum, vel Ecclesiæ, vel pauperibus largiendis.

Addendum est postremò, vt qui in testamento suo multis muneribus affecit proximo. suos, non obliuiscatur animæ suæ, præsertim cū: faciliè fieri possit, vt non rectà in calum euolet, sed ad purgatoria loca deducatur. Itaque prudenter, & piè faciet, si partem eleemosynarũ iubeat cõferri sacerdotibus, qui pro anima ipsius sacrificia Domino 2. Mac.: offerant, *Sancta enim, & salubris est 12. cogitatio pro defunctis exorare*, vt à Lib de peccatis soluantur, vt dicitur in libris cura pro Macchabæorum. Ex quo loco colligit S. Augustinus, multò magis cap. 1. iuuari.

iuuari animas defunctorum sacrificio corporis Christi, si iuuabantur sacrificijs pecorum in testamento veteri.

CAPVT. VI.

*De sexto praecepto artis bene moriendi,
vicina iam morte, quod est de Con-
fessione peccatorum.*

POST considerationem quatuor nouissimorum, & rebus domesticis expeditis, necesse est, vt homo senex, vel periculoso morbo laborans serio animum applicet, reiectis alijs curis, ad sacramentum poenitentiae ritè percipiendum. Sæpè enim accidit, vt sacramentum poenitentiae, quo tempore magis est necessarium, illo ipso tempore minùs accuratè suscipiatur. Qui enim graui morbo laborant, vel doloribus impediti, vel debilitate, aut deficiente iudi-

iudicio, vel horrore propinquæ mortis, vel amore charorum quos inuiti relinquunt; satis imperfectam confessionem peccatorum faciunt, & valde ægrè contritionem veram & perfectam in illis angustijs in se ipsi excitare queunt.

Testis ego non possum esse huius difficultatis, quam ægroti ut plurimum patiuntur. Nam cum aliquando inuiserem amicum, virum diuitem & nobilem, qui ex peccato quodam graui perpetrato in morbum lethalem incidèrat, atque ei dicerem, nihil ei salutaris in eo temporis articulo esse posse, quàm veram peccatorum suorum pœnitentiam, & contritionem, quia Deus cor contritum, & humiliatum nunquam despicit. Respondit ille, & quid est contritio? non capio quid à me requiras. Subieci ego, hoc requiro, ut ex vero corde displiceat tibi, quod

in

in Deum peccaueris, & omnino frustuas, si diutius vixeris, nunquam amplius Deum offendere, idque totum procedat ex vero amore Dei, qui tibi innumerabilia beneficia præstitit, cui tu ingratus & ingratus pro beneficijis iniurias reddidisti. Respondit ille, non intelligo, non sum capax rerum istarum. Ita obiit, signa damnationis sue satis aperta nobis relinquens. Hæc, & similia exempla nos monent, ut cum bene valeamus, sic conscientiam nostram exoneremus, & poenitentiam veram agamus, ac si illa confessio ultima nobis esset futura.

Sed nihilominus tamen in ipso graui morbo confessio sacramentalis quæ fieri potest diligentia fieri debet: ac præsertim contritio excitanda est ex vero dolore præteritorum, & proposito firmissimo non amplius peccandi, si vterius sit viuendum. Neq; solum de peccatis commissis poenitentia agenda est, sed

sed etiam de operibus bonis omis-
sis, ad quæ ex officio, vel ex charita-
te tenebamur. multi enim satis ac-
curatè peccata in Deum vel proximi-
mū admittā considerant, omissio-
nū autem faciliè obliuiscuntur, vel
eas non magnificiunt. Addere pos-
sum etiam hoc loco exemplum sa-
tis utile:

AEgrotabat ad mortem Episco-
pus valdè doct⁹ & pius. Accessit ad
eum Sacerdos, vtriq; nostrū amicus,
à quo hoc accepi, quod narro. Que-
siuit ab episcopo cōmunis amicus,
an consciētia eius satis pacata esset:
respondit per gratiā Dei, nihil gra-
ue sibi occurrere, quod in Deum se
commisisset ab vltima confessione
meminisset. Addidit Sacerdos ami-
cus, an conscientia omissionū non
eum reprehenderet, cū Aposto-
lus tā sollicitè Episcopum Timo-
theum admonuerit, dicens *Testificor 2 Tim.*
coram Deo, & Iesu Christo, qui iudica-
turus est vivos, & mortuos, per aduen-
tum

rum ipsius, & regnū eius: *pradica verbum*, *instā* opportunè, *importunè*, *argue*, *obsecra*, *increpa in omni patientia*, & *doctrina*. His auditis ingemuit bonus Episcopus, & ait, verè omissiones me non parū exterrēt: & his dictis, cœperunt oculi eius profundere fluminā lacrymarum.

Porrò ijs, qui ad bene moriendum se parant, præcipuè contritio necessaria est: Confessio enim sine contritione, vel attritione vera non sufficit ad salutem: satisfactio quoque, vel sine contritione non prodest, vel ægrè ab ægroto præstari potest. Contritio verò, quæ charitatem includit, etiam sine confessione & satisfactione, cum illæ præstari non possunt, ad salutem perducit. Nam vt paulò antè diximus, *Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet*. Contritio igitur ægrotanti sollicitè quærenda nobis esse videtur: cuius rei habemus exemplū egregium san-

sancti Patris Augustini, qui recte
 Possidio, qui eius vitam scripsit,
 in ultima ægitudine, ex qua defun-
 ctus est, describi sibi iussit. Psalmos
 Daudicos, qui ad pœnitentiam
 pertinent; ipsosque quaternio-
 nes, iacens in lecto, contra parietem
 positos diebus suæ infirmitatis in-
 tuebatur, & legebat, & iugiter
 ac vbertim flebat. Et ne intentio
 eius à quoquam impediretur, ca-
 uebat. Ante dies ferme decem,
 quàm exiret de corpore, postulauit
 à familiaribus suis, ne quis ad eum
 ingrederetur, nisi ijs tantum horis,
 quibus medici ad inspiciendum in-
 trarent, vel cùm ei inferretur refe-
 ctio: nam omni reliquo tempore
 orationi vacabat. O beatissimum,
 & sapientissimum virum. Post
 baptismum susceptum, & pecca-
 ta præteriti temporis ei dimissa vi-
 xit annos tres & quadraginta, in
 quibus usque ad ultimam ægritu-
 dinem assidue prædicauit verbum
 Dei.

Dei: scripsit libros innumerabiles, Ecclesiæ vniuersæ vtilissimos: vitam duxit sine querela, innocenter, & sanctissimè: & tamen in vltima senectute, & morbo, per dies plurimos contritioni, & pœnitentiæ ita vacauit, vt in legendis psalmis pœnitentialibus iugiter, & vbertim fleret. Et planè obseruanda sunt duo illa verba, *iugiter & vbertim*. Non enim vna die vel hora contritioni vacauit, sed per dies plurimos, sæpissimè, & copiosissimè peccata sua defleuit. & cuius generis peccata defleuit vir sanctissimus? opinor, venialia tantum: vt nō solum à flammis gehēnæ, sed etiam ab igne purgatorio liber rectà in cælum conscenderet. Et si vir sanctus, & prudens delicta venialia per tot dies iugiter, & vbertim defleuit, quid faciendum esset illis, qui non solum pro delictis venialibus, sed etiam pro criminibus lethalibus satisfacere debent Deo?

Igitur ægroti omnes, qui vicinam habent mortem, ita se comparent, antequam ægrotent, ut in senectute, vel morbo non sit illis necessarium graua peccata expiare, sed pro leuioribus tantum delictis pœnitentiam agere; & sacra confessione, & communione, & vnctione ita se communire studeant aduersus insidias Diaboli, ut ad patriam cœlestem feliciter Deo duce, & Angelo sancto custode comitante perueniant.

CAPVT VII.

De septimo praecepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de Sacrosancto viatico.

VETERES Christiani in ministrando sacro viatico, & sacra vnctione ægrotis, primo loco inungebant ægrotos sacra vnctione, deinde porrigebant ipsi ægrotis

M

tis

ne nulla est regula melior, quàm *fi-
des sincera, & prouidentia perspicax*, vt
 Lib. 3: scribit Sanctus Ambrosius: vel
 de offic. *charitas cum prudentia, & prudentia:*
 c. 48. *cum charitate coniuncta*, vt loquitur

3: p. Sanctus Gregorius:

Illud autem magni momenti ef-
 past. ad- se videtur, vt eleemosynæ, quæ fiunt
 monit. à viuentibus, vel vt fiant mandan-
 21. tur à morientibus, tunc potissimū

aut fiant, aut mandentur vt fiant,
 quando is, qui facit, vel mandat, est
 gratus Deo, tunc enim meritum
 magnum conciliant largienti, & e-
 iusmodi boni eleemosynarij reci-
 piuntur à bonis amicis *in æterna ta-
 bernacula*, iuxta promissionē Chri-
 sti apud Lucam. Si verò fiant, aut
 mandentur, vt fiant ab homine im-
 pio; tunc eleemosynæ non profunt
 ad vitam æternam, quicquid sit de
 alijs meritis, neque efficiant, vt
 largitores recipiantur in æterna ta-
 bernacula. Quare consulendum est
 à prudenti confessario, vel amicis
 homi-

Luc. 16.

homini, qui sibi conscius est, quòd testamentum condiderit, cùm iaceret in cœno lethalis peccati, vt post nouam confessionem integrè, & ritè peractam confirmet, & approbet, ac ratum habeat id totũ, quod in suo testamento disposuerat, ac præsertim de eleemosynis post obitum suum, vel Ecclesiæ, vel pauperibus largiendis.

Addendum est postremò, vt qui in testamento suo multis muneribus affecit proximo suos, non obliuiscatur animæ suæ, præsertim cū facilè fieri possit, vt non rectà in calum euolet, sed ad purgatoria loca deducatur. Itaque prudenter, & piè faciet, si partem eleemosynarũ iubeat cõferri sacerdotibus, qui pro anima ipsius sacrificia Domino 2. Mac. offerant, *Sancta enim, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare*, vt à Lib de peccatis soluantur, vt dicitur in libris cura pro Macchabæorum. Ex quo loco colligit S. Augustinus, multò magis cap. i. iuuari.

iuuari animas defunctorum sacrificio corporis Christi, si iuuabantur sacrificijs pecorum in testamento veteri.

CAPVT. VI.

*De sexto praecepto artis bene moriendi,
vicina iam morte, quod est de Con-
fessione peccatorum.*

POST considerationem quatuor nouissimorum, & rebus domesticis expeditis, necesse est, ut homo senex, vel periculoso morbo laborans serio animum applicet, reiectis alijs curis, ad sacramentum poenitentiae ritè percipiendum. Sæpè enim accidit, ut sacramentum poenitentiae, quo tempore magis est necessarium, illo ipso tempore minùs accuratè suscipiatur. Qui enim graui morbo laborant, vel doloribus impediti, vel debilitate, aut deficiente iudi-

iudicio , vel horrore propinquæ mortis , vel amore charorum quos inuiti relinquunt ; satis imperfectam confessionem peccatorum faciunt , & valde agrè contritionem veram & perfectam in illis angustijs in se ipsi excitare queunt.

Testis ego non possum esse huius difficultatis , quam ægroti ut plurimum patiuntur. Nam cum aliquando inuiderem amicum , virum diuitem & nobilem , qui ex peccato quodam graui perpetrato in morbum lethalem incidèrat , atque ei dicerem , nihil ei salutaris in eo temporis articulo esse posse , quàm veram peccatorum suorum pœnitentiam , & contritionem , quia Deus cor contritum , & humiliatum nunquam despicit. Respondit ille , & quid est contritio ? non capio quid à me requiras. Subieci ego , hoc requiro , ut ex vero corde displiceat tibi , quod

in

in Deum peccaueris, & omnino stituas, si diutius vixeris, nunquam amplius Deum offendere, idque totum procedat ex vero amore Dei, qui tibi innumerabilia beneficia præstitit, cui tu ingratiſſimus pro beneficijs iniurias reddidisti. Respondit ille, non intelligo, non sum capax rerum istarum. Ita obiit, signa damnationis sue satis aperta nobis relinquens. Hæc, & similia exempla nos monent, vt cum bene valemus, sic conscientiam nostram exoneremus, & pœnitentiam veram agamus, ac si illa confessio vltima nobis esset futura.

Sed nihilominus tamen in ipso graui morbo confessio sacramentalis quanta fieri potest diligentia fieri debet: ac præsertim contritio excitanda est ex vero dolore præteritorum, & proposito firmissimo non amplius peccandi, si vltcrius sit viuendum. Neq; solum de peccatis commissis pœnitentia agenda est, sed

sed etiam de operibus bonis omis-
sis, ad quæ ex officio, vel ex charita-
te tenebamur. multi enim satis ac-
curatè peccata in Deum vel proxi-
mū admissa considerant, omissionū
autem faciliè obliuiscuntur, vel
eas non magnificiunt. Addere pos-
sum etiam hoc loco exemplum sa-
tis vtile:

AEgrotabat ad mortem Episco-
pus valdè doct⁹ & pius. Accessit ad
eum Sacerdos vtriq; nostrū amicus,
à quo hoc accepi, quod narro. Que-
siuit ab episcopo cōmunis amicus,
an consciētia eius satis pacata esset:
respondit per gratiā Dei, nihil gra-
ue sibi occurrere, quod in Deum se
commisisset ab vltima confessione
meminisset. Addidit Sacerdos ami-
cus, an conscientia omissionū non
eum reprehenderet, cū Aposto-
lus tā sollicitè Episcopum Timo-
theum admonuerit, dicens *Testificor* 2 *Tim.*
coram Deo, & Iesu Christo, qui iudica- 4
turus est vivos, & mortuos, per aduen-

tum

rum ipsius, & regnū eius: *pradica verbum, instā opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina*. His auditis ingemuit bonus Episcopus, & ait, verē omissiones me non parū exterrēt: & his dictis, cœperunt oculi eius profundere flumina lacrymarum.

Porro ijs, qui ad bene moriendum se parant, præcipuē contritio necessaria est: Confessio enim sine contritione, vel attritione vera non sufficit ad salutem: satisfactio quoque, vel sine contritione non prodest, vel ægrè ab ægroto præstari potest. Contritio verò, quæ charitatem includit, etiam sine confessione & satisfactione, cum illæ præstari non possunt, ad salutem perducit. Nam ut paulò antè diximus, *Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet*. Contritio igitur ægrotanti sollicitè quærenda nobis esse videtur: cuius rei habemus exemplū egregium san-

sancti Patris Augustini, qui teste Possidio, qui eius vitam scripsit, in vltima ægritudine, ex qua defunctus est, describi sibi iussit. Psalmos Davidicos, qui ad pœnitentiam pertinent; ipsosque quaterniones, iacens in lecto, contra parietem positos diebus suæ infirmitatis intuebatur, & legebat, & iugiter ac vbertim flebat. Et ne intentio eius à quoquam impediretur, cauebat. Ante dies ferme decem, quàm exiret de corpore, postulauit à familiaribus suis, ne quis ad eum ingrederetur, nisi ijs tantum horis, quibus medici ad inspiciendum intrarent, vel cùm ei inferretur refectio: nam omni reliquo tempore orationi vacabat. O beatissimum, & sapientissimum virum. Post baptismum susceptum, & peccata præteriti temporis ei dimissa vixit annos tres & quadraginta, in quibus vsque ad vltimam ægritudinem assidue prædicauit verbum Dei.

Dei: scripsit libros innumerabiles, Ecclesiæ vniuersæ vtilissimos: vitam duxit sine querela, innocentem, & sanctissimè: & tamen in vltima senectute, & morbo, per dies plurimos contritioni, & pœnitentiæ ita vacauit, vt in legendis psalmis pœnitentialibus iugiter, & vbertim fletet. Et planè obseruanda sunt duo illa verba, *iugiter & vbertim*. Non enim vna die vel hora contritioni vacauit, sed per dies plurimos, sæpissimè, & copiosissimè peccata sua defleuit. & cuius generis peccata defleuit vir sanctissimus? opinor, venialia tantùm: vt nō solum à flammis gehēnæ, sed etiam ab igne purgatorio liber rectà in cælum conscenderet. Et si vir sanctus, & prudens delicta venialia per tot dies iugiter, & vbertim defleuit, quid faciendum esset illis, qui non solum pro delictis venialibus, sed etiam pro criminibus lechalibus satisfacere debent Deo?

Igi-

Igitur ægroti omnes, qui vicinam habent mortem, ita se comparent, antequam ægrotent, ut in senectute, vel morbo non sit illis necessarium graua peccata expiare, sed pro leuioribus tantum delictis pœnitentiam agere; & sacra confessione, & communione, & vnctione ita se communire studeant aduersus insidias Diaboli, ut ad patriam cœlestem feliciter Deo duce, & Angelo sancto custode comitante perueniant.

C A P V T VII.

De septimo præcepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de Sacrosancto viatico.

VETERES Christiani in administrando sacro viatico, & sacra vnctione ægrotis, primo loco inungebant ægrotos sacra vnctione, deinde porrigebant ipsi ægro-

M tis

tis Sacratissimum Christi corpus. Ac ut vnum vel alterum testimonium adferamus, exstat apud Laurentium Surium tomo primo, vita sancti Guilielmi Archiepiscopi Bituricensis, qui vixit temporibus Innocentij Tertij Pontificis. In ea sic legitur, *Vnctionis Sacramentum humiliter, ac deuotè suscepit: eo percepto, sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi instantissimè postulauit, ut tanto itineris duce munitus, posset securius hostium cuneos penetrare.* Id ipsum habetur de sancto Malachia, in vita eius à sancto Bernardo conscripta, quòd videlicet Eucharistiæ viaticum post extremam vnctionem acceperit.

Præter hæc duo testimonia, quæ demonstrant ordinem inter extremam vnctionem, & Eucharistiam, possunt adferri alia duo, quæ docent viaticum fuisse postremum, quamuis non fiat mentio vnctionis extremæ. In vita sancti

Am-

Ambrosij, quam scripsit Paulinus, habetur viaticum datum fuisse sancto Ambrosio morte iam imminente; ita ut sumpto viatico statim spiritum emiserit. Idem omnino scribit Simeon Metaphrastes de sancto Ioanne Chryso-stomo in vita ipsius. Itaque perspicuum est, apud veteres ultimum sacramentum fuisse viaticum corporis Domini.

Nos hoc tempore primum ægrotos munimus sacro viatico, deinde post aliquot dies morbo crescente inungimus oleo sancto. Uterque ritus habet suas rationes. Veteres considerabant, olei sancti venerabile sacramentum institutum fuisse tum ad bonam valetudinem recuperandam, tum ad peccata, siue peccatorum reliquias expellendas. Sic enim loquitur sanctus Iacobus, *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesie, & orent super eum, vnguentes*

eum oleo in nomine Domini : & oratio fidei saluabit infirmum , & alleuiabit eum Dominus , & si in peccatis sit , remittentur ei. Veteres igitur sperantes ex hac sacra vnctione sanitatem corporalem ægroti, non differebāt hoc sacramentum ad illud tempus, in quo desperata est salus medicorum iudicio; sed cū morbus incipiebat à medicis periculosus iudicari, continuò ad sacram vnctionem confugiebant. Id quod etiam potest intelligi ex eo , quod S. Bernardus scribit in vita S. Malachie Episcopi ; eundem sanctum virum ægrotantem ex cubiculo, quod erat in parte superiore domus, descendisse pedibus suis ad Ecclesiam, vt vnctionem extremam primū, deinde viaticum acciperet ; & his sacramentis susceptis rediisse etiam pedibus suis nullo adiumento ad cubiculum & lectum suum. Nostro tempore ægroti cū audiunt mentionem fieri extremæ vnctionis,

nis, arbitrantur iam actum esse de vita sua, eaque de causa cognati vel amici ne ægrotos terreant, differunt hoc sacramentum, quamdiu possunt.

Est etiam alia ratio, quæ veteres mouebat, ut primo loco inungerent ægrotos, deinde viaticum eis præberent; quia videlicet in sacramento vñctionis remittuntur peccata, ut iam ex Apostolo Iacobo audiuius: & ideo vocatur à nonnullis veterum extrema vñctio, *Pœnitentia infirmorum*. Peccatorum autem remissio & pœnitentia rectissimè præponitur, tanquam præparatio, siue dispositio ad altissimum sacramentum Eucharistiæ, quod puritatem maximam requirit.

Denique sacramenta omnia concluduntur, & quasi consignantur sacramento corporis Domini. Sic enim qui baptizatur adulti, ut Hebræi, vel Turcæ, post baptismum

continuo confirmantur, & admittuntur ad sacrificium Missæ, & sacram Eucharistiam percipiunt: sic etiam qui pœnitentiam agebant, pœnitentia peracta ad Eucharistiam, saltem more veteri, semper accedebant. Illi etiam qui ordines minores, vel maiores accipiunt, susceptis ordinibus, ad sacram cõmunione[m] accedunt. Denique qui matrimonio iunguntur, sacramentum coniugij sacramento Eucharistiæ muniunt, & confirmant. Nostro tempore inuertitur ordo, non sine causa rationabili. Sæpè enim accidit, vt extrema vnctio, ne terreantur ægroti, differatur in longum tempus, & periculum est, ne interim ægrotus vel vsum rationis amittat, vel alia de causa reddatur inhabilis ad sacrosanctam Eucharistiam ritè percipiendam. Ideo igitur viaticum nostro tempore præmittitur. Melius enim est, vt inuerso ordine sacramenta ista ministrantur.

strentur ægrotis, quàm ut altero, eoque saluberrimo careant. Vnctio enim extréma cōferri potest ægroto etiam in agone posito, & non intelligenti, vel sentienti, quid circa se agatur, modò tamen in viuis sit: defuncti enim nullius sacramenti capaces sunt. Atque hæc de ordine sacramenta ægrotis conferendi.

Venio nunc ad pretiosum Christi corpus ægrotis vtiliter conferendum. Ac primùm breuiter exponam, quid agendum sit ægroto, antequam sacramentum ad eum deferatur: deinde quid agere debeat idem ægrotus Christi corpore præsentē: denique quomodo se gerat diuinissimo cibo recreatus.

Quod attinet ad primum, ego consulērem, nisi patri spirituali aliquid vtilius suggerendum occurreret, ut diligenter ægrotus consideraret verba illa sancti Thomæ:

O *sacrum conuiuium*, in quo *Christus sumitur*, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futura gloria nobis pignus datur. Primum igitur attentè cōsiderabit, sacrosanctam Eucharistiam præberi nobis viatoribus per modum cibi, vt nō deficiamus in via ad patriā, præsertim eo tempore quo longo itinere fatigatis vires minui solent. Dicitur autē hic cibus, *conuiuium & sacrum conuiuiū*, quia licet detur in specie solius panis, famē est integrū, magnumq; conuiuium, & conuiuium, nō prophanum, sed sacrum; non corporis, sed animæ: ideo additur *in quo Christus sumitur*: est enim sub illis speciebus, siue accidentibus panis, verum Christi corpus, non separatum ab anima, & diuinitate; ac per hoc res maxima, & pretiosissima, & ingens, dulcissimumque conuiuium, omnem saporem suauitatis exuperans: sed animæ nutriendæ, & delectandæ, non corpori accommodatum.

Qui

Qui sint autem fructus, siue utilitas huius cibi, additur, cūm dicitur, *Recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futura gloria nobis pignus datur.* Primus igitur fructus huius conuiuij est, memoria passionis Christi: ideo enim in duplici specie, panis, & vini, corpus, & sanguis Domini consecratur, vt species panis repræsentet corpus à sanguine separatum, ac per hoc mortuum: & species vini repræsentet sanguinem separatum à corpore, quamuis sub vtraque specie Christus totus, & viuens existat. Voluit enim Dominus, vt per hæc mysteria iugis, & quotidiana memoria apud nos exstaret veneranda passionis suæ, per quam omnia mala euasimus, & omnia bona consequuti sumus. Hinc enim Dominus ipse dixit Apostolis suis: de hoc sacramento loquens, *Hoc facite in meam commemorationem, Luc. 22.* & Apostolus Paulus hæc Domini

- verba exponens ait, *Quotiescumque*
 1. Cor. *manducabitis panem hunc, & calicem*
 11. *bibetis, mortem Domini annuntiabitur,*
donec veniat. hoc est, quotiescumque
ad hoc sacrosanctum mysterium
accesseritis, memores eritis, Chri-
stum Dominum vitam posuisse pro
vobis, & hæc commemoratio du-
rabit usque ad secundum aduentum
Domini, id est, usque ad mundi
consummationem. Voluit autem
Dominus nos assidue memores es-
se passionis, & mortis suæ; quia scie-
bat, hanc memoriam nobis utilis-
simam fore; ut memores tam ad-
mirabilis charitatis suæ erga nos, o-
mnem spem nostram in illo pone-
remus, tum in vita, tum in morte.
Quid enim negare poterit illis, pro
quibus vitam ipse suam tam alacri-
ter posuit?

Alter fructus huius cælestis con-
 iuij notatur in verbis illis, *Mens*
impletur gratia: quod est priuilegium
 sacramenti Eucharistiæ singulare,
 quan-

quando cum debita præparatione
 suscipitur. Nam quemadmodum
 cibus corporalis, res vna est, &
 per manducationem ad stomachum
 traicitur: tamen omnia membra
 corporis reficit, nutrit, roborat,
 exhilarat; contra verò nimia cibi
 abstinencia non stomachum solum
 inanem reddit, sed omnia membra
 debilitat, extenuat, deformia, &
 languia reddit, ac tandem occi-
 dit. sic cibus iste diuinus omnes ani-
 mæ spirituales potentias reficit;
 nutrit, roborat. Memoria hoc sa-
 cro alimento impletur gratia dul-
 cissimæ recordationis beneficiorum
 Dei, ac præcipuè passionis Domi-
 nicæ, per quam liberati, & saluati
 sumus. Intelligentia hoc eodem a-
 limento repletur gratia fidei, non
 habitualis tantum, sed etiam a-
 ctualis; fides autem purificat cor- *Act. 15.*
 da ab erroribus plurimis, & replet
 mentem intelligentia rerum diui-
 narum, quæ incredibile gaudium
 M 6 parit.

parit. Denique voluntas, hoc ipso alimento repletur gratia spei certissimæ, & charitatis ardentissimæ: quæ cum sit regina virtutum, omnes virtutes ad se trahit; quarum possessione homo ditissimus cælestium opum euadit. Sic igitur per hoc diuinissimum sacramentum mens repletur gratia.

Denique *futura gloria nobis pignus datur* per hoc idem salutiferum sacramentum. Sumpta est autem metaphora pignoris ab eo, quod inter homines non potest negari id, quod promissum est, quando in fidem seruandæ promissionis relictum est pignus. Reliquit autem Dominus corpus suum in Eucharistia, vt pignus cælestis beatitudinis, proinde qui moritur suscepto corpore Dominico, cum debita puritate, & reuerentiâ; is pignus ostendet, & à cælesti felicitate excludi non poterit. Ostendit autem pignus, qui moritur vn-

tus

tus CHRISTO per veram charitatem, quam reliquit in anima digna perceptio huius salutiferi sacramenti. Tunc enim egreditur anima de corpore, *ut sponsa innixa super dilectum suum.*

Atque hoc est, quod scribit sanctus Ioannes in Apocalypsi, cum dicit, *Beati mortui, qui in Domino moriuntur;* id est, beati morientes, qui moriuntur coniuncti Domino, ut membra capiti. *Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de calo, Filius hominis qui est in calo* Filius autem hominis Christus non ascendit sine corpore suo, cuius ipse est caput. proinde soli illi moriuntur in Domino, qui dum moriuntur, adhærent Domino, ut membra capiti: quod illi omnes obtinent, qui paulò ante mortem Christum in Eucharistia dignè percipiunt.

Atque hætenus de præparatione ægroti ad viaticum percipiendum, antequam viaticum ipsum

sit præsens. Nam statim atque sacrum viaticum allatum est, debet ægrotus eo modo quo potest assurgere, & Dominum suum vel in genua prouolutus, vel certè inclinato capite adorare. Sæpè autem Dominus vires præbet, vt homines, etiam moribundi, in illa hora consurgant, & genua flectant. Sic enim legimus de sancto Guilielmo Archiepiscopo Biturienfi, *Vt autem Dominum, & Creatorem suum ad se venisse cognouerat, illico resumptis viribus de strato profiliens, tanquam iam febris omnis abscèssisset, non sine stupore circumstantium, maxime quòd iam ferè in supremo spiritu positus videretur, concito gradu procedit obuiam saluatori suo vires subministrante charitate flexisq; genibus, totus lacrymis disfluens, illum adorat, vtque sæpius genua possit flectere, crebrò prostratus erigitur, illicque suum agonem tota deuotione commendat;*
orans

*orans, ut quicquid purgandum superest,
ipse purgare dignetur, ne quid funestum
possit inuenire inimicus.*

Videtur autem mihi optimum
factu, ut ægrotus, antequam Domi-
ni corpus accipiat, recitet vel
recitari audiat versiculos illos S.
Thomæ Aquinatis, qui simul fi-
dem protestantur, & spem erigunt,
& charitatem accendunt. Sunt au-
tem hi:

Adoro te deuotè latens Deitas:

Qua sub his figuris verè latitas.

Tibi se cor meum totum subijcit,

Quia te contemplans totum deficit.

*Visus, gustus, tactus in te falli-
tur,*

Sed auditu soli tutò creditur.

Credo quicquid dixit Dei Filius,

Nihil veritatis hoc verbo verius.

In cruce latebat sola Deitas,

Sed hic latet simul & humanitas:

*Ambotamen credens, atque confi-
tens,*

Peto quod petiuit latro pœnitens.

Pla-

*Plagas, sicut Thomas, non intueor,
Deum tamen meum te confiteor:*

Fac me tibi semper magis credere,

In te spem habere, & diligere.

O memoriale mortis Domini,

*Panis verus vitam prestans homi-
ni,*

Presta mea menti de te vivere,

Et te illi semper dulce sapere.

Pie pelicane I E S V Domine,

*Me immundum munda tuo san-
guine,*

*Curus vna stilla saluum face-
re*

*Totum mundum posset omni sce-
lere.*

*I E S V, quem velatum nunc aspi-
cio,*

Quando fiet illud quod tam sitio;

Vt te reuelata cernens facie,

Visu sim beatus tua gloria?

His versiculis deuotissimè recita-
tis, vel auditis, præmissa confes-
sione ordinaria, *Confiteor Deo, &c. & ac-
cepta sacerdotis absolutione, & be-*
ne-

nedictione, & dicto, *Domine non sum dignus*: summa qua potest humilitate, & deuotione adiungat, *In manus tuas Domine, &c.* & sacrosanctum ac coelestem cibum securè accipiat.

Sumpto viatico restat gratiarum actio pro tam eximio Dei beneficio. Et præter orationes vocales, quæ ex pijs libellis recitari solent, valde vtile esset, vt qui viaticum accepit, ingrederetur cubiculum cordis sui, & tacitus intra se meditaretur verba illa dulcissima Domini Iesu, quæ habentur in Apocalypsi: *Ego sto ad ostium, Apoc. 3. & pulso; si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum*: Hæc enim propriè conueniunt illis, qui à sacra communione recedunt. Dominus enim, qui hoc sacramentum instituit in specie conuiuij, nihil aliud magis cupit, quàm vt Christiani ad conuiuium istud accedant: & hoc significatur illis verbis, *Ego sto ad*

ad ostium, & pulso, id est, ego me ipse invito ad commune conuiuium, vt simul pascar, Si quis mihi aperuerit, assentiens bono desiderio à me illi inspirato, vt simul conuiuiamus; intrabo ad eum per Sacrosancti conuiuii communicationē, & cenabo cum illo, & ipse mecum. Deus enim cœnare dicitur nobiscum, quando delectatur de nostro spirituali profectu, iuxta illud Prophetæ: *Letabitur Dominus in operibus suis.* Et in eodem loco, *Iucundum fit ei eloquium meum, ego verò delectabor in Domino.* Quibus verbis exprimitur mutua delectatio, & quasi dulce conuiuium Dei cum anima, & animæ cum Deo. Deus enim delectatur de profectu spirituali animæ, & anima delectatur de acceptis à Deo beneficijs, quorum præcipuū est, quòd ipse idem per hoc magnificum sacramentum cum anima quodam modo conglutinari dignetur.

Cogi-

Cogitet igitur anima fidelis post acceptum viaticum, quàm dulce, & quàm fructuosum sit habere hospitem Christum, dum sacrae illæ species durant, non solum ut Deum, sed etiam ut hominem, & posse cum illo cum fiducia agere, & pericula atque angustias suas in exitu de corpore cum illo communicare, sequi illi ex toto corde commendare, atque ab eo petere, ut tentatorem reprimat, Angelum sanctum comitem sibi adiungat, atque ad portum salutis perducatur.

CAPUT VIII.

*De octavo præcepto artis bene moriendæ,
vicina iam morte, quod est de Vnctione extrema.*

VLTIMUM Sacramentum est Sacra unctio, quæ magnā consolationem a gremio adferre potest, si vir-

si virtus eius intelligatur, & ipsum Sacramentum opportuno tempore percipiatur. Duo sunt effectus huius Sacramenti, ut capite superiori dicebamus: sanitas corporalis, & remissio peccatorum. De utroque effectum paucis differemus. De primo sic loquitur S. Iacobus, *Infirmitur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei saluabit infirmum.* Hæc sanè satis aperta, & certa promissio est.

Cur autem rarissimè nostro tempore conualescant ægroti, hac vñctione suscepta; duæ sunt causæ: vna est, quia nostro tempore seriùs, quàm oporteret, hoc Sacramentum exhibetur ægrotis: neque enim per hoc Sacramentum miracula expectanda sunt, quale miraculum esset, si is, qui agit animam, continuò conualesceret. Verùm si hoc Sacramentum conferretur ægrotis, quando periculo-

losè ægrotare incipiunt ; sæpè videremus effectum sanitatis , quæ non quidem in momento, sed tempore suo succederet. quæ causa est , cur extrema vñctio non conferatur ijs , qui propter commissa crimina à carnifice interficiuntur, Isti enim non nisi apertissimo miraculo à mortis periculo liberari possunt. Altera causa est , quia non semper expedit ægroto à morbo suo liberari , sed expedit potius mori ; & oratio Ecclesiæ, qualis est, quæ funditur in hac vñctione , non petit absolutè sanitatem ægroti ; sed si vtile illi sit ad salutem æternam eo tempore conualescere.

Alter effectus huius Sacramenti est remissio peccatorum. Sic enim loquitur sanctus Iacobus, *Et si in peccatis fuerit , remittentur ei.* Sed quoniam remissio peccati originalis propriè pertinet ad baptismum ; remissio peccati actualis

lis tum ad baptismum, si baptizentur adulti, tum ad sacramentum poenitentiae: ideo Theologi docent, peccata, quae remittuntur in sacramento vinctiois extremæ, esse reliquias peccatorum. Sunt autem duo genera eiusmodi reliquiarum: aliquando enim reliquiae peccatorum dicuntur peccata ipsa lethalia, aut venialia, quae post sacramentum poenitentiae iam susceptum commissa sunt, & non sunt postea confessario manifestata; vel ex ignorantia, quia non sciebat poenitens illa esse peccata lethalia; vel ex obliuione, quia memoriae non occurrerunt, & ideo non quaesivit aegrotus confessarium, cui illa confiteretur. Has igitur reliquias peccatorum sacra vinctio delet. Et de hoc genere peccatorum dicit sanctus Iacobus, *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod etiam satis aperte docent Concilium Florenti-

rentinum, & Tridentinum sess. 14. can. 2.

Aliud genus reliquiarum peccatorum est quidam horror, & torpor, siue tristitia, & mœror, quæ inuadunt ægrotos: & huc respicit illa promissio sancti Iacobi, *Et alleviabit eum Dominus.* Exhilarat enim hoc Sacramentum ægrotos, quando attendunt ad promissiones diuinas, quæ in hoc venerabili Sacramento exprimuntur, atque ea de causa non deberet differri ad extremum illud tempus, quo ægrotus nihil audit, vel nihil intelligit.

Quanta verò sit utilitas huius Sacramenti, ex ipsa forma verborum intelligi potest. Inunguntur enim Sacro oleo præcipue quinque loca corporis, in quibus sedes sunt quinque sensuum, videlicet sensus videndi, sensus audiendi, sensus olfaciendi, sensus gustandi, & sensus tangendi; & inter-

rim Sacerdos dicit , *Indulgeat tibi Dominus quicquid deliquisti per visum, auditum, & sic de alijs.* Et quoniam oratio illa est forma Sacramenti, sine dubitatione vlla efficaciter operatur id, quod verba sonant , nisi aliquid impediat ex parte suscipientis.

Quanta verò sit in hoc Sacramento liberalitas , & benignitas Dei nostri, facile intelliget, qui cogitauerit, quanta multitudo peccatorum profluat ex his quinque fontibus peccatorum. Atque hæc causa est , cur Sanctus Malachias Episcopus Hibernus, cuius vitam scripsit Sanctus Bernardus, cum distulisset ad aliquot horas ministrare Sacramentum vñctionis extremæ cuidam nobili feminæ ægrotanti, & illa interim vitam cum morte commutasset ; tanto dolore correptus sit , vt in cubiculo mulieris defunctæ cum suis presbyteris tota nocte iacuerit, orans, & lugens, culpæ

pæ suæ deputans , quòd illa pia mulier per Sacramentum extremæ vnctionis vel non conualuisset, vel tam largam indulgentiam peccatorum de Domini liberalitate non percepisset. Quia verò Sanctus ille Episcopus amicus Dei erat , à Domino suo precibus, & lachrymis obtinuit , vt mulier illa resurgeret , & ab eodem Sancto viro cum ingenti deuotione inuncta, vtrumque effectum Sacræ vnctionis acciperet. nam & planè conualuit, & ad multos annos superuixit , & indulgentiam peccatorum , vt piè credimus, non amisit. Hoc exemplum tanti viri , & ab alio sanctissimo viro fideliter litteris commendatum potest omnibus facile persuadere, quanti fieri debeat hoc venerabile Sacramentum.

N

CA.

CAP V T IX.

De nono praecepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de prima tentatione Diaboli, id est, de haresi.

PROPINQUANTE morte, diabolus aduersarius noster, *tanquam leo rugiens* non deest sibi, sed *tanquam ad prædam velox accurrit*, & totis viribus in extrema illa lucta moribûdum aggreditur. Primum verò prælium inchoare solet à tentatione circa fidem. Nam & res quas credimus, non solum supra sensum, sed etiam supra rationē naturalem ascendunt; & ipsa eadem fides fundamentum iustificationis nostræ est; & eo fundamento euerso omnis ædificatio bonorum operum corruit. Est autem hæc tentatio facilè omnium grauissima, quia prælium nobis est cum aduersario non solum doctus-

doctissimo, & acutissimo, sed etiam
 eiusmodi prælijs assueto ab exor-
 dio mundi. Ipse omnes principes
 hæreticorum seduxit, quorum non
 pauci viri optimi, & sapientissi-
 mi fuerant. Rectè igitur Aposto-
 lus nos admonet dicens, *Non est vo-
 bis colluctatio aduersus carnem, &
 sanguinem*, id est, aduersus homines;
*sed aduersus spiritualia nequitia in ca-
 lestibus*, id est, aduersus demones, qui
 spiritus sunt; & spiritus nequissi-
 mi, & astutissimi, & ex cælo aereo
 nos omnes vident. Arma nostra in
 hoc prælio nō sunt disputationes,
 sed simplex veritatis fides. Sic e-
 nim Principes Apostolorum nos
 docent. Apostolus Petrus, *Aduer-
 sarius*, inquit, *vester diabolus*, tan- 1. Pet. 5
*quam leo rugiens circuit quarens quem
 deuoret*, cui resistite fortes in fide. &
 Apostolus Paulus, *In omnibus*, in-
 quit, *sumentes scutum fidei*, in quo Ephes. 6.
*possitis omnia tela nequissimi ignea
 extinguere*. Itaque ex doctrina A-

postolorum non oportet cum Diabolo disputare, sed clypeo fidei excipere, & retorquere omnia tela ipsius, quantumvis ignita, & ardentia, id est, efficacia, & subtilia esse videantur.

Habemus exemplum valde tremendum apud Petrum Barocium Episc. Patauinũ, qui scripsit libros, tres de ratione bene moriendi. Is in libro secundo sic loquitur, *Fuere, quemadmodum audiui, duo quondam viri eruditissimi, & omnium, qui ex eodem gymnasio essent, in disputando facile principes: ac ijdem bene morati, maximeq; religiosi: E quibus vnus cum excessisset e viuis, ei, qui superstes erat, in sua fortè bibliotheca Scriptura sacre studijs incumbenti totus ardens apparuit, territoque, ac quanam ei tam grandis poena causa foret, interroganti; gemens dolensque respondit: Cum essem migraturus e vita, venit ad me hostis antiquus, & quoniam apprime eruditum nouerat, sciscitari cepit, de fide*

fide quid crederem. Ego, quæ in Apostolorum symbolo sunt, credere me respondi. Ille exponi sibi quadam, quæ minus lucida viderentur, rogavit. Exposui, ut in Symbolo Athanasij legeram. Neq; enim lucidius, aut verius exponi posse putabam. Tum ille, non est, ait, ut putas: sed quæ ad Patrem pertinent, partim aperta & veræ, partim obscure & falsa sunt. Nam ipse quidem æternus est, non tamen ut semper Deus sic semper & Pater, sed prius Deus, postea Pater. Ad hæc cum ego exclamarem hæreticum esse documentum, doctrinamque diabolicam: non est, inquit ille, clamoribus differendum, sed rationibus si veritatis indaganda studio ducimur. Ego quid pro mea sententia sit, dicere facile possum: tu quid pro tua sit, explicare si poteris, ab errore me grandi liberaueris. Ipse miser, qui ingenio, & doctrina mea magis, quam æquum erat, considerem, cum eo tanquam cum vno quolibet hominum cæterorum disputare cepti, tandemque rationibus, quas mihi ex aduerso plurimas ingerebat, &, quod

magis admiratus sum , scriptura sacra testimonijs in errorem me paulatim tam nefarium misit , vt iam neque Filium , neque Spiritum sanctum Deum putarem . Interim rapuit animam mors , & qualem reperit , Iudici obtulit . Ab eo discedere in hunc ignem sum iussus : quem , etsi maximus est , tolerabilem tamen vtrunque putarem , si post mille annorum millia finiendus foret . Sed eternus est , idemque tantus , quantum nulla apud nos vidit aetas : vt me in singulas ferme horas scientia mea poeniteat , qua in tam immane praecipitium me deiecit ; & hac dicens euauit . At ille tum rei nouitate , tum verò amici damno permotus , vt in se primum reuersus est , cum ijs , qui sibi amicissimi erant , quod viderat , contulit , petijtque , quidnam aduersus eiusmodi rem factu optimum ducerent . Decretum in commune est , vt ad eam se quisque fidem referret , quam Catholica seruat Ecclesia . Paulo post in agrotationem , ex

qua

qua mortuus est incidit, & ecce ad eum
itidem antiquus hostis, prioris disputa-
tionis successu animosior, venit, que-
rit de fide, quid credat. Respondet
credere se, qua mater Ecclesia crea-
dit. Rursus antiquus hostis, quidnam
credat Mater Ecclesia seiscitatur.
Et ille, quod ego, inquit; atque in
hunc modum, audientibus his, qui astan-
bant, veluti ab aliquo interrogatus,
credo, qua credit Ecclesia; & Ecclesia
credit, qua ego credo, tantisper dicere
non cessavit, dum animam redderet.
Ita factum est, ut delusa inimici versu-
tia, ipse in calum migraret. Et post
paucos dies amicis, quos, quidnam in
huiusmodi re factu optimum videre-
tur consuluerat, longè alio habitu cor-
poris apparens, gratias egit, quod eo-
rum consilio ad caeleste Regnum ascen-
derat. Qua nos, uti sunt gesta, describere
superfluum arbitrari non sumus,
ut horum vel infortunio, vel successu
discere unusquisque posset, de fide
cum Diabolo disputari non oportere.

sed satis esse, si ad eam vnusquisque se referat fidem, quam Catholica seruat Ecclesia. Hæc Barocius, cui nihil est quod addamus.

CAPVT X.

De decimo precepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de secunda tentatione, id est, de desperatione.

ALTERA tentatio solet esse de desperatione, qua tentatione Diabolus solet non solum improbos homines, sed etiam valdè pios aliquando vexare. Et quidē homines valdè improbos satis facile imminēte morte in desperationis barathrū detrudit. Subiicit enim ante oculos mentis omnia omnino crimina, quæ dum viuerent, gesserunt: vt de quodā milite scribit venerabilis Beda in libro quinto historię gentis suæ, cuius hæc sunt verba:

Fuit

Fuit quidam temporibus Coenredi, qui Lib. 5. c. 14.
 post Edilredum regnavit, vir in laico ha-
 bitu, atque officio militari positus: sed
 quantum pro industria exteriori Regi
 placens, tantum pro interna suimet
 negligentia displicens. Admonebat ergo
 illum sedula, ut confiteretur, & emen-
 daret, ac relinqueret scelera sua, prius-
 quam subito mortis superuentu tempus
 omne poenitendi, & emendandi perde-
 ret. Verum ille, licet frequenter admo-
 nitus, spernebat verba salutis; seseque
 tempore sequenti poenitentiam acturum
 esse promittebat. Inter hac tactus infir-
 mitate cecidit in lectum, atque acri coe-
 pit dolore torqueri. Ad quem ingressus
 Rex (diligebat enim eum) multum hor-
 rabatur, ut vel tunc, antequam morere-
 tur poenitentiam ageret commissorum.
 At ille respondebat, non se tunc velle con-
 fiteri peccata sua, sed cum ab infir-
 mitate resurgeret, ne forte exprobraret
 sibi sodales, quod timore mortis faceret
 ea, qua sospes facere noluerat. Fortiter
 quidem, ut fecti videbatur, locutus, sed

miserabiliter, ut postea patuit, dæmō-
 niaca fraude seductus est. Cumque mor-
 bo ingrauescente denudò ad eum inuisen-
 dum, ac docendum Rex intraret, clama-
 uit statim miserabili voce, Quid via-
 modo? quid huc venisti? non enim mihi
 aliquid utilitatis, aut salutis potes ultra
 conferre. At Rex, notì, inquit, ita loquì
 vide ut sanum sapias. Non, inquit, insa-
 mo, sed pessimam mihi conscientiam cer-
 tus prae oculis habeo. Paulò antè intra-
 verunt ad me duo pulcherrimi iuvenes,
 & resederunt circa me, vnus ad caput,
 & vnus ad pedes: protulitq; vnus libel-
 lum perpulchrum, sed valde modicum,
 ac mihi ad legendum dedit, in quo om-
 nia, quacūq; bona feceram, intuens scri-
 pta reperi: & hac erant nimis pauca
 & modica. Tunc subito superuenit ex-
 ercitus malignorum, & horrendorum
 spirituum. Tunc ille, qui obscuritate te-
 nebrose faciei, & primatu sedis maior
 esse videbatur, proferēs codicē horrenda
 visionis, & magnitudinis enormis, & pō-
 deris penè importabilis, insit vni ex sa-
 telli-

rellitibus suis mihi ad legendum deferri. Quem cum legissem, inueni omnia si-
cile, non solum qua opere, vel verbo, sed et-
iam qua tenuissima cogitatione peccavi,
manifestissime in eo tetris esse descripta
litteris. Sic loquebatur miser desperans,
& non multo post defunctus, pœniten-
tiam, quam ad breue tempus cum fructu
venia facere supersedit, in æternum sine
fructu pœnis subditus facit. hæc vene-
rabilis Beda. Vbi manifeste vide-
mus hostem nostrum Diabolum
primum egisse cum isto miserabili
milite, vt non ageret pœnitentiam,
spe vitæ longioris: deinde ad egisse
cum ad desperationem.

Alterum exemplum habetur a Lib. 5. c.
pud eundem auctorem in sequenti 15. hist.
capite, vbi sic loquitur, Noui, in-
quit, ipse fratrem, quem utinam non
nossem, cuius etiam nomen, si hoc aliquid
prodesset, dicere possem, positam in
monasterio nobili, sed ipsum ignobili-
ter viuentem. Hic percussus languore,
atque ad extrema perductus, vocauit

fratres, & multum moriens, ac damnato similis coepit narrare, quia videret inferos apertos, & satanam immersum in profundum tartari: Caipham quoque cum ceteris, qui occiderant Dominum, iuxta eum flammis vlttricibus contraditum; in quorum vicina, inquit, beatus mihi locum afficio. eterna perditionis esse preparatum. Audientes haec fratres coeperunt diligenter hortari, ut vel tunc adhuc positus in corpore poenitentiam ageret. Respondebat ille desperans: Non est mihi modò tempus vitam mutandi, cum ipse viderim iudicium meum iam esse completum. Talia dicens sine viatico abiit, & corpus eius in vltimis est monasterij locis humatum. hæc Beda. Quod autem hic miserabilis monachus dicit, non fuisse tunc sibi tempus vitam mutandi, non ex veritate, sed ex Diaboli persuasione dicit. Spiritus enim sanctus apertissime clamat per Ezechielem Prophetam, Deum semper esse paratū amplecti eos, qui conuertuntur à pecc-

Ezech.
28. &
33.

peccato ad poenitentiam: quod apertius docet sanctus Leo Papa in epistola ad Theodorum Foroiulensem Episcopum his verbis, *Misericordia Dei nec mensuras possumus ponere nec tempora definire; ad quem nullus patitur venire moras conuersio, dicente Spiritu Dei per Prophetam. Cum conuersus ingemueris, tunc saluus eris.*

Addam exemplum vnum, vel alterum, quibus demonstratur, à dæmone tentari etiam pijsimos viros in exitu de hac vita de peccato desperationis. Extat apud Laurentiū Suriū Vita B. Comitis Elzearii, qui vixit in virginitate cū coniuge sua Dalphina, & post sanctissimā mortē multis signis, & miraculis claruit. Istamē in exitu de hac vita tentationes grauissimas tolerauit. Sic enim scribit auctor in ultimo capite; *Ad extremum in agone positus vultum prætulit valde terribilem, vnde colligi liceret, eum in magno ver-*

Tom. 5.
ad diem
27. Sep.

fari labore ob quadam illi obiecta: atque sub eiusmodi conflictu exclamauit, magna est Daemonum vis: sed eam penitus eneruarunt virtus, & merita sacrosanctæ incarnationis, & passionis IESV Christi. Post paululum rursus exclamans ait; planè vici. post aliquantum temporis spatium cum ingenti clamore dixit, totum me diuino iudicio committo. Atque his dictis reparatus est vultus eius, & quodam rubore, atque splendore multaque elegantia perfusus reddidit spiritum.

Alterum exemplum multò adhuc terribilius exiit apud Ioannem Climacum, qui refert, monachum quemdam valde venerabilem, nomine Stephanū, cum annos circiter quadraginta in eremo vixisset ieiunijs, vigilijs, lacrymis, precibus, alijsque virtutibus exornatus; ad exitum tandē peruenisse. Cum autem in extremo illo agone constitutus, à Dæmonibus multorum criminum reus fieret, ut ad desperationem

tionem impelleretur; repente ob-
stupuisse animo, & apertis oculis
clara voce respondere cœpisse, al-
liquando quidem, *Ita sanè, re ve-
ra ita est, sed pœnitentia, & lacry-
mis crimen dilui.* aliquando vero,
Non est ita, mentamini. Deinde rur-
sum, *Verum loquimini, sed fleui, sed
ministraui.* In quibusdam tamen,
*verè me accusatis, & quid respondeam
non habeo.* Atq; ita obijt ambigua
relinquens, saluusne, an reprobus ef-
fer. Hæc igitur & alia eiusdem ge-
neris exempla nos monent, vt ante
horam illam sollicitè conscientiam
nostram expurgemus, & numquã
de misericordia Domini diffida-
mus.

CAPVT XI.

*De vndecimo praecepto artis bene mori-
endi, vicina iam morte, quod est de
tertia tentatione, id est, odio Dei.*

ADVERSARIUS noster Dia-
bolus non solum nititur, quã-
tum

rum potest, vt moribundos spoli-
 fide, & spe, & inducat in hæresim,
 & desperationem; sed etiam con-
 tendit amicos Dei ab amicitia eius
 separare, & inducere in odium Dei,
 & blasphemias, & magicas artes.
 Isti v. plurimum non timent mor-
 tem, nec pœnas gehennæ; Sperant
 enim se apud inferos felicem vi-
 tam acturos, vrpote socios dæmo-
 num; quos in inferis regnare arbi-
 trantur. Scribunt de hac re Crillan-
 dus in libro de fortilegis, quæstio-
 ne nona, num. 2. & ex eo Martinus
 del Rio libro sexto disquisitionum
 magicarum, capite primo, sectione
 tertia. Sic igitur loquuntur hi au-
 ctiores: Postquã captæ sũt maleficę,
 vt ipsemet sæpè factæ sũt, tũc Di-
 abolus nihil aliud fatagit, nec labo-
 rat in alio; nisi in persuadendo, vt
 persistant in sententia, vsque ad
 mortem. Adducantur licet in sup-
 plicij locum, ignisque succendatur
 se illorum corpora & laqueo, &
 flam-

flammis palam erepturum, facturumque, ut ex flammarum cōtactu nullum dolorem percipiant. Quod si mori illas contingat incendio, mortem illam cruciatus expertem fore, migraturas ex huius vitæ meris absque supplicij sensu, ut in futuræ vitæ beatitudinem transferantur. illic eas dæmonibus similes fore, eodem robore, scientia, diuitijs, potentia, voluptate, quibus ipse dæmon potitur ac pollet, fore detrahendas: sic diabolus mendax fallit.

Sunt præterea quidam alij, qui quamvis malefici, vel magi propriè non sint; tamen sic ab auaritia excecati sunt, ut parum omnino ab infidelibus absint. Neque enim sine causa beatus Apostolus *Ephes. 5* auaritiam appellauit. idolorum seru- *Colos 3* titutem.

Ego ipse inuisens aliquando ægrotum mori propinquum, cum inci-

inciperem loqui de præparatione
ad exitum de præfenti vita: respon-
dit constanti animo, & sine vilo
metu, ac dixit, *Ego Domine cupiui
loqui te, non pro me, sed pro cõiuge mea,
& filijs meis. Ego enim propero ad in-
feros, neque est quod aliquid pro me
agas.* hæc verò protulit animo trā-
quillo, ac si de itinere ad villam,
vel oppidum aliquod loqueretur.
Ita nimirum Diabolus animam e-
ius sibi subiecerat, vt non cuperet,
nec vellet ab eo diuehi. Nec tamen
magus, aut necromanticus erat, sed
artem exercebat valde periculosa;
& intentus lucro per fas, & nefas,
oblitus videbatur non solum Dei,
sed etiam animæ suæ. Summa est,
cū multis verbis illum ad melio-
rem mentem retrocare tentassem,
nihil efficere potui. Cupiet foras-
se aliquis nosse, quam ille artem exer-
ceret. dicam, vt eius interitus alijs
hominibus eiusdem artis, si qui sūt
ei similes, prosit, vt resipiscant.

Procu-

Procurator causarum erat, ex illorum numero; qui non multum laborant, vtrum causam iustam, an iniustam defendendam suscipiant. Atque interim vtrique parti iniuriam faciunt, modò ipsi marsupium impleant.

Ad idam vnum, quando in hunc sermonem incidi, vir quidam ap-primè doctus cum mecum ageret, & merita causæ cuiusdam exponeret, ego sermonem eius interrompens aio, videris mihi causam iniustam fouere, ille assentiens respondit, ego non sum aduocatus veritatis, aut iustitiæ, sed clientis mei: meum est exponere merita causæ, quæ defendendam suscepì: Iudex viderit, pro qua parte sententiam ferat. At ego, nolo, inquam, mihi fidem habere, sed sancto Thomæ Aquinati, Doctori summo, & sanctissimo. is enim in secunda parte summæ Theologicæ sic loquitur, *Respondeo, dicendum, quòd illicitum est alicui coope-*

2.2 q.

71. art. 2.

rari.

rari ad malum faciendum, siue consu-
lendo, siue adiuuando, siue qualitercun-
que consentiendo, quia consilians, &
coadiuuans quodam modo est faciens:
Rom. 1. & Apostolus dicit ad Romanos scribens,
quòd digni sunt morte non solum qui fa-
ciunt peccatum, sed etiam qui consen-
tiunt facientibus vnde, vt suprā dictum
est, omnes tales ad restitutionem tenen-
tur. Manifestum est autem, quòd aduo-
catus auxilium, & consilium præstat ei,
cuius causa patrocinator. vnde si scien-
ter iniustam causam defendit, absque
dubio grauiter peccat, & ad restitutio-
nem tenetur eius damnum, quod contra
iustitiam per eius auxilium altera pars
incurrit. si autem ignoranter iniustam
causam defendit, putans esse iustam,
excusatur, secundum modum, quo igno-
rantia excusari potest. Hæc S. Thomas:
explicat autē Caietanus Cardinalis
ultima verba S. Thomæ, dicens, Qui
omnino defendisset siue iustam, siue ini-
ustam causam, quantum nesciat iniustam
esse, non ex ignorantia, sed cum ignoran-
tia;

tia, quæ non excusat, patrocinatur iniuste: qui etiam non curant discernere & penetrare, an iustam, vel iniustam causam suscipiant; manifestè negligunt scire id, quod tenentur scire. hæc ille.

Ad has tentationes addi potest alia, quæ non tam nocet, quam prodest, quamvis diabolus ea utatur, ut noceat. Solet enim ipse hostis generis humani plerunque adesse, seque terribili facie ostendere morituris; ut eos si decipere non potest, saltem impediat ab alacritate, & studio orationis. Sic de B. Martino scribit Seuerus Sulpitius, morienti apparuisse diabolum, eique à Sancto Martino dictum, *Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies.* Scribit quoque venerabilis Petrus Damiani in vita Sancti Odilonis, apparuisse prædicto Odiloni paulò ante mortem diabolum teterri-
ma specie, de quo sic ipse B. Odilo locutus dicitur, *In ipsa mea decessio-*
nis

nis hora in illo angulo (ostendebat enim quasi digito locum) vidi figuram , quamdam truce[m] nimis atque terribilem , quæ mihi teterrimæ suæ visionis horrorem atque formidinem tentauit incutere : sed Christi confortante virtute nulla me potuit infestatione nocere . Scribit etiam sanctus Adelelinus Sagiensis Episcopus apud Laurentium

22. Apr. Surium in vita Sanctæ Opportunæ virginis , morienti S . Opportunæ apparuisse diabolum in specie nigerrimi Aethiopis , cuius capilli , & barba distillabant quasi picem calidam , & liquidam ; oculi eius erant quasi ferrum ignitum , quod de fornace multis scintillis emicans producitur : de ore & naribus eius flamma exibat , & vapor sulphureus .

Cur autem Deus permittat , sanctos viros eiusmodi visionibus exerceri , docet Angelus Domini in vita Sancti Aicardi , quæ extat apud Laurentium Surium ad diem quintum decimū Septembris . Nā cūm dia-

diabolus esset in quodam monasterio intentus ad prædam, Angelus sanctus eius monasterij custos dixit ad diabolum: *Habebis hic ministerium monachis quidem fructuosum, sed non tibi proficuum: illis ad expiationem, sed tibi ad confusionem.* & respondente diabolo, *Numquid ego his, aut ullis Christicolis debitor sum ad salutem?* respondit Angelus, *In hoc, inquit, his debitor es; quia si quid in eis est, quod resecari debeat; horrore visionis tuae purgabitur.* Deinde paulò post idem Angelus Sancto Aicardo de diabolo dixit, *Ne verearis à facie eius: nulla ei in hac Christi familia ad nocendum data potestas est, præterquam quòd animabus è corpore exituris visio illius expiabilem terrorem incutiet: ut si in eis aliquid est, quod resecari debeat, horrenda illius visionis terrore expietur.*

CAPVT XII.

De duodecimo precepto artis bene moriendi, vicina iam morte, quod est de remedio primo aduersus tentationes diaboli.

EXPOSVIMVS capitibus superioribus tērationes quatuor, quæ moribundos grauitè vexare solent, aduersus eas tentationes duo remediorum genera adhiberi possunt. Vnum est pro ijs, qui compotes sunt rationis, & audire, & intelligere possunt, quæ ipsis dicuntur. Alterum est generale pro omnibus, idque vtilissimum atque tutissimum.

Quod ad primum attinet, si tentatio fidem Catholicam impugnât, nullo modo expedit, vt suprà diximus, cum diabolo disputare. Sed generatim admonendi sunt, qui tentantur, vt si tentatio versatur circa

circa naturam Dei , qui vnus in essentia, & trinus in personis credendus est: docendus est ægrotus, vt cogitet quàm multa ignoramus de rebus creatis, non solum spiritualibus, sed etiam corporalibus: siquidem magna pars hominum nõ facile credere potest, stellas firmamēti singulas maiores esse toto orbe terrarum: & tamen hoc ipsum Mathematici facile demonstrant esse verissimum. Quod si res ista, quæ corporalis est, non intelligitur à plurimis, qui tamen fidem habent hominibus doctis: cur non credent de natura Dei id, quod ipse Deus per Apostolos, & Prophetas reuelauit, & signis, ac miraculis plurimis, & maximis confirmauit?

Quod si tentatio ad ea pertineat, quæ Deum fecisse, & in dies facere credimus, quale in primis est transmutatio panis, & vini in corpus, & sanguinem Christi, remanentibus accideñtibus panis, & vini,

O

adhi-

adhibenda sunt exempla rerum innumerabilium, quas credimus Deū fecisse, cum earum nullam rationem reddere possimus. Quis capiat, mundū vniuersum solo Dei nutu ex nihilo fieri potuisse? & tamen multi id credunt, qui mysterium Eucharistiæ adduci non possunt vt credant. Quis itidem crederet, corpora omnium defunctorū redacta in cineres vel in pulueres, aut à bestiis vorata, vel in herbas conuersa, iussu Domini in momento resurrectura? Et tamen hoc omnes Catholici facile credunt, & in symbolo confitentur, & credidit hoc ipsū Iob ante aliquot annorum millia. ait enim, *Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo*
Iob 19. die de terra resurrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea. Ex his igitur, & alijs id genus mirandis operibus Dei, quæ superant caput nostrum, facile credi possunt alia, quæ nobis Ecclesia Catholica credenda

pendenda proponit; cum sit Ecclesia, Apostolo teste, columna & firmamentum veritatis. *1. Tim. 3.* Hæc & similia proponi possunt ijs, qui tentantur circa fidem.

Qui verò tentationes patiuntur circa spem, ijs proponenda est magnitudo planè infinita misericordiæ Dei, quæ longè superat numerum, & molem omnium peccatorum. Sic enim loquitur Spiritus sanctus per Dauidem in Psalmo 144. *Miserator & misericors Dominus, patiens & multum misericors. Suavis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* Item proponenda est propitiatio mediatoris, de qua sanctus Ioannes dicit, *Ipsa est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* Proponenda quoque est virtus pœnitentiæ, quæ si ex corde verè contrito procedat, nunquā apud Deum repulsam accipiet: verissime enim scripsit Propheta. *Cor. Psal. 50.*

contritum, & humiliatum Deus non despiciet. Proponendum etiam est exemplum filij prodigi, qui vix illa **LUC. 15.** verba protulerat, *Pater peccaui in cælum & coram te :* cum statim patris viscera commota sunt, & in complexum filij ruit; & iussit indui tunica pretiosa, & imponi annulum in digitum eius, & parari conuiuium solemne, quia filius eius perierat, & inuentus erat.

Deniq; proponendum est exemplum Sancti Pauli, qui dum adhuc Ecclesiam persequeretur, præuentus à gratia Dei mutatus est de persecutore in prædicatorem. Id quod ipse idem scribit factum esse, ut omnes peccatores eius exemplo cōuerterentur & nemo, quantumuis scelestus, desperaret de misericordia Dei. *Fidelis, inquit, sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus* **1. Tim.** *I E S V S venit in hunc mundum peccatores saluos facere; quorum primus ego sum: sed ideo misericordiam*

con-

consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus IESVS omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam aeternam.

Qui autem tentantur à dæmone tentatione grauissima contra charitatem Dei, & incitantur ad odiū Dei, & amorem Diaboli; docendi sunt primo loco, Diabolum esse mendacem, dicente Domino, Cum loquitur Diabolus mendacium, ex pro- Ioan. 8.
prijs loquitur, quia mendax est, & pater eius, Vbi illud, & pater eius significat, diabolum esse patrem mendacii, ut sanctus Augustinus, & sanctus Ioannes Chrysostomus docēt.

Diabolus enim primum omnium Tract.
mentiri cœpit, cum ait Eux, & per 41 in
illam Adamo, Nequaquam moriemini. Ioan.
Deus enim dixerat Adamo, Hom.
ut non comederet de ligno vetito, 42 in
si veller nunquam mori: Diabolus Ioan.
autem contra dixit, ut comederent, Gen 3.
quia non morerentur. Itaque
diabolo nulla fides haberi debet,

cum

cum sit mendax, & pater mendacij. Deinde diabolus iam iudicatus est ad ignem eternum, cum omnibus, qui illum sequuntur. Sic enim Dominus dicet in die iudicii, *Ite maledicti in ignem eternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius.* Errant igitur, quicunque Diabolo se subiiciunt, sperantes, se cum Diabolo post mortem apud inferos regnatos, & opes ac voluptates maximas habituros. Denique, experimēto constat omnia Diaboli promissa esse fallacia; nemo enim ex ijs, qui ad notitiam nostram venire potuerunt, adhuc inuentus est, qui thesauros ingentes à Diabolo promissos acceperit; neque qui adiudicati ad carceres, vel triremes, vel ad ipsam mortem à legitima potestate, per Diabolum eripi potuerint.

Hæc tria si cupidis hominibus serio cogitarentur, fortasse pauci aut nulli essent, qui à Deo vero, vereque omnipotente, & sapientissimo, &

mo, & optimo, ad Diabolum mendacissimum, & mendicissimū, nec non miserrimum deficere auderēt.

De quarta tentatione nihil est quod dicamus, cum iam satis abunde constiterit, eam tentationem non tam noxiam, quam salutarem morientibus esse. Si quis tamen velit remedium ex scripturis ad eam facilius tolerandam: legat ipse, vel iubeat sibi legi, dum horribilis illa visio durat, psalmum vigesimum sextum, qui incipit, *Dominus illuminatio mea & salus mea.*

CAPV T XIII

De tertio decimo precepto artis benemoriendi, vicina iam morte, quod est de secundo remedio aduersus tentationem diaboli.

EXPLICAVIMVS remedium primum aduersus singulas tērationes Diaboli: nunc explicabimus remedium

dium secundum, quod erit commune omnibus tentationibus. Hoc magnum, & salutare remedium in oratione positum est, siue ipse pro se ægrotus orare possit, siue alij pro ipso orent, siue ipsius ~~ægroti~~, & astantium oratio coniungatur. Id enim constat, multum valere orationem timentium Deum; præsertim cum pro comperto habeamus, non posse Diabolū tentare, nisi quantum Dominus illi permittit. Est enim quasi leo rugiens, vel canis rabidus cathena ferrea alligatus, qui non potest pro arbitrio mordere, sed quantum Deus, qui cathenam manu sua potentissima regit, illum mordere sinat. Hoc docet in primis sanctus Augustinus. exponens verba illa Psalmi. *Dic anima mea, salus tua ego sum*. Et adferens exemplum sancti Iob: *Ostendit, inquit, hoc Deus in causa vera illius sancti Iob, quia & ipse Diabolus auferendi hac temporalia non habet*

potest

potestatem, nisi cum acceperit à summa illa potestate. Inuidere potuit sancto: nunquid nocere potuit? accusare potuit, damnare numquid potuit, numquid valuit aliquid tollere? numquid vel unguem? numquid vel capillum ledere, nisi Deo diceret, mitte manum tuam? quid est, mitte manum tuam? De potestate accepit: ille tentauit, ille tentatus est: tentatus tamen vicit, tentator victus est. Deus enim, qui Diabolo permiserat, ut illa tolleretur, ille seruum suum interius non deseruerat, & ad ipsum Diabolum superandum, animam serui sui frameam sibi fecerat. Quantum valet hoc? de homine dico. Victus in Paradiso, vicit in stercore, ibi victus est à Diabolo per mulierem; hic vicit Diabolum, & mulierem.

Hoc ipsum, quod sanctus Augustinus docet, nihil posse diabolum, nisi quantum permittit Deus: exemplo suo docuerunt sanctus Antonius & sanctus Franciscus. De sancto An-

tonio sic loquitur sanctus Athanasius, qui eius vitam scripsit, Antonius multitudine demoniorum vallatus, quasi de inimicis luderet, dicebat: Si virium aliquid haberetis, sufficeret vnus ad pralium. Sed quoniam Domino vos eneruante frangimini, multitudine tentatis inferre terrores; cum hoc ipsum infirmitatis indicium sit, quod irrationabilium induitis formas bestiarum. Rursumque confidens aiebat: Si quid valetis, si vobis in me potestatem Dominus dedit, deuorate concessum: si verò non potestis, cur frustra nitimini? signum enim crucis, & fides ad Dominum inexpugnabilis nobis murus est.

De sancto Francisco eadem fere narrat S. Bonauentura: Loca, inquit, solitaria querens ad solitudines, & Ecclesias derelictas oraturus nocte pergebat: vbi demonum pugnas horribiles frequenter sustinuit, qui secum sensibilibiter confligentes nitebantur ipsum ab orationis studio perturbare. Ipse verò armis

S. Bon.
in vita
S. Frã-
cisci c.
20.

armis armatus celestibus, quando vehementius impetebatur ab hostibus, tanto fortior in virtute, & feruentior reddebatur in opere, fidenter dicens ad Christum: Sub umbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum, qui me affluerunt. Ad demones autem: facite quicquid in me valetis maligni spiritus, & fallaces. Non enim potestis, nisi quantum vos manus superna relaxat: Ego ad perferendum omnia, quæ ille infligenda decreuerit, cum omni iucunditate paratus assisto. Quam mentis constantiam superbi demones non ferentes abscedebant confusi. Hoc igitur iactato solidissimo fundamento, quod Diabolus nihil possit, nisi quantum ei Deus permittit; dubitari non potest, quin oratio feruens ad Deum, siue ægroti, siue adstantium, multum omnino valeat, præsertim si ij, qui orant, sint amici Dei.

Habemus huius rei præclarissimum exemplum apud sanctum Gregorium *Li. 4. c. 6.* in libro quarto dialogorum, 37. dial.

qui etiam hoc ipsum exemplum in monasterio suo contigisse, & inter concionandum narrasse se dicit. Hæc sunt eius verba, Is, inquit, de quo in homilijs coram populo me narrasse iam memini, inquietus valde puer fui, Theodorus nomine, qui in monasterium meum fratrem suum necessitate magis quam voluntate sequutus est. Cui nimirum graue erat, si quis pro salute sua aliquid loqueretur. Bona enim non solum facere, sed etiam audire non poterat. nunquam se ad sancta conuersationis habitum venire, iurando, irascendo, deridendo testabatur. In hac autem pestilentia, qua nuper huius urbis populum magna ex parte consumpsit, percussus iniquine, est perductus ad mortem. Cumque extremum spiritum ageret, conuenerunt fratres, ut egressum illius orando protegerent. Iam corpus eius ab extrema parte fuerat præmortuum: in solo tantum pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem fratres tandem coeperunt pro eo eni-

xius

sius orare, quando eum iam videbant
sub celeritate discedere. Tunc repente
cepit eisdem fratribus assistentibus
clamare, atque cum magnis vocibus o-
rationes eorum interrumpere, dicens,
recedite, recedite, ecce draconi ad-
deuorandum datus sum, qui propter
vestram praesentiam deuorare me non
potest. caput meum iam suo ore absor-
buit: date locum, ut me non amplius
cruciet, sed faciat quod facturus est.
Si ei ad deuorandum datus sum, quare
propter vos moras patior? tunc fratres
coeperunt ei dicere, quid est, quod loque-
ris frater? signum tibi sanctae crucis
imprime. Respondit ille dicens, volo me
signare, sed non possum, quia squamis
huius Draconis premor. Cumque hoc
fratres audirent, prostrati in terram
cum lacrymis coeperunt pro ereptione
illius vehementius orare. Et ecce subito
cepit ager clamare dicens, Gratias
Deo, ecce Draco ille, qui me ad deuo-
randum acceperat, fugit, orationibus
vestris expulsus stare non potuit. pro-

peccatis meis modo intercedite, quia conuerti paratus sum, & secularem vitam funditus relinquere. Homo ergo, qui iam, sicut dictum est, ab extrema corporis parte fuerat premortuus, reseruatius ad vitam, toto corde ad Deum conuersus est: & postquam mutatus mente, diu est flagellis adstrictus, tum eius anima carne soluta est. Hæc sanctus Gregorius.

Discant igitur, qui morientibus assistunt, non tam cum ægroto loqui, quàm Deum pro eo ardentè orare. Neque quoscunque homines ad visendum ægrotum in extremis constitutum admittere, sed viros pios & probos, qui suffragijs suis multum valeant apud Deum. Multum enim valet oratio iusti assidua, & feruens. Et quemadmodum Diabolus, quia modicum tempus habet, omnem mouet lapidem in eo temporis articulo: sic etiam, & multò amplius debent fideles amici iuuare precibus, & lacrymis

tra-

fratres suos de presenti sæculo ex-
vntes.

CAPV T XIV.

*De quartodecimo præcepto artis bene-
morendi, vicina iam morte, quod
est de ijs, qui non ex consuetudo morbo-
sed ex alia causa moriuntur.*

DOcuimus hæctenus, qua ra-
tione comparare se debeant
ad mortem, qui ex morbo diutur-
no decumbunt. Nunc addere vi-
sum est, quid illis faciendum sit
qui non ex morbo diuturno, sed
aliunde in periculo mortis versan-
tur. Sunt autem tria hominum ge-
nera, quibus extra morbum con-
suetum imminet mortis discriminẽ.
Alijs enim adest mors propinqua,
improvisa & certa, quales sunt, qui
corripiuntur apoplexia, vel feriun-
tur cœlesti fulmine. Alijs adest mors
propinqua, nec improvisa, nec
cer-

certa, sed valde probabilis, quales sunt, qui vel bellum gerunt cum hostibus, vel in alto mari cum fluctibus, & ventorum flatibus pugnant. Alijs denique propinqua mors est, nec improvise, nec incerta, quales sunt, qui decreto Iudicis à carnifice feriuntur.

Primi generis homines nullum aliud remedium habent, nisi quotidianam, vel potius continuam mortis memoriam. Arque ad hos proprie pertinet gravissima illa Domini Saluatoris monitio, *Vigilate,*

Mat. 25 *quia nescitis diem neque horam.* Gravis quidem, sed preciosa necessitas, quæ ad optima, & utilissima compellit. Si diceret Dominus: *Vigilate* nudum in aere frigidissimo, donec congeleris, & disruptis undique carnibus extinguamini, ut quadraginta martyres olim vigilauerunt: nonne id faciendum esset, ut sicuri ad æternam felicitatem læti perveniremus? & si diceret, *Vigilate nudi,*
& cra-

& craticulæ alligati, donec à subiecto igne ardenti cum intimo, & æcerrimo dolore consumpti de vita recedatis, ut quondā cū sancto Laurentio actum fuisse legimus: nonne id quoque a lacri animo faciendum esset, ut gehennam ignis æterni euaderemus? At non hoc iubet Dominus Deus noster omnib. nobis, sed ut vigilemus, ne dormientibus nobis fur nocturnus adueniat, & aurum charitatis, vel gemmas pretiosissimæ castitatis, vel thesaurum fidei, aut alia veræ virtutis bona nobis in peccato dormientibus eripiat: & fomno peccati lethalis oppressi, & morte præoccupati, regni celestis iacturam faciamus, & in gehennam igne inextinguibili ardentem projiciamur. At pauci sunt, qui sic repenti moriantur, ut nullum eis remedium afferri queat. Esto, pauci sint, unde nosse te non futurum vnum ex illis? & si de illis paucis vnus eris, quid pro-

pro-

proderit tibi multitudo eorū , qui
 eiusmodi periculum euaserunt. Au-
 di ergo , quando licet tibi tam hor-
 rendum malum euadere, consilium
 Patris nostri Dei clamantis , & di-
 centis, *Vigilate, vigilate: quia nescitis*
diem, neque horam.

Alteri generi hominum , qui vel
 in bello repente mortui cadunt,
 vel in mari vi tempestatis ab undis
 absorpti extinguuntur, tria viden-
 tur esse necessaria, vt feliciter mo-
 riantur. Primum est, vt ad bellum
 non accedant, nisi constet eis, bel-
 lum esse iustum, aut si non sponte,
 sed coacti à proprio principe arma
 capiunt, saltem non sciant, bellum
 esse iniustum. Sic enim docet san-
 ctus Augustinus in libris contra
 Faustum Manichæum. Scribit e-
 nim, aliam esse rationem principis
 imperantis, alia militis obsequen-
 tis. Ac Principem non posse bellare
 docet, nisi sciat bellum esse iu-
 stum; militem autem posse, modò

*Lib. 22.
 6. 75.*

NON

non sciat, bellum esse iniustum. Alterum est, ut in bello leges obseruent sancti Ioannis Baptiste, qui interrogatus à militibus, quid agendum illis esset, ut salui fieret. resp. *Luc. 3.*
det, Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. Postremum est, ut non pariantur peccatum lethale in corde suo vnquam hærere: alioqui facile erit, ut mors, quæ in prælijs multos de medio tollit, illos imparatos inuadat, & ad mortem æternam perpetuò cruciandos amandet. Itaque milites in castris positi in periculo maximo versantur amittendæ vitæ sempiternæ, nisi perpetuò vigilent, & pugnent non minus aduersus demones tentantes ad peccata, quam aduersus hostes mortales pro temporali gloria dimicantes.

Hæc eadem dici possunt ad eos, qui non sine periculo nauigant mare. Primum enim cauere debent, ne ad malum finem nauigare incipiant,

piant, vt ad capiendos, & spoliandos quoscunque obuios, vt piratæ faciunt. Deinde si bellandi causa suscipitur nauigatio, obseruent etiam ipsi leges acceptas à sanctissimo Præcurfore Domini. Denique vt ipsi quoque non audeant lethali crimine Deum offendere, cum non longius distent à morte, quàm nauis eorum ab aquis.

Tertij generis homines felices dici posse videntur, si bona sua noverint. Nam vel occiduntur iure damnati, vel iniuria: si iure, mors illis ad satisfactionem coram Deo prodesse poterit, modo seriò peccatum suum detestentur, & libenter mortem ad peccata sua expianda suscipiant. Si iniuste occidantur, & ignorent ex animo ijs, qui causa exitij illis fuerunt; imitatores Redemptoris erunt, qui pro crucifixoribus suis Patrem orauit, dicens. *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant.* Adde quòd isti longè minus patiuntur.

untur in morte, quàm ij, qui gra-
ui, & diuturno morbo laborant.
Deinde isti integris sensibus, & ce-
rebro non vitiato cùm sint, faciliùs
possunt sacræ confessioni, & sacra-
mento corporis Domini suscipien-
do, & orationibus operam dare,
quàm ij, qui detinētur in lecto do-
loribus varijs tolerandis occupati,
& virtute naturali vt plurimū de-
bilitata, vel etiam prostrata. Deni-
que non desunt multis in locis ho-
mines docti, & pii, qui summa dili-
gentia, & sollicitudine assistūt eius-
modi hominibus supplicio extre-
mo afficiendis, eosque docent, quo
modo se comparare debeant ad
mortem piè suscipiendam, vt cùm
mori incipiunt vitæ mortali,
vivere incipiant bea-
tæ immorta-
litati.

CA-

CAPVT. XV.

De felici morte eorum, qui artem bene moriendi didicerunt.

EXPLICATIS præceptis artis bene moriendi, illud vñum superesse videtur, vt breuiter explicemus, quæ sit vtilitas in arte bene moriendi. Res est facilis, & tamen maxima: qui enim bene moritur, feliciter moritur, qui bene moritur, neque quomodocunque infelicitè moritur, qui malè moritur. Sed qui bene moritur, transit à vita mortali, & misera ad vitam æternā, & omni ex parte beatissimā. Et cōtra qui malè moritur, transit à vita, quæ videtur diuturna, & felix, ad vitam omni labore, & dolore plenissimam, quæque finem laboris, & doloris nullum inueniet, vnde inde mors æterna sit potius dicenda,

da,quàm vita, erunt enim homines reprobi mortui ad omnem lætiti-
 am,& voluptatem: sed viui ad om-
 nem laborem, & dolorem.

Rem ita se habere Scripturæ san-
 ctæ apertè nos docent. De illis, qui
 benemoriuntur, loquitur Sanctus
 Ioannes in Apocalypsi dicens: *Audi- Apo. 14*
ui vocem de celo dicentem mihi, scribe,
Beati mortui, qui in Domino moriun-
tur. A modo iam dicit spiritus, ut requie-
scant à laboribus suis: opera enim illo-
rum sequuntur illos. Hanc sententiam
 non desunt ex scriptoribus, qui ad
 solos martyres pertinere existimēt:
 sed communior, & verior explica-
 tio, ad omnes sanctos, qui piè mori-
 untur in Christo, verba S. Ioannis
 pertinere docet. Certè sanctus Ber-
 nardus in Epistola quadam, quæ
 inscribitur de Machabæis', sic lo-
 quitur, *Beati mortui, qui in Domino* *Epist. 98*
moriuntur: non soli, qui pro Domi-
no, sicut martyres: sed qui in Domino
moriuntur, sicut cōfessores, profectò bea-
 ti

*vi sunt. Dua proinde res mihi videntur
 mortem facere pretiosam, vita & causa,
 sed amplius causa, quàm vita; porro illa
 erit pretiosissima, quàm & causa com-
 mendat, & vita. hæc ille. Huc ac-
 cedit, quòd Ecclesia, quæ optima
 interpres est Scripturarum, ex hoc
 loco Apocalypsis lectionem legi iu-
 bet in Missa pro defunctis omni-
 bus. Ait igitur sanctus Ioannes,
Beati mortui, qui in Domino moriuntur.
 hoc est, *beati* sunt illi omnes, qui
 cùm moriuntur, inveniuntur *in*
Domino: id est, inveniuntur con-
 iuncti Domino per veram charita-
 tem, vt membra viua capitis, quod
 est Christus. Sic de Sancto Stepha-
 no moriente scripsit Sanctus Lu-
 cas, *Obdormiuit in Domino*; id est,
 coniunctus Domino, vt membrum
 capiti.*

Luc. 7.

Cur autem sint beati, qui mo-
 riuntur in Domino, explicat San-
 ctus Ioannes dicens, *Amodo iam di-
 cit spiritus, vt requiescant à laboribus
 suis.*

San. Spiritus enim sanctus aperte declarat, in morte Sactorum finem imponi laboriosis operibus omnibus, & inchoari requiem sempiternam; nec solum cessare labores omnes, sed etiam inchoari vitam felicissimam, plenam omni genere voluptatis: quia opera illorum sequuntur illos. Opera enim bona, & meritoria omnis consolationis, & voluptatis, non temporaria, sed æterna, non remanent in terra, sed sanctos operarios sequuntur in cælum: iuxta illud Prophetæ: *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi.* Opes quidem sancti viri relinquuntur in terra, vel potius consumuntur in terra; sed *iustitia*, liberalitas, misericordia, qua opes terrenæ communicatæ sunt pauperibus, *manet in seculum seculi*; nec solum manet, sed ditissimū facit eum, qui diuitias perituras in egenos distribuit super terram. Nec solum opera liberalitatis sequuntur

P eos,

eos, sed etiam opera sapientiæ, opera fidei, opera spei, opera charitatis, opera timoris Domini, opera temperantiæ, opera fortitudinis, opera castitatis, opera religionis; denique opera omnia bona sequuntur eos, & præmia amplissima, & perpetua illis acquirunt. Verè igitur felicissimus est, qui bene moritur, cum & requiem à laboribus, & summam omnium bonorum in æternum acquirat. Accedunt ad hoc Scripturæ verissimum testimonium, visitationes sanctorū, qui adesse solent morientibus pijs hominibus, ut eos in exitu de corpore consolentur, & adiuvant; & dæmonia, quæ terrorem ipso tempore incutere solent, compescant: quæ visitatio inter felicitates piè morientium nō modica est.

Possẽm hoc loco historias plurimas recensere, sed contentus ero exemplis, quæ extant in dialogis sancti Gregorij. Igitur in quarto libro sic ipse B. Gregorius de Ursino

fino presbytero loquitur : *Vrsinus* Lib. 4.
 presbyter vicinus morti, cum magna coe- dialog.
 pit letitia clamare, dicens, Bene veniant C. 11.
 Domini mei. quid ad tantillum seruulū
 vestrum estis dignati conuenire ? ve-
 nio, venio gratias ago. Cumque hoc ite-
 rata crebro voce repeteret, quibus
 hoc diceret, qui illum circumstete-
 rant, requirebant. quibus ille admiran-
 do respondit dicens, Nunquid hic con-
 uenisse sanctos Apostolos non videtis ? B.
 Petrum, & B. Paulum primos Aposto-
 lorum non aspicitis ? Ad quos ite-
 rum conuersus dicebat, Ecce venio, ec-
 ce venio : atque inter hæc verba ani-
 mam reddidit. Et quia veraciter sanctos
 Apostolos viderit, eos etiam sequendo
 restatus est. Quod plerumque contin-
 git iustis, ut in morte sua sanctorum
 præcellentium visiones afficiant ; ne ipsā
 mortis suæ pœnalem sententiam perti-
 mescant : sed dum eorum menti superno-
 rum ciuium societas ostenditur : à car-
 nis suæ copula sine doloris, & formidi-
 nis fatigatione soluantur.

Idem sanctus Gregorius in eodem libro capite sequenti narrat, ad Probum Reatinæ Ecclesiæ Episcopum moribundum venisse sanctum Iuvenalem, & sanctum Eleutherium martyres, cum ingenti splendore; & mox venerabilem Probum carne solutum cum illis, qui ad eum venerant, in cælum abisse. Idem capite sequenti refert, sanctæ Gallæ ancillæ Dei ægrotanti, & morti proximæ apparuisse sanctum Petrum; eique significasse, dimissa illi fuisse omnia peccata, ut securè de mundo recederet. Idem sequenti capite refert, moriente Seruulo paralytico, audita fuisse in cælo cantica Angelorum, & odorem mirificum effusum. Idem sequenti capite narrat de Romula ancilla Dei, ingentem numerum animarum sanctarum de cælo ad eam venisse cum inæstimabili claritate luminis, & suauissimi odoris fragrantia. In sequenti capite refert de amita sua

Thar-

Tharfilla , quòd primùm viderit
 apparentem sibi Felicem Pontifi-
 cem,affinem suum,dicentem, *Veni,*
quia in hac te lucis māsione recipio: De-
 inde mox feбри correpta , & ad ex-
 trema deueniens Iesum ad se veniē-
 tem viderit, & in eum intendens
 expirauerit. Tantam autem odoris
 fragrantiam in eo loco relictam fu-
 isse, vt ipsa quoque suauitas osten-
 deret, illic auctore suauitatis fuisse.
 Idem in sequenti capite scribit,
 Musæ puellę B. Virginem Dei ma-
 trem cum Virginum choro appa-
 ruisse,eamque morientem ad Regna
 cœlorum secum duxisse. Deniq; in
 sequenti capite scribit , morienti
 Stephano Angelos sanctos adfuisse.

Habemus igitur, teste S. Grego-
 rio, viris aut mulieribus pijs de hac
 vita migrantibus assistere solitos
 non solum Angelos, sed etiam mar-
 tyres iam defunctos, vel Apostolo-
 rum Principes, vel ipsam Reginam
 cœlorum, vel deniq; Christū ipsum,

Regem æternæ gloriæ. Quanta autem hæc sit felicitas, quanta gloria, quanta cordis lætitia ijs, qui bene viuere, & feliciter mori didicerunt, ij soli explicare possunt, quibus datum est, hæc tam ingentia Dei beneficia experiri.

CAPVT XVI.

De infelici morte eorum, qui artem bene moriendi discere neglexerunt.

Mat. 26 **D**E Iuda proditore Dominus ait. Bonum erat ei si natus nō fuisset homo ille. Nihil enim infelicius cogitari potest homine, qui à fine suo, ad quem creatus erat, culpā sua aberrat. Res enim cæteræ, siue animantia bruta, siue plantæ, siue res inanimæ, si finem suum non consequantur, nihil tamen molestiæ patiuntur, cum esse desinunt: homo verò si à fine suo aberrat, quia est vita beata, & sempiterna, non desinit esse. & viue-

viuere, sed vitam ducit omni morte deteriore, ut perpetuo quærat mortem & nūquam inueniat. Proinde omni stulto stultior est, & omni insipiente insipientior, qui non contendit omnibus viribus ad felicitatem æternam peruenire: cum nemo possit ab æterna felicitate excidere, quin incidat in æternæ damnationis abyssum.

Ad hoc ipsum summi momenti negotium verè capiendum operæ pretium esse duxi verba illa Apostoli Pauli breuiter considerare, quæ habentur in epistola posteriore ad Corinthios: *Id enim, quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostra; supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur; quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ non videntur, æterna.* Hæc Apostolica, & planè aurea verba homini spirituali apertissima
P 4 sunt;

sunt; & ex ijs potissimum spiritualis homo discit facillimo negotio artem bene viuendi, & artem bene moriendi; sed homini carnali, vel animali verba ista sunt meræ tenebræ, & quæ cimmeriæ, ac si homini Latino, vel Græco Hebraica, vel Arabica essent.

Homo spiritualis ex his verbis colligit, tribulationes, quamuis grauissimas, pro Deo susceptas, esse leuissimas, & breuissimas, etiam si per multos annos tolerandæ essent: quia omne, quod finem habet, non potest esse diuturnum. Easdem verò tribulationes efficere apud Deum meritum tanti pretij, vt inde ematur immensus, & sempiternus gloriæ, & bonorum omnium thesaurus. Ex quo intelligunt homines sapientes, non esse timendas tribulationes, sed timenda esse peccata, neque esse magnificianda bona temporalia, sed æterna. Ex quo sequitur, vt bene viuant in terris, vt feliciter

citer regnent in cœlo; & per hoc pie
viuant, & feliciter moriantur.

Sed homines animales, & spiritum non habentes, qui verbis dicunt se credere verbis scripturæ diuinæ. *facti autem negant*; ijs prorsus inuertunt verba Apostolica, & dicunt, si non voce, saltem corde, egestatem, ignominiam, iniurias, tribulationes esse grauissimas, & omni animi prouisione cauendas, & propulsandas, etiam si oporteat mentiri, fraudare, homicidia perpetrare, Deum offendere, & gehennam post obitum tolerare. Quis enim scit, inquiunt, an sit vsquam gehenna? & quisnam vidit æternum gloriæ pondus? At egestatem, ignominiam, iniurias esse malas, experimur, certò scimus, manibus palpamus. Hæc mundus, & qui de mûdo sunt, non quidem ore pronunciant, sed operibus testantur, & ea causa est, cur magna pars hominum malè viuat, & infelicissimè moriatur.

P 5

Ac

Ac ut exemplum vnum, vel alterum mortis infeliciſſimæ hominis perditæ afferamus; extat apud ſanctum Gregorium in libro quarto dialogorum exemplum cuiuſdā Criforij, qui cū eſſet vnus de illis, quos paulò ante deſcripſi, homo politicus, prudens, & ad res mundi, vt ſanctus Gregorius loquitur, valde idoneus, ſuperbus tamen, & avarus: Hic ad extrema vitæ cū veniſſet, apertis opulis, vidit teterrimos ſpiritus coram ſe aſſiſtere, & vehementer imminere, vt ad inferni clauſtra eū raperent. Cœpit tremere, pallescere, ſudare, & magnis vocibus inducias petere, clamans, & dicens, *Inducias vel vſque mane, inducias vel vſque mane.* Sed cum hæc clamaret, in ipſis vocibus de habitaculo ſuæ carnis euulſus eſt. De quo nimirum conſtat, quia pro nobis iſta, nō pro ſe viderit, vt eius viſio nobis proficiat. Ita nimirū accidere ſolet ijs, qui conuerſionē ſuam

ad

ad extremam vitæ horam differre volunt, & de illorum numero sunt, qui, vt idem sanctus Gregorius initio quarti libri docet, quæ nō vident, non facile credunt; vel si credunt, non ita credunt, vt eos ad vitam probè agendam inducant.

Alterum exemplum in eodē loco idem sanctus Gregorius narrat de monacho quodam hypocrita, qui ieiunare credebatur, cū interim secretò comederet, & biberet. Hūc enim ad inferos damnatum fuisse scribit sanctus Gregorius, ipso confitente peccatum suum, nec tamen pœnitentiam agente. Voluit enim Deus, vt appareret hypocrisis eius; nec tamen gratiam pœnitentiæ illi concessit, vt alij discerent non differre confessionem, & pœnitentiam vsque ad finem.

Sed his dimissis, qui culpa sua artem bene viuendi non didicerunt, & ideo felicem de hac vita exitum nō habuerunt: Redeo ad verba san-

cti Apostoli Pauli, quæ grauida sunt mysterijs, & saluberrimis documentis.

Primum igitur obseruare par est, quàm vehementer extenuet Apostolus merita sua, id est, labores pro Christo susceptos; & extollat gloriam regni cœlorum, quæ merces est meritorum. *Quod, inquit, est momentaneum, & leue tribulationis nostræ.* Hæc est meritorum suorum extenuatio. Laborauit Apostolus totis viribus ad annos circiter quadraginta. Nam cum accessit, vocatus à Christo ad obsequium, adolescens erat. Sic enim scribitur in Actis

Act. 7. Apostolorum, *Deposuerunt vestimēta sua* (lapidatores S. Stephani) *secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* Vixit autem in obsequio Christi vsque ad senectutem, ipso scribente de se ad Philemonem, *Cum sis, sicut Paulus, senex.* Itaq; consumpsit Apostolus Paulus in obsequio Christi annos omnes iuuentutis, & virilis ætatis,

tatis, & partem senectutis; & tamen dicit, tribulationes suas, quæ perpetuæ illi fuerunt à conuersione sua vsque ad martyrium, fuisse momentaneas. Et verum dicit, si comparètur ad æternitatem sempiternæ felicitatis: tamē absolutè longo tempore durauerunt.

Adiungit breuitati leuitatem, dicens, *Momentaneum, & leue tribulationis nostra.* Quàm autem fuerint crudeles, & asperæ tribulationes, ipse indicat, cùm ait priore epistola ad Corinthios; *Vsque in hanc horam esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cadimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris; maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc.* Idem ipse in posteriore epistola ad eosdē Corinthios 2 Co. 12 hæc addit, *In laboribus plurimis, in*

carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. à ludais quinquies quadragenas, vna minus, accepi: ter virgis casus sum, semel lapidatus sum. Ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui. In itineribus sæpè, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore & ærumna, in vigilijs multis, infame & siti: in ieiunijs multis, in frigore & nuditate. Hæ sunt tribulationes, quas appellauit leues, quæ quamuis in se grauissimæ sint, tamen amor Christi, & magnitudo præmij non sine causa fecit videri leuissimas.

Adiungit Apostolus magnitudinem præmij dicens, *Supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Vbi more scripturarum sanctarum, quæ se nostræ capacitati accommodare solent, descri-*
bit

bit Apostolus præmium laborum ad similitudinem magnitudinis rei corporalis. Res enim corporalis tunc magna esse dicitur, cum est sublimis, diuturna, ampla, & profunda. De sublimitate felicitatis Beatorum dicit: *Supra modum in sublimitate*, id est, præmium laborum nostrorum erit sublime supra modum, id est, celsissimum, sic, ut nullus honor, nulla dignitas, nulla sublimitas cogitari possit maior. De longitudine dicit, *eternum*, quod videlicet finem nullum habebit, ad cuius cōparationem omnis duratio brevissima, & momentanea dici poterat. De latitudine, & profunditate dicit *gloria pondus*. Nomen, gloriæ, significat, beatitudinem similem fore splendori, vel lumini, quod ubiq; diffunditur, & omnia replet. Nomen, ponderis, designat profunditatem rei solidæ, & plenæ, quæ non est superficialis, & inanis, sed solidissima, atque plenissima. Erit igitur beatitudo

tudo Sanctorum res quædam supra omnem modum & mensuram sublimis, æterna, solidissima, atque plenissima.

Quia verò ista non capiunt homines animales, quales sunt ciues mundi huius, addidit, *Non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ non videntur, æterna.* Hæc est tota, & vera ratio cur tam pauci discant artem bene, & feliciter viuendi, & moriendi. Quia vel non cogitant, vel non seriò cogitant ea, quæ non videntur, & æterna sunt; sed toti sunt occupati in considerata pulchritudine, vel utilitate rerum corporaliû, & transientium, quæ videntur. Itaque hoc solum interest inter animalia bruta, & homines animales spiritum non habentes, quod illa non considerant, nisi præsentia, quia non habent mentem rationis capacem, qua sola considerari possunt
res

res futuræ & sempiternæ: homines autem carnales, & animales nō cogitant, neque considerant res futuras, & sempiternas: quia visco concupiscentiæ carnalis capti non volunt mentem auertere à rebus præsentibus, & conuertere ad res futuras, quæ solæ sunt verè magnæ, pretiosæ, & sempiternæ. Atque hæc de prima consideratione sententiæ Paulinæ.

Altera consideratio non minus utilis, & salutaris ad illos pertinet, qui ad inferos descenderunt; illi enim, quibus pœna iam oculos mentis aperuit, quos in hoc sæculo culpa clauserat; illi, inquam, iam aperitissimè intelligunt, bona mūdi huius, diuitias, honores, delitias, Regna & Imperia fuisse pro ipsis momentanea, & leuia, & tamē propter illa amisisse se bona eminentissima, & perpetuò duratura. Vnde perpetuò gement, & cōsolationē nullā inuenient, quòd cū in terris essent, tam

ram stulti fuerint, vt propter bona fragilia, & peritura, & non tam bona, quàm vmbra bonorum, amiserint bona cælestia, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus habentia.

Audiamus voces eorum ex libro Sapientiæ: placuit enim Spiritui sancto in libro Sapientiæ nobis referre voces insipientium illorū; quæ illis quidē inutiles sunt, nobis autē fructuosæ esse poterunt, si velimus:

Sap. 5. Ergo errauimus, inquit, à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis; & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Laxati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuncius præcurrens, & tanquam nauis, quæ pertrāsīt fluctuantem aquam, cuius cum præterierit, non est vestigium inuenire; aut tanquam anis, quæ trans-

*transuolat in aere cuius nullum inueni-
tur argumētum itineris.* hæc Sapiens.
Ex quibus nō solum intelligimus,
animales homines in inferno po-
niteri et amicturos, quod propter
bona exigua, & temporalia amiser-
int magna, & æterna: sed etiam
quod multum laborauerint vsque
ad magnam defatigationem in bo-
nis perituris acquirendis, vel cōser-
uandis. Quod planè verissimum est,
& sæpè accidit, vt contemptores
temporalium bonorum vivant hi-
lariiores, & latiores, quàm ij, qui di-
uitijs, & honoribus abundant.

Cerrè Apostolus Paulus, cuius
verba explicanda suscepimus, de se
ipse dicit, *Repletus sum consolatione;* 2 Cor. 7
*superabundo gaudio in omni tribulatio-
ne nostra.* De sancto Antonio, qui
temporalia bona omnia dimiserat,
sanctus Athanasius in eius vita re-
fert, eū nunquā visum fuisse tristē.
Quod idem de sanctis omnibus di-
ci potest, quāuis pauperrimis, & la-
boran-

borantibus perpetuò in oratione
& ieiunio, & carnis propriæ mor-
ficatione. Itaque qui propter bona
temporalia comparanda, vel con-
servanda, vel augenda non timent
amittere bona sempiterna; ij nõ so-
lum sempiterna bona penitus amit-
tunt, sed magna ex parte propter
ipsa temporalia, lætitiæ, & conso-
lationis internæ iacturam faciunt,
& dum felicitatem terrenam qua-
runt, felicitatem terrenam, & cœle-
stem perdunt.

An non igitur æquū esset, vt nos,
qui adhuc in via sumus, exemplo
eorum, qui nos præcesserunt, sape-
re inciperemus? Certè si, dum iter
facimus admoneret nos aliquis,
viam, quam ingressi sumus, non
ducere ad locum, ad quem perueni-
re desideramus, sed ad præcipitiū,
vel ad speluncam latronum; nemo
nostrum esset, qui non cum gratia-
rū actone acciperet admonitiōē,
& dicto citius aliud iter arriperet.

Quod

Quod si in corporali, & temporali periculo facimus; æquum profectò est, vt multò libentiùs, & alacriùs id faciamus in periculo spirituali simul & corporali, temporali & sem-piterno.

Postremò restat consideratio pro illis hominibus, qui vsque adeo carnales & animales sunt, vt detrimentum æternæ vitæ, & gloriæ cælestis exuperantis omnem sensum non magnifaciant. Isti verò admonendi sunt, vt si non magnifaciunt gloriam cælestem, quã nūquam viderunt; saltem non despiciant ignem, & sulphur, & alias corporales poenas, quas nouerunt, quæque in gehenna atrocissimæ inueniuntur. Verè enim *quod est in presenti momentaneum & leue voluptatis carnalis, supra modum in profunda gehenna æternū miseriæ pondus operatur* in impijs. Et quidem Dominus Christus in die nouissima paucis verbis aperiet hoc ipsum dicens, *Ite maledicti in ignem* Mat. 25

ignem aeternum, qui prae paratus est Diabolo, & angelis eius.

Sed Beatus Ioannes in Apocalypsi copiosius explicauit, qualia sint tormenta parata Diabolo, & angelis eius, & hominibus ab ipso circūuētis, & seductis. De Diabolo principe impiorum sic legimus in Apocalypsi, *Et Drabolus, qui seducebat eos missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia, & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula saeculorum.* & capite sequenti de reliquis ad inferos damnatis dicitur, *Apoc. 20. Timidis, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & ueneficis, & idololatriis, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda.* Ex quibus verbis primum solum indiget explicatione, reliqua enim manifesta peccata sunt. Timidos igitur vocat sanctus Ioannes eos, qui non audēt resistere tētatori, siue Diabolo, siue homini; sed continuò

tinuo dant manus, cōsentiunt tentatori. Quibus sanctus Iacobus ait, *Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Sunt Iac. 4.* autem non pauci, sed fere innumera- biles, qui non didicerunt bellare bella Domini, sed absque vlla resi- stentia suscipiunt vulnera Diaboli, & moriuntur morte prima, quæ est peccatum lethale: & quia timidi sunt etiam in agenda pœnitentia, cum non audeant castigare, & in servitutem redigere corpus suum; ideo incidunt in mortem secundā, quæ est gehenna. Itaq; rectè posuit Ioannes primo loco timidos, quia timiditas infinitos homines ad in- feros perducit.

Quid igitur hic dicent homines carnales? momentanea, & leuia esse bona temporalia, experimēto alio- rum, & nostro omnes didicimus: grauiissima, & sine fine duratura esse tormenta gehennæ, scriptura diui- na, in qua falsitas esse non potest, a- pertè testatur. Ex quib. sequitur, ut
sum-

summa totius artis bene moriendi sit ea, quæ tribus sequentibus propositionibus continetur; siue quæ sequenti ratiocinatione cōcluditur.

CAPUT XVII.

Summa totius artis bene moriendi.

MOMENTANEA, & modica est tam consolatio, quàm tribulatio vitæ præsentis: sempiterna & maxima est tam consolatio, quàm tribulatio vitæ futuræ: Igitur stulti sunt, qui consolationem, vel tribulationem vitæ futuræ contemnunt. Huius argumentationis propositio prima nota est per experimentum; secunda notissima est per scripturam Spiritus sancti; tertia sequitur ex duabus præcedentibus. Si quis igitur velit artem bene moriendi facile & citò perdiscere, non sit contentus lectione libri huius, aut aliorum similium: sed attentè con-
side-

fideret; non semel, sed sæpius; non animo discendi, sed intentione bene viuendi, & feliciter moriendi, quantum distent à momentaneis sempiterna, & à grauissimis leuissima. Et si in hac vtilissima veritate solidissimè confirmari cupit, consideret exempla eorum, qui fuerunt ante nos, siue sapientes, siue stulti illi fuerint; hoc est, siue bene viuendo feliciter mortui sint, siue malè viuendo perierint in æternum. Ac ut laborem quærendi exempla lectoribus demam, adferam ego tria paria exemplorum, vnum Regum, alterum hominum priuatorum, tertium Ecclesiasticorum; & omnia ex diuinis literis deprompta proponā.

Primum erit Saulis, & Davidis. Saul primus Rex Hebræorum, cùm esset homo priuatus, & pauper, vsque adeo probus erat, vt Scriptura testante, non esset inter filios Israel 2. Reg. 9 melior illo. Creatus Rex, mutauit vitam, & mores, vt iam non inueni-

Q

retur

retur illo deterior. Persequutus est Dauidem innocētem vsq; ad mortem, non alia de causa, nisi quia suspicabatur, eum post se Regem futurum. Tandē cū regnauisset annis viginti, occisus in bello ad gehennam descendit. Dauid fidelis, & pius post diuturnam persecutionē Saulis Rex declaratus, Regnum annis quadraginta iustissimē gubernauit, in quibus multas tribulationes perpeffus, tandē in pace quieuit.

Conferamus nunc vtriusq; consolationes, & tribulationes; & videamus, vter artem bene viuendi & feliciter moriēdi melius didicerit. Saul dum vixit, voluptatem imperandi, quæ maxima esse solet, nō liquidā, nec solidam habuit, propter odium, quo Dauidem prosequabatur. Itaq; viginti annis regnādi dulcedinem, nō sine felle inuidētię, degustauit. Annis illis euolutis fugit ab eo omnis vitæ iucūditas, & successit pura, & sempiterna calamitas

• & nunc

& nunc vsque ad annos circiter bis mille & septuaginta viuit pars eius nobilior, id est, animus in doloribus maximis, & quod miserabilius est, sine fine duraturis. David cōtrà vixit annis septuaginta, quadraginta regnauit. Et quamuis tribulationes non exiguas, nec paucas gustauerit, tamen consolationes etiam maximas, & frequētissimas expertus est ex reuelationibus diuinis, quas in psalmis suis dulcissimis expressit; & post obitum non ad pœnas, sed ad refrigerium in sinum Abrahamæ cum sanctis Patribus cōcessit: & post Christi Domini resurrectionē cum ipso Christo ad regna cœlorum sempiterna conscendit.

Iudicet nunc lector, an nō sit infelicissimus exitus de corpore hominum iniquorum, quamuis Regum, vel Imperatorum; & felicissimus exitus iustorū, etiamsi Regum vel Imperatorum. Saul, vt dixi, annis viginti regnauit, post obitum

annorum duobus millibus, & eo amplius in igne gehennæ absq; ullo refrigerio mansit. Quæ comparatio est annorum viginti cū duobus millibus annorum? Quis optaret viginti annos summæ & liquidissimæ voluptatis, si certè sciret, ob eam voluptatem in ardentissima fornace mansurum se ad annos bis mille, & amplius? Et essetne vllus homo tam vecors, qui tormentum omnium maximū subire vellet ad annos, non dicam, bis mille, sed bis centum, vt postea ad annos viginti voluptate quantumvis maxima potiretur? Quid si nūc addamus, tormentum gehennæ non annos bis mille duraturum, sed finem nullum habiturum? Hæc certè sola tormentorum æternitas sine vlla cessatione, & sine vllō refrigerio duratura eiusmodi est, vt cor ferreum, & pectus æneum ad pœnitentiam flectere possit. Eandem considerationem lector per se adiungere

gere poterit de tribulatione Dauid momentanea, & leui, cum gloria, & voluptate maxima, & sempiterna, quam post obitum is ipse Dauid in cælesti regno consequutus est, quamuis magis nos moueant tormenta gehennæ, quàm gaudia paradisi.

Alterum exemplum erit Epulonis, & Lazari ex Euangelio sancti Lucæ. Diues Epulo ad modicum tempus letatus est cum amicis suis, quippe qui *induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendide*: Lazarus è contrario mendicus, & eger iacebat ad fores Epulonis *ulceribus plenus, & cupiebat saturari de micis, quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat*. Sed paulo post mutata sunt omnia: Diues Epulo mortuus est, atque ad gehennam descēdit: mortuus est etiam Lazarus, & ab Angelis in locum refrigerij & sinum Abrahæ delatus est. Et quidem Epulo post breuissimam consolationem

Q 3

in

in flamma ignis æterni cruciari cœpit, & nunc etiam cruciatur, & sine ullo refrigerio, vel cessatione cruciabitur in sæcula sæculorum: Lazarus pius, & patiens post breuem tribulationem ad quietem in sinu Abrahæ concessit; deinde post Christi resurrectionem ad cælestia, & felicissima regna migravit, vbi beatus sine fine erit. Certè quidem, si tempore illo nos quoque fuissetemus in viuis, pauci aut nulli ex nobis similes Lazari; sed omnes aut plurimi ex nobis similes esse cupiuissemus Epulonis. Et nunc tamen omnes Lazarum felicissimum, & Epulonem miserrimum iudicamus. Cur igitur nunc, cum nobis optio detur, non eligimus virtutem Lazari potius, quam vitia Epulonis neque enim vituperandæ sunt diuitiæ, cum Abraham, & David, & alij multi sanctorum ditissimi fuerint; sed damnanda est crapula, luxus, vanitas, immisericordia, & alia vitia, quæ

quæ Epulonem ad gehennam perduxerunt. Neque in Lazaro solam pauperiem, & vlcera consideramus, sed patientiam, & pietatem extollimus. Illud autem est valde mirandum, quòd cùm ista omnia nouerimus, & Epulonem stultissimum, & Lazarum sapientissimum iudicemus; tamẽ adhuc non pauci reperiuntur, qui viuendo Epulonem imitari non desinant, cùm certissimi esse possint similes illi se futuros esse in pœnis, cuius similitudinem in vitijs exprimere voluerunt.

Restat exemplum tertium Iudæ proditoris, & sancti Matthiæ, qui Iudæ in Apostolatu successit. Iudas prorsus infelix in hoc mundo, & infelicissimus in alio, tribus annis Dominum Saluatorem sequutus, ex furto sacrilego marsupium implere satagens, non contentus ijs pecunijs quas ex communi eleemosyna sibi accipiebat; auaritiæ morbo stimulante, eò peruenit, vt Dominum

Q 4

& Ma-

& Magistrum venderet. Sed paulo post à Diabolo in desperationem adductus, pecunias restituit, & se ipse suspendio necavit, vitamque temporalem & sempiternam simul amisit. Itaq; Dominus de Iuda horribilem illam sententiam protulit,

Mat. 26 Bonum erat ei, si natus non fuisset. Sanctus Matthias, qui Iudæ successit, id est, in locum eius electus, momentaneum laborem, & dolorem, non sine affluentia cælestium deliciarum, sustinuit: nunc verò omni labore, & dolore finito, cum Christo felix regnat in cœlis, cui fidelissimè servivit in terris.

Hæc Iudæ cum Matthia collatio ad Episcopos, & Regulares pertinet. Fuit enim Iudas Christi Apostolus, ac per hoc Episcopus designatus. Nam de Iuda, & Matthia S. Petrus illa verba psalmi exposuit, *Episcopatum eius accipiat alter*. Et idem Iudas inter viros Regulares numerabatur, cum de Apostolis om-

Pf. 109.

omnibus sanctus Petrus dixerit: *Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Iudas ergo omnium hominum intelicissimus, ex altissimo perfectionis statu cum cecidisset, id parum lucri, quod male acquisierat, restituendo, amisit, & sibi ipse carnifex factus, ad pœnas sempiternas dānatus exemplo esse potest Ecclesiasticis, & Regularibus omnibus, vt videant, quomodo ambulent, & quale periculum illis immineat; nisi perfectioni status sui, sanctè viuendo, respondeant. Nam Saul, & Epulo de felicitate temporali ad ærurnam sempiternā moriendo venerunt: Iudas verò temporalem felicitatē nullam habuit, sed vmbra solum, siue spem felicitatis; & tamen ad sempiternum exitium, & quidem horribilius, quàm Saulis, & Epulonis exitium fuerit, semetipsum occidendo, descendit. Sed etiam si Iudas ditescendo diuitias omnium mortalium superasset,

perasset, & postea tamen ad æternā pauperiem, & supplicia gehennę sine fine duratura venisset, vt re ipsa iam venit; quid illi diuitiarum cumulus profuisset?

Maneat ergo stabilis, & vera ratiocinatio, quam initio capitis posuimus, & quam nunc verbis Apostolicis repetimus, **QVOD IN PRAESENTI EST MOMENTANEVM, ET LEVE TRIBVLATIONIS NOSTRAE, SVPRAMODVM IN SVBLIMITATE AETERNVM GLORIAE PONDVS OPERATVR IN NOBIS: NON CONTEMPLANTIBVS NOBIS QVAE VIDENTVR, SED QVAE NON VIDENTVR: QVAE ENIM VIDENTVR, TEMPORALIA SVNT; QVAE NON VIDENTVR, AETERNA SVNT.**

F I N I S.

